

THOMÆ MORI
EPISTOLÆ,
QUIBUS ADJECTÆ
SUNT
ERASMI ROTERODAMI
AD
THOMAM MORVM
EPISTOLÆ.

FRANCOFVRTI AD MOENVM,
Ex Officina Christiani Genschii.

THOMAS MORUS MARTINO DORPIO

S. D.

SI mihi ad te venire tam esset liberum, quam vehementer, mi Dorpi, cupio, tum ista quæ nunc parum commodè committoliteris, commodius tecum coram ipse tractarem; tum quo nihil mihi jucundius potuisset accidere, te ipso interea præsens præsentem perfrueret: cuius videndi, cognoscendi, complectendique, mirum pectori meo desiderium inlevit Erasmus, utriusque nostrum amantissimus, tum utrique (uti spero) ex æquo carus. Nihil est enim quod ille majore cum voluptate faciat, quam ut apud præsentem amicos suos absentes prædicet. Siquidem cum sit ipse plurimis, idque in diversis orbis terrarum partibus, doctrinæ suavissimorumque gratia carissimus, conatur sedulo, ut quo in unum se omnes animo sunt, eodem etiam inter se omnes conglutinet. Non cessat ergo apud universos singulatum amicorum quemque referre, & quo in cunctorum amicitias insinuet, omnes cuiusque doctores, quibus amari promereatur, exponere. Quod cum ille assidue faciat de omnibus, de nullo tamen sapius, de nullo facit effusius, de nullo quam de te, carissime Dorpi, libentius; quem ita dudum celebravit in Anglia, ut nemo sit ibi litteratorum virorum, cui non Dorpii nomen æquè notum celebreque sit, atque Lovanien-sibus ipsis, quibus est (ut debet esse) celeberrimum. Seorsum verò ita te depinxit apud me, ut jam olim pulcherrimam animi tui imaginem, planeque eandem apud animum meum præsum-plerim, quæ mihi, posteaquam huc appuli, ex elegantissimis opusculis tuis eluxit. Itaque cum me primum scirem ab invictissimo Rege nostro in has partes legatione functurum, crede mi Dorpi mihi, non pro minimo itineris tanti pretio ducebam, quod oblata mihi videbatur occasio, qua tecum quoquo pacto congredere. Verum istam conveniendi tui facultatem, quam præbitam esse speraveram, negotii nobis demandati ratio præripuit, quæ me Brugis, ubi cum magnificis Illustrissimi Principis nostri Oratoribus res ut nobis tractaretur convenerat, alligavit. Quo fit, ut nunc vehementer doleam, (quum hæc legatio mihi multis alioqui nominibus arideat) qua tamen in re optaveram maximè fortunam adfuisse propitiam, ea me maximè ab illa destitui. Verum (ut ad id tandem veniam quod me coegit in præsentem scribere) dum hic versor, incidi fortè in quosdam, qui mihi non alieni à literis videbantur. Apud hos de Erasmo & de te item sermonem ingero: illum ex literis ac fama, te verò etiam aliàs noverant. Narrant mihi rem, ut parum lartam, ita neutiquam credibilem, te videlicet in Erasmus animo esse parum amico, idque ex literis ad eum tuis liquere: quas (quoniam ad credendum ægè me adduci videbant) postero die allaturos se esse pollicebantur. Re-

portarunt, unas abs te ad Erasmus scriptas, quas ille (quod ex ejus responsione colligo) non acceperat, sed earum exemplar, id quod mihi nunc evenit, nescio quo monstrante perlegerat. In his Moriam insimulas, & ad sapientiæ laudem invitas: institutum ejus de emendando Novo Testamento ex Græcis codicibus tam parum probas, tam angustis limitibus ut coarctet suades, ut penè in universum dissuadeas. Alteræ fuerunt ipsius, quibus tibi breviter, utpote fessus ex itinere, atque ad eod in eodem adhuc itinere occupatus, satisfacit, copiosius idem se facturum professus cum Basileam delatus esset. Deniquæ tertiæ literæ tuæ fuerunt, quibus rursus ad hanc Erasmi respondes epistolam. Hæc ego cum præsentibus illis perlegissem, quaquam erant aliqua, non quæ mihi quidem inimicum esse te illi persuaderent (quid enim possit esse tale, ut hoc persuadeat mihi?) sed animo tamen aliquanto magis turbido, quam expectatam: tamen quia hanc opinionem illis ex animo eradi potius quam confirmari cupiebam, asserui, nihil ibi legisse me quod non ab amicissimo pectore profectum videatur. At, inquit eorum unus, non æstimo quæ scripserit, sed meo iudicio neutiquam amicè fecit omnino quod scripserit. Nam si Moria quinquam tam vehementer offendit, quod ego nusquam, ne Lovanii quidem, quinquam ibi post editam Moriam sæpe multumque versatus, audiui, præterquam ab uno aut altero morosissimis atque infantissimis senibus, & quos ibi pueri quoque ridet: quum alioqui & hic & ibi tam grata fuerit omnibus, ut multi multas ejus partes memoriter ediscant etiam. Verum quod capi dicere, si Moria quinquam tam vehementer offendit, ut Erasmus ad palmotiam quoque videretur invitandus: tamen quum Dorpius non ita pridem accersitus ad Erasmus esset, idque (ut ipse scribit) solus, quid attinebat scribere? Si quid monendum putavit, cur non præsentem præsens admonuit? cur non (ut apud Terentium est) coram quæ factum opus essent imperabat, potius quam cum exisset, clamaret de via, idque Erasmo tam longè semoto, ut quæ eum aut primum, aut etiam solum audire oportuerat, ea & solus aliquandiu nesciverit, & postremò non nisi per alios acceperit? Qua in re vide (inquit) quam sincerè faciat. Primum, quem nemo accusat, eum apud omnes defendere sese simulat: deinde, quibus eum rationibus tueretur, cum nescio an quisquam audiat quæ contra eum objicit, (præter eum solum, qui solus debet) publicè legunt omnes. Hæc cum ille dixisset, aliique eorum alia, quæ nunc non necesse habeo commemorare, ita respondi, atque ita à me dimisi, ut facile intelligerent, nil sinistra me de te libenter audire, animoque esse in te propemodum æquè propenso atque in Erasmus

ipsum,

ipsum, in quem tam propenso sum, ut esse propensiore non possim. Nam quòd scribere ad eum, quàm coràm rem tractare, maluisti: quocunque tu id consilio feceris, certè non fecisse malo, & ego, mi Dorpi, mihi pro mea de te opinione persuadeo, & ille certus animi erga se tui non dubitat. At secundas istas literas tuas, quæ jam passim parum secunde leguntur, nullo omnino consilio tuo, sed planè casu quopiam in publicum emanasse crediderim. In quam sententiam vel eò inprimis impellor, quòd in his nonnulla sunt hujusmodi, ut planè mihi persuadeam, te si velles emitte, fuisse mutaturum, utpote non satis idonea, quæ vel ad eum scriberentur, vel ab te. Neque enim quædam tam acerbè ad amicum tantum, neque tam neglectim ad hominem tam doctum: imò sat scio & pro modestissimo ingenio tuo clementius, & pro eximia doctrina tua scripsisses accuratius. Porro jocis, scommatibusque, quibus plus quàm modicè scriptio tota scatet, non dubito quin usus fueris, aut aliquanto parcius, aut certè, mi Dorpi, falsius. Namque quòd Moriam insectaris, quòd in Poëtas inveheris, Grammaticos omnes subsannas, Annotationes in sacram Scripturam parum probas, Græcarum literarum peritiam non admodum ad rem pertinere censet: hæc inquam omnia non magnifacio, ut in quibus citra cuiusquam offensam liberum cuique sit sentire quod velit: & ita abs te sunt adhuc disputata, ut non dubitem quin inter legendum multa cuique succurrant, quæ responderi ex adverso debeant. Porro tantum abest ut in horum quenquam nimium ab te dictum existimem, ut in quibusdam etiam multa desiderem, quibus optassem hoc scriptum tuum ad Erasmum prodiisse instructius; quo major ei præberetur occasio sua ex diverso castra majoribus operibus communien- di. At istud certè me nonnihil commovit, quòd Erasmum in eo libello tuo videris aliquanto secus, quàm te atque illo est dignum, attingere: quippe quem ita tractas, tanquam modò contemnas, modò velut è sublimi detideas, interdum quasi non admoneas, sed tanquam patruus aut tristis censor objures: postremò verbis ejus aliorum detortis, Theologos omnes, atque adeò Universitates quas vocant, in eum concites. Nec in eam partem accipi hæc mea scripta volo, quasi adversus te, quem planè credo nihil horum ulla in eum malignitate fecisse, ego, cui nimirum ipsi patrono opus sit, in patrocinium suscipiam illum, quem certè majorem & haberi apud omnes, & esse scio, quàm ut in eorum ordinem redigi debeat. Sed quoniam te amo, famæque tuæ bene cupio, idcirco admonere te eorum volui, unde ansam apprehendunt hi, quibus modestia tua & verè cygneus animi tui candor non satis exploratus est, quæ famæ te, & tuæ nimis avidum, & alienæ insidiantem, putant. Utinam, Dorpi, quemadmodum Æneas sese apud Vergilium circumseptus nebula Carthaginensibus immiscuit, ac se suaque facta in taperibus depicta spectavit: sic utinam non visus ipse videre posses, quo vultu posterior hæc

epistola tua legatur. Sat scio longè majores mihi gratias habendas duceres, qui te sincerè admoneam ut mutare possis: potes namque mutando efficere, ut hanc omnes (id quod ipse facio) non emissam tibi, sed elapsam judicent, quam eis qui quæ te coràm adulati laudant, eadem clam etiam ipsi lacerant. Quanquam profectò miror, si quisquam usque adeò adulari in animum inducat suum, ut ista vel te præsentè collaudet, quæ ut cæpi dicere, utinam per cancellos transpicere possis, quo vultu, qua voce, quo affectu legantur, cum apud Erasmum non semel inculcas *Theologos Nostros, Erasmum, & Grammaticos Vestros*: quasi cum ipse sublimis in Theologorum ordine consideas, illum deorsum inter Grammaticulos detrudas. Et sedes tu quidem inter Theologos meritò: nec sedes modò, sed præsides quoque; nec ille tamen è Theologorum soliis in Grammaticorum subsellia depellendus. Quanquam Grammatici nomen, quod tu frequentius quàm faceris irrides, Erasmus opinor haud aspernabitur, imò (ut est modestus) quanquam meretur maximè, fortassis nec agnoscit tamen: quippe cum sciat, Grammaticum idem omnino significare quod literatum, cujus officium per omnes literarum species, hoc est, per omnes sese disciplinas effundit. Quo fit, ut qui Dialecticem imbibierit, Dialecticus: qui Arithmeticen, Arithmeticus vocari possit: tum in cæteris artibus ad eundem modum. At literatus, mea certè sententia, nisi qui omnes omnino scientias excusserit, appellari nemo debet: alioquin & infantibus licet Grammaticorum nomen attribuas, quicumque ex Alpha & Beta literarum formas edidicere. Quòd si tu eos tantum Grammaticos esse vis, quos ais ferulas sceptrorum vice gestantes in antro plagoso regnare: tum Philautia ac Moria stultiores, arbitrari, se omnes nosse disciplinas, quod voculas intelligunt ipsas & orationum structuram; ego medijsfidius, mi Dorpi, etiam eos quanquam procul ab disciplinis esse concesserim, tamen aliquanto propius accessisse puto, quàm Theologos illos, qui & structuram orationum & voculas ipsas ignorant: ex quo genere, & ego aliquot, & tu (ut opinor) plures (quanquam uterque sedulo dissimulamus) agnoscimus. Erasmus certè neque illis ex Grammaticis est, qui tantum voculas didicerunt: neque ex his Theologis, quibus præter perplexum quæstiuncularum labyrinthum nihil omnino cognitum est: sed ex illo Grammaticorum genere, quo Varro atque Aristarchus: ex illo Theologorum, quo ipse tu, mi Dorpi, hoc est, ex optimo; ut qui nec illas quæstiunculas ignoret, & quod tu quoque abundè fecisti, longè utiliorem bonarum literarum, id est sacrarum maximè, tum cæterarum quoque, peritiam adjunxerit. Sed pergo in epistola tua; in qua illud quoque ejusdem fermè notæ est, *si unquam Decretales, Erasme, videris*, quasi Decretales epistolas, quas tu vidisse te significas, ille videlicet nusquam videre potuerit. Jam illud quale est quod in eum objicis, *aquam ardea perturbatam esse & imperiis item omnia perturbata,*

quoties in disceptandi palestram descenditur. Et illud præterea: Non enim potes, Erasme, disjungere inter Dialecticum & Sophistam quid intersit, si utramque artem ignores. Et paulo post; nisi forte tibi Sophista sunt, omnes quibus disputatione videaris inferior, hoc est, omnes Dialectici. Ita, ne quæso, Dorpi, putas perturbata Erasmo omnia disputanti fore, neque aut quid Dialecticus sit, aut quid sit omnino Sophista, novisse, & cum nescire solum, quæ ferme pueri sciunt omnes? At Rhetoricam opinor vel tu propriam ei ac quodammodo peculiarrem esse concedes: quam si tribuas, nescio quid possis Dialecticam tam prorsus adimere. Siquidem rectè censuerunt non infimi Philosophorū, qui tantum censuerunt Dialecticam ab Rhetorica differre, quantum pugnus distat à palma: quod quæ Dialectice colligit astrictius, eadem omnia Rhetorice copiosius explicat: utque illa mucrone pungit, ita hæc ipsa mole penitus prostermit obruitque. Sed age, nihil sit Dialecticæ cum Rhetorica comune. Ergo quia non in scholis disputat, quia non in puerorum corona fixatur, quia jam (quod tu quoque postea facis) rixatur istas valere sinit, nunquam eum, putas illas decidisse: sed existimas in disputando inferiorem esse Dialecticis omnib⁹? At hic vide quàm oppido abs te dissentia. Ego nec illiteratum quidem quempiā, mediocri ingenio præditum, longo tamen intervallo minorem; quàm sit Erasmi cū: hunc, inquam, ego non omni Dialectico reor inferiorem in disputando fore, modò res de qua disceptatur, utriq; sit nota, quū quod arri deest, ingeniu suppleat. Nam & ipsa Dialectices præcepta quid aliud, quàm quædam ingenii fœtura sunt, ratiocinationum videlicet formæ quædā, quas ratio ferè ad rerum disquisitionem utiles animadvertit? Neque enim quenquam esse puto, qui dubitet, quin has ipsas quoque, si volet, quæstiunculas non in rixosis illis concertationibus, ubi rationem clamor vincit, unde conspuentes invicem consputique discedunt, à quibus moribus modestia ejus pudorque abhorret: sed aut calamo, aut gravi ac seria disputatione ita tractabit, ut non solum non omnibus inferior, sed supremis etiam aut par aut superior sit futurus: tantum abest ut Erasmus, cūjus & ingenium & doctrinam mirantur omnes, unus futurus sit in disputando omnibus prorsus Dialecticis, hoc est, etiam pueris, inferior. Sed mitto ista omnia, nempe minoris momenti, ut in quibus literaturam duntaxat æstimator ventilerur. At illud certè odiosius est, quod Hieronymi Hussitæ, Cresconique Grammatici, utriusque videlicet hæretici, mentio abs te non satis temperanter injecta est: quippe quos quibusdam ita referre videris, tanquam conferre velis. Quid quod nonnulla tam acerbè tractas, tanquam nihil agas aliud, quàm ut in eum primò Lovanienses Theologos, deinde quotquot ubique sunt omnes, postremò academias universas extimules, inque eam rem quibusdam illius verbis longissimè à proposito detortis abuteris. Nam (ut à postremo incipiam) quum ille dixisset, non omnes Theologos damnare Moriam, sed eos solos has excitare tragedias, qui dolent bonas renasci literas, foreque ut nec

Hieronymianam editionem (quam tu Theologi placere scripseras) comprobarent ii, qui Moriam damnaverant: ibi tu protinus arrepta lepida jocandianfa, Nova (inquis) gloria si edas quod pauci probabunt. Quasi verò relinquantur pauci qui probent, si ex tanto dignissimorum Theologorum cœtu, unus aut alter morosissimus senes, nec ullo minus digni quàm quod profitentur nomine, eximantur: & tu tamen, Dorpi, longius eundem ram festivum jocum persequeris. Ais enim: Age non probabunt Theologi (sic ille dixit scilicet!) quæ quæso probabunt ergo? Iurisperiti? an Medici? an Philosophi denig, ut saltem falcem immittant aliena messis? Sed Grammaticis eam paras. Sedeant itaque Grammatici in folio, censores omnium disciplinarum, & novam nobis Theologiam parturiant, nascituram tandem aliquando cum ridiculo mure. Verum nec metus est, ne nolint studiosi illorū se sceptris inclinare. Sceptra enim sunt ferule, quibus plagofo regnant in antro: & Philautia, & Moria stultiores, arbitrantur se nosse omnes disciplinas, quod vidual intelligunt ipsas, & orationum structuram. Ergo non est opus Academicis: schola Zuollensis, aut Daventriana suffecerit. Et certè hæc est sententia magni viri Hieronymi Hussitæ. Universitates tam prodesse Ecclesiæ Dei, quàm Diabolum. Nec Grammaticos vel tantillum commover, quod damnata fuerit ea sententia in concilio Constantinensi: quippe in quo certum sit neminem fuisse non amicum, aut qui non ignoraverit Gracè. Injurius tibi, Dorpi, sim, si jocum sapius interpellem tuum, in quo jam diu, mirum quàm suaviter te oblectasti. Sed si satis jocularis es, audi nunc jam, Dorpi. Nemini obscurum esse potest tua ipsius verba legenti, te ad hanc Universitatem mentionem sine ulla prorsus occasione descendisse, totumque hunc locum tibi copiose, ac perquam disertè sanè, sed extra controversiam tamen, esse declamatum, nec esse ullā responsione opus. Neque tamen ambigendum puto, quo in Universitates affectu Erasmus sit, in quibus & didicit & docuit, non ea modò quæ tu Grammatica vocas, sed cū alia multa, multo magis Christianis omnibus utilia, tum eas etiam ipsas, quas tu nunc tam magnificas, quàm post hac parvi facturus es, quæstiunculas. Quis nescit quàm diu Parafisi ille, quantoque in pretio fuit, tum Patavii, cum Bononiæ præterea? ut nihil interim de Roma dicam, quam ego tamen vel principem Academicarum esse omnium duco. Jam Oxonia Cantabrigiaque tam charum habent Erasmus, quàm habere debent eum, qui in utraq; diu cum ingente scholasticorum fruge, nec minore sua laude versatus est: utraq; eum ad se invitat, utraq; eum in suorum Theologorum numerum (quoniam eo honore alibi est insignitus) transplantare conatur. Sed tu quanti nostras universitates facis, haud scio, qui tantum Lovanio Parisique tribuis, ut cæteris videaris mortalibus, præsertim ex Dialectica nihil omnino relinquere. Ais enim, nisi Lovanienses & Parisienses Theologi essent Dialectici, fieri videlicet, ut Dialectica toto exulet orbe, exulaveritque multis jam seculis. Ego in utraq; Academia fui abhinc seipennium non diu quidem, sed interim tamen dedi operam, quæ in utraque traduntur, quique sit utrobique tradendi

modus, ut scirem. Et profectò, quanquam utriusque suspicio, quantum tamen quivi vel præiens audiendo, vel absens inquirendo cognoscere, nihil hætenus unquam accepi causæ, quamobrem vel Dialecticam meos liberos, quibus optime consultum cupio, in alterutra earum edoceri potius, quam Oxoniæ aut Cantabrigiæ velim. Non negabo tamen (neque enim libenter quenquam sua gloria fraudaverim) nostras permultum Jacobo Fabro Parisiensi debere, quem ut instauratorem veræ Dialecticæ, veræque Philosophiæ, præsertim Aristotelicæ, feliciore passim apud nos ingenia, sanioraque iudicia consecretantur; ut per eum virum Lutetia gratiam nobis referre quodammodo accepti olim beneficii videatur, cum per eum apud nos disciplinas instaurant, quas ipsi à nobis initio acceperunt, quod usque adeò in confesso est, ut id Gaguinus quoque, nec detractor Gallicæ laudis, nec buccinator nostræ, in annales suos retulerit. Atque utinam & Lovanienses, & Parisienses quoque Scholastici omnes, Fabri Commentarios in Aristotelicam Dialecticam reciperent. Esset ea disciplina (ni fallor) & minus utriusque rixosa, & paulo repurgatior. Minor tamen cur Lovanienses ac Parisienses in Dialecticæ commemoratione conjunxeris, qui usque adeò inter se discordant, ut ne nomine quidem conveniant, cum alteri Realium, alteri Nominalium nomen affectent. Quanquam si Aristotelem utrique recipiunt, si utriusque tradunt, si non alia de re quam de ejus mente tot inter se rixas excitant, jam cum Parisienses aliter, aliter eum Lovanienses interpretantur, nec aliter modò, sed contrariè quoque: quæ scire possis utris potius accedendum censeas? Sin ad Dialecticam pertinent hujusmodi lites, sed nihil ad Aristotelem tamen, jam non Aristotelicam tantum Logicam (quod tu ais) sed aliam præterea, aut alteri aut utrique proficentur. Sin autem quæ in tanta controversia sunt, nec ad ipsam Dialecticam attineant (nec attinent certe, si ad eum non attinent, modò is Dialecticam perfectè tradiderit) jam hoc egregiè fuerit absurdum, ut discatur Dialectica, de rebus ad eam rem neutriquam spectantibus tot annos digladiari. Et profectò, Dorpi, propemodum adducor ut credam, magnam illam opinionum partem, de quibus tam diu tanta contentione velut pro aris focisque dimicatur, aut ad Logicam parum pertinere, aut ad eam perdiscendam non admodum conferre. Nam ut in Grammatica suffecerit eas observationes didicisse, quibus possis & ipse Latine loqui, & quæ ab aliis Latine scripta sunt, intelligere, non autem anxie innumeras loquendi regulas aucupari, literasque inter ac syllabas consensescere: itidem in Dialectica satis esse crediderim, dictionum naturam, enuntiationum vires, tum ex his collectionum formulas edoctum, Dialecticam protinus, velut instrumentum, ad cæteras disciplinas accommodare. Atque hoc nimirum ipsum spectavit Aristoteles, cum Dialecticam suam decem illis summis sive rerum sive nominum generibus, deinde enuntiationum tractatu, adjunctis postremo collectionum formulis, & quæ necessariò demonstrant, & quæ suadent probabiliter, & quæ calli-

dè cavillantur, absolvit. Ad hæc tanquam aditum introitumque quendam Porphyrius, quinque illas universa complectentes, seu res seu voces appellare malis, adjecit Porro ejusmodi quæstiones, quibus rudia adhuc, & aptioribus imbuenda continentur potius quam promoventur ingenia, neuter eorum proposuit, Porphyrius etiam ex professo abstinuit. At nunc absurda quædam portentosa ad certam bonarum artium nata perniciem, & luculenter ab antiquis distincta commiscuerunt, & ad Veterum purissimas traditiones, suis adjunctis sordibus infecerunt omnia. Nam in Grammatica, ut omittam Alexandrum, atque id genus alios, qui quanquam imperitè, tamen Grammaticam utcumque docuerunt; Albertus quidam Grammaticam se traditorum professus, Logicam nobis quandam, aut Metaphysicam, imò neutram, sed mera somnia, mera deliria Grammaticæ loco substituit: & tamen hæc nugacissimæ nugæ in publicas Academias non tantum receptæ sunt, sed etiam plerisque tam impenitè placuerunt, ut is propemodum solus aliquid in Grammatica valere censeatur, quisquis fuerit Albertistæ nomen assequutus. Tantum autoritatis habet ad pervertenda bonorum quoque ingeniorum iudicia, semel ab ineptis tradita Magistris, deinde tempore corroborata persuasio. Quo fit, ut minus mirer, ad eundem modum in Dialecticæ locum nugas plus quam Sophisticas irreplisse, quæ cultoribus suis argutarum nomine tam vehementer arrident, ut mihi nuper his de rebus obiter loquenti quidam Dialecticus (ut ferebatur doctissimus) asseruerit, *Aristotelem* (referam ipsius verba: nequeo enim aliter tam nitidum eloquentiæ florem assequi) *nisi grosso modo scripsisse: Et nunc sunt* (inquit) *pueri in parvis Logicalibus suis tam substantialiter fundati. quod bene credo certe, quod si Aristoteles à sepulchro suo resurrexerit, & argueret cum eis, illi bene concluderent eum, non solum in Sophistria, sed etiam in Logica sua.* Reliqui hominem oppidò quam invitus, nisi quod aliquanto (ut tum res erat) occupatior fui, quam ut vacaret ludere. Cæterum liber ille parvorum Logicalium (quem ideo sic appellatum puto, quod parum habeat Logices) operæ pretium est videre, in suppositionibus, quas vocant, in ampliacionibus, restrictionibus, appellationibus, & ubi non? quam ineptas, quam etiam fallas præceptiunculas habet, ut ex quibus adiguntur inter has atque ejusmodi enuntiationes distinguere: *Leo animalis est fortior, & Leo est fortior animalis*, quasi non idem significant: & profectò tam sunt ineptæ, ut utraque propemodum nihil significet, quanquam si quicquam, haud dubiè idem: tantundemque inter se differunt, *vinum bis bibi, & bis vinum bibi*, hoc est, secundum hos Logistas multum, sed re vera nihil. Jam si quis non alias modò, sed adustas quoque carnes ederit, eum volunt verum dicere, si sic enuntiet, *ego crudas carnes comedi*: non autem si sic, *ego comedi crudas carnes*. Tum si quis, parte relicta mihi, partem sibi pecuniæ meæ sustulerit, mentiar videlicet si dixerò, *spoliavit me denariis*. Sed ne desint mihi verba quibus apud Judicem querar, licebit dicere; *Denariis spoliavit me*, & in aliquo casu (ut ajunt) possibiliposito, hæc erit ve-

ra. *Papam verberavi*, quum eodem manente casu hæc erit falsa, *verberavi Papam*. Nempe si is qui nunc Papa sit, puer olim à me vapulaverit. Digni hercle qui talia jam senes docent, ut quoties pueros docent, toties ipsi vapulent. Quid quod hanc falsam ajunt, *omnis homo pater est, qui habet filium*, nisi omnes prorsus homines jam habeant filios: quoniam videlicet huic æquipollet, *omnis homo est pater, omnis homo habet filium*. At hanc interim veram affirmant, *pater erit Sortes quando Sortes non erit pater*: & hanc, *pater manebit Joannes, quando Joannes non manet pater*, quod quis sic audire potest, ut sibi non interim credat ænigma proponi? At hæc verba, *sum & possum* regnant planè, & quoniam (ut ajunt) ampliativa sunt, pomeria sua ultra ipsos naturæ fines longe lateque proferunt. Nam hanc veram astiunt, *omne quod erit, est*: sed eam tamen callidè interpretantur. Ajunt enim, *omne quod erit est* significat, *omne quod est quod erit est*: atque hoc pacto cavent ne Antichristus, qui olim erit, jam sit. Nam quanquam *omne, quod erit, est*, & quanquam *Antichristus erit*, tamen non sequitur, *Antichristus est*, propterea scilicet quod *Antichristus non est ens quod erit*. Quod nisi hanc plus quam subtilem propositionis hujus expositione circumspexissent acuti in dialecticis argutiis Theologi, rempublicam Christianam haud dubiè jam olim Antichristus invalisisset, non sine magno cæterorum omnium periculo. Nam ipsis non videtur quid possit imminere discriminis, quippe quum fateantur hæc etiam veras esse: *Antichristus est amabilis*, & *Antichristus est amativus*: quanquam protestèd nec Antichristus, nec supremus ipse judicii dies, rerum naturam magis poterit, quam hæc Dialectica subvertere, quæ docet, has enuntiationes esse veras: *Vivum fuit mortuum, futurum fuit præteritum*: quibus nimirum sit, ut mortuorum resurrectio, non (ut ipsi loquuntur) in fieri, sed in facto esse videatur. Jam istæ non minus mirandæ, sed sunt amœnæ quæque, ac plaustriles, quum sint veræ scilicet, *virgo fuit meretrix*, & *meretrix erit virgo*, & *meretrix possibiliter est virgo*. Non facile dictu est, Dialecticis tam benignis utræ magis, virginesne an meretrices debeant, debent certè utræque plurimum. Poëtæ ergo nugæ, Dialectici seria tractant. Poëtæ fingunt ac mentiuntur, Dialectici nunquam nisi vera loquuntur, ne tùm quidem quum hanc esse verissimam affirmant. *Homo mortuus potest celebrare missam*. Quod quanquam non audeo asserentibus eis, ac propemodum etiam jurantibus, non credere (neque enim tot doctoribus tam irrefragabilibus fas est refragari) hæc tamen (quantum memini) neminem unquam reperi, qui se narraret mortuo celebranti ministrasse. Hancine Dialecticam docet Aristoteles? hanc Hieronymus laudat? hanc probat Augustinus? quam (ut ait Perseus) non sani esse hominis, non sanus jurer Orestes? Miror herculè, homines acutuli quonam pacto senserunt illas enuntiationes sic intelligendas esse, quomodo nemo in toto orbe præter eos intelligit. Nec sunt artis illa vocabula, ut sint eis quasi in speculo, & ab eis, si quis volet uti, sumenda mutuo. Communis nimirum sermo est, nisi quod quedam deterius reddunt, quam à cerdo-

nibus eadem acceperunt. A vulgo sumptæ sunt, vulgaribus abutuntur. At regula, quam vocant, Logices, in eos sensus tales propositiones docet interpretandas. Quæ (malum) regula, in angulo quopiam ab his composita, qui vix loqui sciant, universæ terrarum orbi novas loquendi leges imponet? Grammatica rectè loqui docet: nec ea tamen insuetas loquendi regulas comminiscitur, sed quæ plurimum in loquendo videt observari, eorum loquendi rudes, ne contra morem loquantur, admonet. Nec aliter quicquam Dialecticæ facit, quæ sana est. Nempe hic syllogismus: *Omne animal currit, omnis homo est animal, ergo omnis homo currit*: non ideo syllogismus est, quia ritè secundum Dialecticæ normam colligitur ac formatur in Barbarâ, sed quia postremam orationem ad præmissa consequi docet ratio, quæ regulam ob id ipsum talem fecit, alioquin aliter eam factura, quaquaversus ab ipsa rerum natura flecteretur. Ipsi quoque eodem modo hanc propositionem: *Meretrix erit virgo*, ne dicant sic interpretandam: *Meretrix quæ est, vel quæ erit*, quia sic jubet regula: sed rationem afferant ab ipsa re, quare fieri debeat talis regula. Nam si recta est interpretatio, necesse est eam aut ab ipsa re quæ enuntiatur, aut ex proprietate sermonis emergere. Ergo cum tam multis eorum, qui Latine jam olim locuti sunt, neque ingenium defuerit, neque eruditio, nec sermonis proprii fuerit minor quam istis est (uti credo) peritia: quomodo evenit, ut ex illis nemo potuerit intelligere hanc veram esse, *meretrix erit virgo*: aut inter has distinguere, *nummum non habeo*, & *non habeo nummum*: Quanquam nemo negaverit, transpositiones vocabulorum diversum sæpe sensum gignere. Neque enim idem est, *bibas priusquam edas*, & *edas priusquam bibas*. Sed hoc affirmo, quando ita sensus variatur, omnes in idem mortales assentire, trahente videlicet ratione, non Dialecticorum jubente potius quam persuadente regula: quorum officium est, ut more nostro loquentes quovis nos veris rationibus impellant: Sophistarum vero, ut insidiosus eo præstigiis adducant quo nos pervenisse miremur.

Nam hoc hebetissimum est acumen, & stultissima solertia, se disputando pronuntiare victores, & triumphum sibi decernere, quia nos nescimus in quem sensum ipsi clanculum pacti sunt, sermones nostros contra communem omnium sensum accipere. At hæc cum nec Sophistica dici mereantur, tamen non pro Sophisticis nugis dicuntur, sed inter Dialecticæ abstrusissimos thesauros numerantur: nec à pueris tanquam dediscenda discuntur, sed à senibus quoque in ipsa Theologiæ penetralia suscipiuntur. His quidam Theologicas perplexitates infarciunt, ex his propositiones tam ridiculas effingunt, ut ridenda materia nusquam oriri possit uberius, nisi quod multò malim eos qui sic ineptiunt, ad sanitatem converti, quam ex insanorum deliriis ipse capere voluptatè. Quanquam quid hæc dico tibi, Dorpi, cui non dubito has nœnias non minus displicere, quam mihi, si posses mutare; & fortasse poteris, adjutus à tui similibus, modò ne statuas tecum, illorum obsequi ineptiis,

quos multo magis par est tuo parere iudicio. Sed ad epistolam tuam revertor, ut ostendam nullam ex Erasmi verbis anfasti tibi datam, qua eum (id quod facis) diceret, Lovanientes Theologos, multoque adhuc minus, ceteros omnes, imperitiæ damnare, siquidem cum ille dixisset, se valere sinere, non omnes quidem Theologos, ut qui prius in eadem epistola multos dixit esse præstantissimos, sed eos tantum qui tales sunt, ut certè sunt qui præter sophisticas nugas nihil didicerunt. Hic tu statim per Theologos istos puto, inquis, Lovanientes designari. Quid ita, Dorpi? quasi verò difficile sit, hujus farinae, imò istius furfuris, aliquos ubique reperire? Bellè profectò sentis de Lovanientibus, si eos, & solos, & omnes putas ejusmodi descriptione cognobiles; quòd ille neque sentit neque dicit? Paulo tamen pòst sic dictum accipis, tanquam non in Lovanientes modò, sed in omnes quotcunque sunt ubique gentium Theologi diceretur: quòd ille nec in alios omnes, nec in Lovanientes ipsos est loquutus. Tu tamen perinde ac sineque illum neque temet audias, videris in hæc verba non descendere, sed velut abreptus impetu animi effervescentis erumpere: *Nonne videmus abjectissimos opifices, imò vilissima mancipia, clarissimis esse prædita ingenis? Quid ergo sibi volunt hac in Theologos omnes detorta vocabula? pingues, rudes, pestilentes, & qui nihil habeant mentis. Nullius est artis probra dicere in quo suis, sed neque honestum est, aut boni viri officium, si severam Salvatoris nostri sententiam perpendamus: Qui dixerit fratri suo racha, reus erit concilio. Qui autem dixerit fatue, reus erit gehenna ignis. Ubi Hieronymus: Si de otioso sermone reddituri sumus rationem, quanto magis de contumelia? qui in Deum credenti dicit, fatue, impius est in religionem.* Sunt ista quidem verba tua, Dorpi, non gravitatis modò, sed sanctitatis quoque plena, vereque severo Theologo digna; quæ utinam in loco dicerentur suo. Sunt enim meliora quàm ut perire debeant. Quòd si desuper è suggestu librarentur in populum, nunquam ita errare possent, ut non in aliquem in quo hæere viderentur, inciderent. At nunc me miseret, in unum Erasmus quòd declamas omnia: in quem unum, eorum quæ declamas omnium, nihil quicquam competit. Nam quòd affers ex Evangelio: *Qui dixerit fratri suo, fatue, reus erit gehenna:* nihil ad eum spectat, qui nominato nemine velit asserere esse unum alterumve in magno hominum numero fatuum; alioquin decem gehennæ non suffecerint ei qui dixit: *Stultorum infinitus est numerus.* Porro quòd quæris: *Quid sibi volunt hac in Theologos omnes detorta vocabula?* hoc mihi de te, Dorpi, querendum est. Nam quæ ille dixit in paucos, ea tu solus in omnes detorsisti: quòd te instituisse facere vehementer admiror. Siquidem ut nullius est artis (sicuti tu dicis) probrosa in quosvis dicere, ita nullius est artis (quòd tu facis) benedicta malè narrando cor-

rumpere: quippe quæ non malè scripta sunt in merentes, ea tu conaris quo malè scripta viderentur, ad immerentes inflectere: quòd si quavis re quàm facile factu sit, ipse facile vides. Nam profectò si quis ea quæ tu scripsisti, ad hunc excutiat modum, nil abs te tam circumspectè scriptum est (quanquam omnia circumspectissimè) ut non alicunde possit obnoxium esse calumniæ: veluti illa ipsa epistola, quæ abs te, ut novissimè, ita accuratissimè scripta, in editionem Quotlibetorum dignissimi viri Adriani Florentini de Trajecto: in qua cum & opus magnificè, & authorem copiosè laudaveris, utrumque (ut ego certè puto) tam ex animo, quàm verè: tamen si quis incideret interpres paulo malignior, videri possis alterà manipanem, alterà lapidem porrexisse. Primò, quòd ut ejus operis editionem curares, nullo tuo in eum librum studio, nec nisi aliorum precibus atque adeò oppolationibus adduci potuisti; quasi in rem quam ipse non magnificeris, aliorum affectibus operam tuam indulseris: deinde quòd te scribis studia tua seposuisse tantisper, dum Quodlibetica corrigeres illa, perinde ac si illa seriis in studiis non essent numeranda: cum tamen magister Joannes Athenis, vir tantæ & doctrinæ pariter & judicii, non gravabatur operam in eam rem suam vel intempesta nocte frequenter (ut ais) accommodare, tanquam, velut obstetrices excitari de nocte solent, quum mulieres parturiant, ita hoc opus emendari non potuerit interdium. Quid quòd ejusdem Hadriani dum æquitatem laudas, æquitatem ei Lesbiam videris attribuire? ad Lesbiam nimirum regulam alludens, quam plumbeam fuisse meminit Aristoteles, non æquam semper, sed ad rerum inæqualitates flexibilem. Nec me, mi Dorpi, putes hæc ed dicere, quòd te putem tale quicquam sensisse, aut sic denique vel in viro tanto, vel tali opere famæ commendando luisse. Nam & virum multis modis audio multum eximie laudis assequutum, & opus ipsum censco in suo certè genere perfectum. Sed hæc omnia ed dico, ut ostendam, nihil tam munitum esse, in quo locum sibi non possit invenire calumnia, quando tuis etiam scriptis, tam accuratè, tam circumspectè limatis, tamen impetrandum est, ut cum favore legantur. Quamquam Erasmus, ne quisquam prius ulla occasione posset arripere, qua dicat eum in omnes ea quæ tu objicis ei, dixisse Theologos, vel eo caville videtur quod ait: *Quotidie re ipsa experior, quàm nihil habeant mentis, qui præter sophisticas nugas nihil didicerunt.* Non dicit: *Quam nihil habent mentis omnes Theologi:* sed neque: *Qui sophisticas nugas didicerunt:* sed, *Qui nihil præterea.* Quamobrem cum sic scribis: Perro quòd hypothesin facias, Erasme, nostros Theologos solis sophismatum meditationibus esse occupatos, tota erras via: hic tu, mi Dorpi, tota erras via, cum hypothesin facis: Erasmus talem hypothesin fecisse, de omnibus Theologis vestris, quam ille de uno

tantum facit, ut altero; neque quicquam dicit in quo sit necesse omnes Theologos vestros includi. Quare nec id quidem ad rem facit, quod protinus adjecisti: *Dic age, quidnam eos, quamvis sanè Poëtas ignaros, arcebis ab Evangelis, Paulinus epistolis, totaque Biblia evolvenda? Nihil sanè, Dorpi, modò ipsi non arcerent sese: quod aliqui faciunt, qui vitam universam quæstiunculis consecrantes, Bibliam certè velut nihil ad rem pertineat, nunquam dignantur inspicere. Atque ille aliquos hujusmodi putat esse, non omnes: ut intelligas, id quoque te sine causa ulla subnectere: Proferam ego multos hinc qui rejectis libris sola memoria vi cum quovis de textu Scriptura certabunt. Cave credas Endymionis somnium dormire Theologos, quo tempore vos literis invigilatis: aut ingenio carere, quicumque non poetantur, aut rhetorizant.* Nemo, Dorpi, negat esse qui rejectis libris de Scripturæ textu certare possint. Imò plus satis ubique reperias eorum, qui libris non rejectis modò, sed etiam nunquam inspectis, cum quovis in Scripturis exercitatisimo sint parati de quovis Scripturæ textu, non memoriæ, sed Moriæ vi certare pertinacissimè. Neque negabo tamen, & apud vos & ubique esse, qui è Scripturis multa memoriter teneant: ex quibus eos qui non in hoc solùm collocarunt operam memoriæ ut mandarent, quod illiterati etiam monachi fratresque faciunt, sed vel multo magis ut intelligant; qui tantam sermonis facultatem paraverunt sibi, ut pernoscendis Hieronymi, Augustini, Ambrosii, cæterorumque id genus lucubrationibus pares esse possint; eos, inquam, ego in Theologorum albo meritissimo jure collocandos puto, etiamsi versus nunquam fecerint, tam herclè quàm si disputatiunculis istis non totos centum annos insumpserint, ut ne dicam, si in universum neglexerint. Sed tu quoque, si vera vis fateri, non inficias ibis, ex Theologorum, qui vocantur, numero esse rursus aliquos, qui Scripturæ librosita rejiciant, ut rejectos nunquam resumant: qui ita sese totos Theologiæ huic disputatrici devoveant, ut non solùm non poetentur, ac rhetorizent, verum etiam sanctissimos patres, antiquissimos quoque Scripturarum Interpretes propemodum floccificent, certè (quod satis constat) eorum in faceras literas enarrationes negligant, unaque ipsarum sacrarum literarum studium, potremò quæcunque sunt optima, piissima, maxime Christiana, verisque Theologis dignissima: ea inquam omnia, quod sint (ut ipsi vocant) positiva, contemnunt, neque eorum quicquam dignum putent, ubi ipsi nervos intendunt suos, homines ad quæstiunculas nati, res tanto videlicet intervallo majores: ex quibus ipsis tamen maxime quæstiones confectantur ejusmodi, quæ vel ad fidei pietatem, vel ad morum cultum minimè omaium pertineant. Ego itaque ut prius illud Theologorum genus veneror ac suspicio, ita hoc posterius herclè non admodum magnipendo: adversus quos tamen non

est consilium Poësin aut Rhetoricam defendere, quippe qui à Poësi Rhetoricaque tam longè propemodum absum, quàm illi ipsi. Absunt autem ipsi tam longè ferè, quàm ipsa Theologia: à qua tam longè absunt, ut à nulla re absint, præterquam à communi hominum sensu, longius: vel ideo maxime, quod ad insignem rerum omnium inscitiam accersit omaigenæ scientiæ perversa persuasio, qua sibi ad eò blandiuntur, ut omnium hominum scripta, ac ipsas etiam sacras literas, ut quicquam audierint quapiam occasione prolaturum, qui locum nunquam viderint, nunquam librum inspexerint, quid ea verba præcedat, quid sequatur, nesciunt, imò id ipsum quod citatur, sine an non sit ibi, unde citatur, ignorant: se tamen solos arbitrantur idoneos, qui protinus in quemcunque libeat sensum interpretentur. Ex quo genere cum in multos inciderim, unam saltem ex quo cæterorum indoles agnosci possit, non pigebit herclè velut speciminis loco referre. Cœnavi olim apud Italum quendam mercatorem, non minus doctum, quàm divitem (erat autem ditissimus.) Forte aderat in cœna religiosus quidam Theologus, disputator egregius, qui recens è continente venerat, ut quæstiones aliquot, quas præmeditatus advexerat, Londini disputaret, experturus videlicet in ea disceptandis palastra, quid Angli præstare possent, simul nomen suum jam apud suos celebre, apud nostros quoque propagaturus. Is quas conclusiones (ut vocant) affixerit, tum quam bellè disputatio processerit homini, quanquam longum esset, non gravarer profectò narrare, si tam ad hanc rem pertinens foret, quàm festivum fuit. Cæterùm in cœna nihil à quoquam dici tam bene munitum aut libratum, tam circumspicè potuit, quod non ille vix prolaturum aliquo statim syllogismo convelleret, quantumvis res de qua sermo erat nihil ad Theologiam pertinens, ad Philosophiam tantundem, quantumvis deniq; ab universa ejus professione esset alienum: nisi quod initio cœnæ fecerat, ne alienum esse quicquam ab ejus professione posset (professus est enim, sese in utramque partem de re quacunque disputaturum.) Paulatim cœpit mercator ad quæstiones magis Theologicas descendere. De usura proponebat, de decimis quædam, de confessionibus, quæ in aliena parochia fratribus essent factæ. In omnibus nihil erat Theologo pensi, utram sustineret partem: sed utramcunque aliquis afferuisset, illam oppugnabat: ac vicissim quamcunque alius negaverat, hanc ille protinus astruebat. Tandem per jocum mercator sermonem de concubinis iniecit, cœpitque defendere, minus mali unam quampiam domi habere, quàm foris per multas discurrere. Ibi rursus Theologus instare, oppugnare ferociter, non quod usque ad eò concubinam videretur odisse, sed ne cum quoquam ei quicquam conveniret, siue quod hominem fortassis varietas oblectabat. Cæterùm assererat esse conclusionè famosam cujusdā limpidissimi doctoris, qui fecit illum singularissimum librum qui

intitula:ur

intitulatur. *Directorium concubinariorum*, plus eum peccare qui unam domi concubinā, quā qui decem foris meretrices haberet, idque cum ob malum exemplum, tum ob occasionem sapius peccandi cum ea quæ domi sit. Respondit mercator, doctè me herclè, & acutè, quæ & longum recitare fuerit, & apud te supervacaneum. At cum olfecisset, Theologum non perinde in scripturis atque in quæstiunculis illis excitatum, cœpit hominem ludere, argumentariq; interdum per locos ab autoritate. Effingebat enim extempore sententias quasdam breves, suæ parti quæ viderentur astipulari: cumq; ipse omnes nusquam antè auditas, pro libito fuisset commentus, hanc tamen ex epistola quæpiam D. Pauli, illam ex Petri, rursus aliam ex medio citabat Evangelio: idque tam diligenter, ut ne capitulum unquam dum citabat, omitteret, nisi quod si quis liber in sedecim capita distinguebatur, ille data opera citabat ex vicelimo. Quid ille bonus Theologus interim? ad cætera certè strenuè, & tanquam erinaceus spinis sese suis obvolvitur. At personatas illas auctoritates vix herclè huc atque illuc vitabundus evasit; sed evasit tamen: tantum valet ars exercitatioque disserendi. Nam cum quid in sacris continebatur literis, omnino nesciret: neque dubitaret, quin quod inde citaretur, ibi esset, non deferre verò cedereque auctoritati Scripturæ nefas duceret, at loco depelli, vincique turpissimum: tantis circumseptus angustis, vide, obsecro, qua astutia tandem Proteus ille è mediis retibus elapsus est. Statim ut aliqua sententia, quæ nusquam erat, tanquam è sacris literis adversus eum citabatur: *Bene citas*, inquit, *Domine, sed illum textum ego sic intelligo*: & jam interpretabatur non sine aliqua distinctione bimembri, quorum alterum pro adversario stare diceret, altero ipse effugeret. Quod si quando mercator instabat molestius contendere, ejus textus non illum verum esse sensum quem Theologus affirmabat, jurabat homo tam sanctè, ut quivis possit credere, Nicolaum de Lyra eum textum sic interpretari. Profectò, mi Dorpi, in illa una cœna plus quàm viginti poculenti textus, totidemque poculenta glossata, inter pocula, atque ex poculis, tanquam è serpentis dentibus terrigenæ illi fratres, & nati sunt & perierunt. Quid tu ais ergo, Dorpi? Tu istiusmodi homines sacrarum inanè literarum, quæstionibus illis Theologicis quantumcunque distentos, Theologorum censens vocabulo insigniendos? Non opinor, quanquam herclè (ut verè dicam) animi ambiguum tui hæc tua me verba faciunt: *Non persuadeas, Erasme, tibi eum demum esse Theologum, qui Biblia seriè ad literam intelligat, nec eum item, qui morales sensus aquè atque alter Origenes, novit eruere. Multa restant discenda, ut intellectu difficiliora, ita & utiliora regi, pro quo mortuus est Christus. Alioqui qui sciemus ut sacramenta sint administranda, quamam sint eorum formæ, quando absolvendus peccator, quando sit rejiciendus, quid præceptum sit resitui, quid*

servari possit: & innumera hujusmodi? Multum, nisi erro, longeque minore opera bonam Biblia partem edisceres prius, quàm vel unius perplexitatis nodum discas dissolvere, cujusmodi plurimi quotidie occurrunt, ubi vel in quatuor verbis diutissime harendum est: nisi tu has etiam voces Theologorum nanias, quæcunque ad Sacramenta pertineant, sine quibus tamen sancta Dei Ecclesia Catholica proficitur salutem hominis periclitari. Crede mihi, Dorpi, nisi tute hæc scriberes, nunquam adduci possem hæc te sentire, ut crederem: scilicet istæ neotericorum quæstiunculæ (nam de iis agitur) non intellectu tantum difficiliore, sed gregi quoque pro quo mortuus est Christus, utiliores sunt quàm exactissima cognitio sacrarum literarum omnium. Huius quantulo culice quàm ingentem Elephantem facis? Nam eam rem primum tam difficilem putas, ut Erasmus minore opera bonam Biblia partem posset ediscere, quàm unius perplexitatis nodum discat dissolvere, cujusmodi plurimos quotidie in scirpo quærunt: ubi tam diu in tenaci, ne dicam sordido, quatuor verborum luto harendum est, dum posses amenissimum ac saluberrimum totius Biblia pratum à capite penè ad calcem sensim perambulare. Hactenus ergo periculum erat, ne quæstiunculas istas non didicisset: nunc ut video majus quippiam timendum est, ne tam longè supra captum ejus sint, ut apprehendere ne sufficiat quidem. Quid ille possit, omitto quærere: verum hoc scio, quosdam novisse me, ad cætera planè stupites, ingenio certè pistillo quovis obtusiores, qui in hujusmodi tamen argutiis non modò brevi promoverint, sed sodales suos quoque multo melioris ingenii, nec minoris industriæ, equis (ut ajunt) albis in disputando præcesserint: ita quovis importunè prorumpit audax & inverecunda stultitia, quum ingeniam animi indolem, & sanum plerumque judicium, nugandi remoratur pudor. Sed est profectò, Dorpi, quod merè gaudere debes, ne tuis viribus acceptum, sed bonorum omnium largitori Deo referre: cujus eximia in te benignitate profluxit hæc tam rara felicitas, ut in sacris literis omnia tibi tam facilia videantur. Neque enim in hoc libro, quem signacula fœptem clausurunt, cuncta reperires aperta, nisi ille tibi agnus librum resignasset, qui aperit & nemo claudit, claudit & nemo aperit. Sed hic ipse liber, Dorpi, qui tam facilis tibi videtur, Hieronymo certè visus est difficillimus: Augustinus putavit impenetrabilem: neque quisquam est antiquorum omnium, qui se fateri est ausus intelligere, ut cujus intellectum putant altissimo Dei consilio vel ob id ipsum profundius abstrusum esse, ut curiosos oculos provocaret, & semotis ac labore æruendis segnia excitaret ingenia, quæ alioquin opibus obvios expositosque thesauros ipsa securitate torpescerent. Jam (ut omittam interim) quàm non sit vulgaris eruditionis opus, quàm non cujuslibet ingenii, quæ à moribus interdum primo aspectu

abhorreant, ea tamen commodè ad mores ac tam feliciter appellere, ut non aliunde eò tracta, sed ad ipsum nata videantur. Quam rem nonnulli nunc tam ineptè moliuntur, ut cum hæcenus sint progressi, ut rem ab ipsis magis loco detraxerint, quàm ad suum perduxerint, quum neque in re consilium sit, neque in verbis Venus: sit nimirum uti tota illa moralizatio (quam vocant) sine ulla gratia spirituque frigeſcat. Sed hæc (ut dixi) omittam. At certè ipsum literalem sensum tantum continere difficultatis puto, quantum nescio, an quisquam omnium comprehendere possit. Neque enim cuiquam sentio literalem horum verborum sensum intellectum esse, *Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis*: nisi ei, qui ea Prophetam de ipso Christo vaticinatum intelligat, quod, exceptis Prophetis, nec Judæorum quisquam, quanquam in hos libros universam operam suam collocabant, intellexit, priusquam Christus eis hunc ejus literæ sensum aperuit: qui tametsi Apostolis & discipulis suis interpretatus est Scripturas (neque enim, quod sciam, quæstiunculas istas cum eis disputavit unquam) non ausim tamen affirmare, universæ Scripturæ sensus eis ipsum aut præsentem tradidisse, aut per Spiritum sanctum postquam ascendit infudisse. Nam ut multa sunt ibi quæ de Christo Prophetæ cecinerant, quorum alos omnes subterfugit intellectus, quousque ea omnia ipsius vita, passio, resurrectioque declaraverunt: ita mortalium impares esse vires puto ad indagandum, utram adhuc in eisdem lateant ac de finali judicio, aut aliis de rebus nobis incogitabilibus, neque ulli hominum aut hæcenus cognita, aut antè cognoscenda mysteria, quàm eventus eadem temporibus ac momentis soli prævisis inscrutabili Dei providentiæ patefecerit. Sed esto, Dorpi, sit Scriptura facilis, difficilesque quæstiones: nihil impedit tamen, quin illius cognitio harum possit esse disciplina fructuosior. Quanquam enim saltare, atque in gyrum se colligere (quod saltatriculæ quidem ac circulatores faciunt) difficilius est, quàm ambulare, & dentibus panem facilius est quàm testacea fragmenta conterere: neminem tamen esse puto, qui rectos illos vulgaresque naturæ usus velit hujusmodi inanibus ostentis permutare. Quamobrem utra res sit difficilior, non admodum magnifacio: at quòd utiliores etiam, quàm sacrarum cognitionem literarum, quæstiunculas istas esse vis gregi, pro quo mortuus est Christus, ferre profectò non possum, quas si cognoscendas affereres, haud refragarer: si veterum lucubrationibus exzqueres, non tolerarem: nunc verò cum ancillas istas coquinaras ipsi Biblitz sacrosanctæ, literarum omnium reginæ, non conferre modò, sed præferre etiam, dabis mihi, Dorpi, veniam, continere me herclè non possum, quin illo Terentiano procul illas omnes abigam; *Abite hinc in malam rem cum istac magnificentia fugitiva*: ad eò putatis vos aut vestra facta ignorari? Neque profectò satis admi-

rari queo cum ea verba lego, quibus eas ita magnificè attollis, tanquam uti (apud Poetas) in Atlantis humeros cælum, ita in perplexas hujuscemodi quæstiunculas, hoc est arundinem, universa prorsus inclinata incumbat Ecclesia, alioqui videlicet periclitatura, ne tota semel collaberetur in cineres. Ais enim: *Alioqui quid sciemus, quomodo sint Sacramenta administranda, quænam sint eorum forma, quando absolvendus peccator, quando rejiciendus: quid præceptum sit restitui, quid servari possit?* Itane putas Dorpi, ista quæ tu nusquam alibi quàm apud Neotericos quæstionistas invenire vis, antiquos omnes sanctissimos patres, nec minus etiam doctos, ignorasse omnia? Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, ad Sacramentorum formas cæcutiebant? Ergo tota Ecclesia plus quàm mille annos (nam plus quàm mille anni à passione Christi numerantur ad Petri Lombardi tempora, è cuius sententiis, velut ex equo Trojano, universum istud quæstionum agmen erupit) tot annos ergo, imò tot secula, universa Christi Ecclesia aut sacramentis caruit, aut ista non habuit, quando recipiendus peccator, quando rejiciendus, tam diu fuit incognitum? & item quid præceptum esset restitui, nesciebant? Nam, quid servari posset, concesserim apud Veteres non fuisse tam acutè quàm apud istos disputatum. Sed ut Zachæus, veritus ne malè parata parcè redderet, quadruplum se redditurum professus est: Ita veteres illi patres, ut vel plus satis quisque restitueret, hortabantur. Non erant illi, fateor, hac in re, quàm isti sunt, tam in definiendo ac distinguendo curiosi. Sed ego tamen illorum (ut Terentius ait) æmulari malo negligentiam potius, quàm istorum obscuram diligentiam: apud quos anxie res disputatur, & quæritur, non tam quid restitui debeat, quàm quid servari possit: non quàm procul à peccato sit abscedendum, sed quàm propè ad peccatum sine peccato possit accedi. Jam qui consilium convasatori dat, nimirum tanquam alienæ pecuniæ frugi dispensator, observat ut in reddendo citrà subsistat potius vel mille passus, quàm ultra latum (ut ajunt) unguem promoveat. Ego certè, mi Dorpi, nec te (ut puto) refragante contenderim, quæcunque sunt ad salutem necessaria, id est, sine quibus salvi esse non possumus, ea primum ab ipsis sacris literis, deinde præcis eorum interpretibus, ad hæc communi ab antiquis patribus quasi per manus tradita consuetudine, postremò sacris Ecclesiæ sanctionibus, abundè nobis tradita. Quòd si quid suprà quàm in his est, homines isti acuti curiosius addiderunt, ut multa concedam commoda esse atque utilia: ita planè ejus esse generis puto omnia, ut sine eis vivi possit. At fortasse dices, non omnia apud Veteres tam inventu prompta, tamque in numerato esse, quàm apud istos recentiores, qui omnia cognata, quasque similia, in capita quædam, veluti in suam quodque tribum, descripserunt. In hac re, Dorpi, fortasse accedo tibi, fateorque nonnihil esse commo-

di, velut in domestica supellectile, sic in re literaria quoque ita seorsum habere singula quæque distincta, ut ad quodcunque velis, illico manum possis absque errore porrigere. Est istud quidem, ut dixi, commodum: verum hoc tanto commodum quidam tam utuntur incommode, ut propemodum præstitisse videatur, hoc ipso etiam commodum caruisse. Neque aliud quicquam magis in causa fuisse puto, quare vetustissimus quisque sacrarum literarum interpres à tam multis tam diu neglectui habeatur, quàm quòd infelicitium ingeniorum corrupta iudicia primum sibi, deinde aliis quoque persuasere, nihil usquam esse mellis, quod non in illos summularum alveos congestum sit. Ideoque fit ut illis contenti solis, cætera omnia per incuriam contemnunt. In ejus animi quendam etiam ipse iam olim in quadam bibliopolæ taberna indici. Erat enim fenex, & qui alterum (ut ajunt) pedem habebat in sepulchro, & certè non multo pòst utrumque: jam Doctoratus (quem vocant) honore plus quàm annos triginta fuerat insignitus. Dico fortè apud eum, beatum Augustinum aliquando putasse, dæmonas omnes sub aîas esse corporeas. Ibi ille statim supercilium contrahere, & temeritatem meam rugosa fronte compescere. Tum ego, Non dico (inquam) hoc ipse, pater: nec Augustinum in eare defendo: homo erat, errare potuit: credò ei quantum cui plurima, sed nemini uni omnia. Iam verò cœpit homo ex-candescere, vel ob id præcipuè, quòd tanto patri calumniam tantam intenderem. Num putas me (inquit) non legisse Augustinum? Imò (inquit) priusquam tu nascereris. Me jam suis sævis dictis protelasset, nisi commodè fuisset paratus elenchus. Nam, ut erat in taberna, sumo in manus libellum Augustini, de divinatione dæmonum, verto ad locum, atque ostendo, ubi locum semel atque iterum legit, actertia demum lectione me adjuvante cœpisset intelligere, tandem admirabundus: Certè (inquit) valde miror quòd Augustinus dicit sic in isto libro: quia certè non dicit sic in Magistro sententiarum, qui est liber magis magistralis quàm iste. Qui sunt ex hac farragine, qui neque Veterum quenquam, neque Scripturarum quicquam legunt, nisi in sententiis, & earum Commentariis: hi perinde mihi videntur facere, ac si quis authoribus omnibus qui Latine scripserunt omisissis, constructionum præceptis ab Alexandro petitis, reliquum ex Perotti Cornucopia, & Calepino conentur edificare; quòd persuasum habeat, in his omnia Latinæ linguæ vocabula sese reperturum: & profectò reperiet plurima, eademque electissima: nempe ut apud recentiores Theologos, priorum dicta autoritatis loco leguntur inserta, ita hic quoque veteres Poëtæ atque Oratores, aliquot etiam qui nunc nec extant quidem. Sed neque hæc unquam faciunt Latinum, nec illa, mi Dorpi, Theologum, si sola sint, etiam si decem millibus spinosissimarum quæstio-

num fuerint instructus, quibus miror cum sit talis, quæ in re possit Ecclesiæ usui esse; disputando fortasse adversus hæreticos: nam hoc nomine præcipuè sese solent venditare? at hi aut docti sunt, aut indocti. Si indocti (ut est multo maxima pars) neque acumina ista, quibus solis valet, neque verba tam insueta, quibus iste solis assuevit, intelliget. Necesse est ergo talem disputationem tantum fructus consequi, quantum, si quis Turcam quempiam patriæ duntaxat linguæ peritum, composita oratione, sermone Gallico (nam eum solum elegantem Galli putant) exhortetur ad fidem. Sin docti sint hæretici, idque in illis ipsis quæstionibus (neque enim ferè accidit ut aliàs sint hæretici) quando jam redarguentur? quis erit disputandi finis? quum ex illis ipsis quæstionibus, quibus oppugnantur, eisdem quoque referendi ministratur in exhausta materia: ut propemodum eis accidere videatur, quod nudis inter acervos lapidum pugnantibus, ut quo feriat, neutri desit, quo se defendat, neuter habeat. Nempe quidam qui in scholis inter primos læguntur, & sunt non minus quàm habentur acuti: ut omittam interim quòd quasdam quæstiones de Deo tam ridiculas excogitarunt, ut putes ridere, propositiones tam blasphemias, ut censeas irridere. Certè contra fidem tam gnaviter obijciunt, tam segniter objecta dissolvunt, ut prævaricatores agere, & fidem joco tueri, seriò oppugnare videantur. Hæretici ergo cum talibus compositi, quales antea dixi Theologos, cum sint in eodem docti ludo, quando succumbent? non citò herclè opinor, si non unum magis lignorum fasciculum vererentur, quàm multos syllogismorum fascies pertimescerent. Sed idoneus erit salkem qui concionetur ad populum. Hercules hoc ipsum est quod ajunt, Bovem ad Ceroma. Nam cum nihil didicerit præter quæstiones, quæ sunt ad aures populi per quàm insolentes, minimeque omnium idoneæ, ediscendus est ei nimirum sermo quispiam ex sermonibus Discipuli, aut Veni mecum, aut Dormi securè, res per se ineptæ: quas dum homo tractat ineptior, utpote nec ad id munus assuetum, & qui totam illam verborum congeriem ex alieno stomacho declamet, necesse est ut concio tota frigescat. Quamobrem planè non video quæstiones istæ quid faciant ei quem solæ possident, nisi quòd eum ad cætera omnis reddant inutilem: ut cui si quid ex his proponatur subtilibus magis quàm solidis disputationibus, in quibus se antè millies exercuit, jam domi suæ est, jam cristas erigit velut gallus, qui in suo sterquilinio superbit: at extra illa septa si paulo producat longius, ignota rerum omnium facies tenebras ac vertiginem offundit. Nec jam Dialectica, rerum cæcitate labanti, quantumvis fortis, quantumvis acuta succurrit; quæ, ut cognita rerum natura, varias inde species multasque argumentorum formas elicit, ita rebus ignoratis ipsis necesse est, sine ullo usu obmutescat. Adde

quod illas ipsas captiunculas, quas & penitus & solas per tot annos imbibit, quum sese jam senex è Scholasticorum contubernio, ubi eadem assidue ventilantur, quapiam occasione subdlexerit, jam intra biennium universa illa acumina, numerosa nimium videlicet, evanida, nullo rerum subnixâ pondere, tanquam nebula fumusque disparent: idemque nimirum uluvenit ipsi, quod de anima pueri ex Aristotele subinde citari solet, ut ipsius anima fiat denique velut tabula rasa, in qua nihil omnino depingitur: & mirum in modum versa rerum vice contingit, ut qui prius omnes sapientiæ numeros in argumentosa loquacitate posuerat, jam senex infantissimus omnibus risui foret, nisi stultitiæ suæ superciliosum silentium sapientiæ loco prætexeret. Imò potius hoc ipso ridiculus, quod qui fuerat Stentore modò clamorior, nunc vitio tam longè diverso taciturnior pisce reddatur, & inter loquentes sedeat Mercurii statum truncoque simillimus Hermæ. Denique, ut quid ego hac de re tota sentio semel intelligas, neque Theologos omnes taxo, neque imperitorum quæstiones omnes condemnò; verum eas quæ nihil ad rem pertinent, quæ sunt huiusmodi, ut neque quicquam eruditioni conferant, & multum impierati detrahant: eas inquam non improbandas modò, sed despuendas quoque censeo. Cæteras verò, quæ tractant aut humana graviter, aut divinæ reverenter, tum utrumque adhibita modestia qua veritatem investigare sese magis quàm altercari probent: modò ne quenquam sibi totum vendicent, neque quenquam nimis diu detineant, & suo se pede metiantur, neque se melioribus conferant, nedum anteferant: has, inquam, sic institutas admodum libenter amplector, hæc tamen, ut eas tales esse fatear, quibus non inutiliter exercentur ingenia: tales esse pernegem, in quibus salus universæ recumbat atque innitatur ecclesiæ. Jam Theologos non eos vitupero, qui has degustarunt, imò laudo etiam qui ad altiore sacrarum literarum peritiâ, ad meliorem priscorum, & sanctissimorum, & doctissimorum patrum eruditionem, has quoque non abjiciendas accessiones adiecerunt. Verum huiusmodi Theologos (ut ex animo dicam) non probo, qui quæstionibus cujusque generis non insenscunt modò, sed immoriuntur quoque, qui seu ingenii sterilitate quadam impediti, seu puerili Scholasticorum plausu incitati, neglectis antiquorum omnium literis, posthabitis etiam ipsis quorum se Doctores profitentur Evangelii, nihil omnino præter quæstiunculas didicerunt, partim per se inanes, partim inanes his qui cæterarum rerum omnium inanes ipsi sunt: idque jam senes, atque ideo deplorati, qui neque Scripturas cominodè tractare incognitis Veterum scriptis queant, neque ad eas cognoscendas (qua nunc sunt Latinæ linguæ penuria) pares esse possint: redire verò ad Grammaticam, atque inter pueros, imò verò à pueris etiam discere, hoc non solum di-

sputet, sed etiam serum est. Istos ego, mi Dorpi, tantum abest ut probem, ut etiam, quomodo apud Romanos mali Magistratus publicis cogebantur sese abdicare muneribus, ita istos quoque non tam re quam vocabulo Theologos audiendos censeam, ad hunc Magistratum, quo tam immerito funguntur, ejurandum. Neque mirum est tamen, esse aliquos in tanto Theologorum numero tales. Nam quis ordo obsepit tam diligenter potest, ut non ambitione, pretio, gratia, aut aliis malis artibus aliquis indignus irrepât, qui cum sit in editum receptus, quàm potest plurimos sui similes in eundem locum suo suffragio sublevari? Ita fit, ut nullus ordo sit, qui non indignis abundet. Nam ut in Senatu Romano fuerunt, quorum majestatem nulli reges æquabant: ita rursus erant quidam adeò tennes atque inglorii, ut misere inter spectacula vulgi comprehensu elisi perierint. Quanquam ut nec illorum fulgori istorum humilitas obfuit, nec istorum tenuitatem Senatorium nomen exemit contemptui: ita nec indignos Theologos istorum nomen eripit contumeliæ, nec eorum contemptus, aut erga singulos qui verè sunt, honoris quicquam admittit, aut erga universos quicquam reverentiæ ac majestatis imminuit: cujus ego certè tam conservandæ atque ampliandæ sum cupidus, quàm quicquam vivit etiam cupidissimus. Nam de Erasmo stultum fuerit idem polliceri, quum nemo nesciat, in sacrum Theologorum ordinem nihil perperam aut dici aut fingi posse, ut non propriè ac peculiariter ipsius agatur negotium. Habes igitur hac in re animum, mi Dorpi, meum, nec dubito hercè, quin etiam (si tu is es, quem ego mecum fingo) tuum, quem si probas, asse Erasmi puta: si minus, tantum meum, imò nec meum diutius quàm tu voles futurum. Neque enim quicquam animo est unquam tam obstinatè obfirmatum meo, ut non paratus sim eo jubente mutare, quem sciam nunquam quicquam sine ratione jussurum. Sed hæc hæc tamen. Ad reliquas epistolæ tuæ partes ero tanto brevior, quanto in hac fui vel æquò verbosior: utrumque etiam meritò. Nam ut ea, de quibus antè disserui, Erasinus nunquam vidit, ita de quibus deinceps sum dicturus, & ipse scripsit, & se diligentius pollicetur scripturum: tum quædam sunt huiusmodi, ut in his divus etiam Hieronymus non suo solum exemplo quasi præjudicio Erasmi partem tueatur, sed totam litem quoque tanquam edita in scriptis sententia, secundum eum pronuntiaverit. Nec enim quicquam est quod tu, ne quicquam in Scriptura mutetur, è Græcorum fide codicum præhibes: quod non olim adversus beatum Hieronymum & obiectum sit, & ab eo validissimè confutatum. Nisi hoc videri novum vis, quod translationibus, ut ais, quæ multæ olim fuerant, ejectis omnibus, ne varietate codicum fideles vacilla-

vacillarent, hanc unam à sanctis patribus acceptam, ab Hieronymo castigatam, atque ad nos utique transmissam comprobavit Ecclesia: non uno aliquo consilio, sed perpetua consuetudine ad eam recurrenti, quoties in ullo consilio de fide nodus incidisset. Neque enim alioquin fieri potuisset, ut cæteræ omnes interierint, atque hæc ad nos sola pervenerit, nisi id non fortè accidisset, sed adhibita à majoribus nostris industria fuisset curatum. Primum mi Dorpi, nemini dubium esse puto, quin hæc ipsa editio ante Hieronymi tempora (neque enim alioquin ipse hanc potissimum castigasset) & recepta sit ab ecclesia, & assiduo citandi usu comprobata: quod ego vel solum in causa fuisse puto, quare ad nos usque sola duraverit. Cur ergo Hieronymus ausus est mutare quicquam, idque non aliis modò & optimis & sanctissimis viris approbantibus factum, sed ipso quoque Augustino adhortante ut fieret? Mutavit verò Hieronymus, ut ipse fatetur, si quid in sensu fuit, quo Latinus codex discreparet à Græco. Hoc ille putavit utilius, quàm ea quæ tu Erasmo suades ut faciat, videlicet ut ea tantum annotet quæ commodius ac significantius interpretare potuisset, sensum verò si quando discrepet, manere patiatur, nec mendæ manifestæ Latinos admoneat. Quod divus Hieronymus non usque adeò curandum censuit, ejus tu præcipuam curam habendam putas: quod ille judicavit potissimum, ab eo tu potissimum deterres. Sed hic occurris ac fateris, id ab Hieronymo rectè factum, quòd videlicet tunc opus erat, dum adhuc vulgata hæc editio non satis esset emendata: at nunc repurgatis vitiis supervacaneum iterum purgandi laborem fore. Nam si opus tam nunc esset, quàm tunc erat, non est ratio, cur minus bene mereretur, à quo nunc idem denuò fieret, quod tunc Hieronymus fecit. Primum, neminem esse omnino puto (dicam enim audacius) neque Hieronymum quidem ipsum, qui profiteri ausus sit, se tam certum sui, ut in vertendo nihil eum possit omnino subterfugere. Usque adeò non deerit vel mediocribus interdum, post meliores etiam, in quo versentur utiliter. Ergo quis vertendi finis erit? inquis, facillimus: si evenierit, ut quisquam tam commodè verterit, aut ab alio non optimè versum, alius ita correxerit, ut his manentibus integris, non inveniant posteri quod mutandum censeant. At periculum est interim, ne variæ translationes dubios faciant animos fidelium, utram credere debeant veriorē: quod ipsum in causa fuisse censes, ut reliquæ omnes de industria rejectæ sint, hac una servata, ne fideles vacillarent. Qua in re usque adeò ego abs te dissentio, ut quod tu majorum curæ tribuis, ego temporum assignem incuriæ, qua nimirum non illæ tantum translationes, sed multa etiam alia periēre. Alioquin etiam si unam in ecclesiis tenendam recepissent,

reliquis tamen quid necesse fuit abjicere, ex quibus non erat periculum, ne fideles vacillarent? Imò quemadmodum nunc Evangelistarum varia narratione, series rerum in luculentiorē pervenit notitiā, ita tum ex diversorum collatione interpretum studio lectori daretur occasio, si quem aut verbum fecisset æquivocum, aut orationis decepisset amphibologia, aut sermonis proprietates imposuisset, ex reliquis conjiciendi quid verum sit. Quod sanè utilissimum esse & Augustinus sentit, & Origenes experimento didicit, & Jacobus Faber Psalterii quintuplici editione docuit. Atque hæc ideo dixi, ut ostenderem etiam, si divi Hieronymi labor adhuc maneret integer, non illum tamen reprehendendum esse, quisquis, si quid ab illo quoque præteritum invenisset, hoc ipse, velut relictas à messore spicas, colligeret. Nunc verò quis non putet codices Latinos nihilominus atque olim à Græcis esse corrigendos, quum ita sint rursus infecti mendis, ut ne vestigia quidem Hieronymianæ emendationis appareant? Quod usque adeò in confesso est, ut ipse tu quoque, qui id maxime negas, idem fatearis tamen. Nam cum ideo maxime contendas, corrigendi laborem frustra sumi, quòd Hieronymi castigationes asseris magna patrum diligentia servatas esse integras: tum in proximo ferè versu subdidisti: *Responde jam Erasme, utram probe editionem Ecclesia? Græcane, quam non nititur, an Latinam, quam solam citat, quoties ex sacra Scriptura aliquid definiendum est, vel præterito Hieronymo, si quando aliter legat, quod quidem non raro contingit?* Imo tu nunc responde, Dorpi, si, ut ipse dicis, & verè dicis, non raro legat aliter Hieronymus quàm vulgaris habet editio, quomodo potest esse verum quod antè dixisti, eandem editionem ita manere correctam, ut ille correxerat? Neque enim quemquam arbitror esse crediturum, si lum quicquam contra suam ipsius correctionem proposuisse legendum. Tam ergo nunc opus correctione est, quàm olim fuit. An verò tantundem liceat, hoc restat inquirendum. Quanquam nec inquirendum hoc, nec dubitandum videtur, quin emendati codices tam nunc sint Ecclesiæ utiles, quàm olim fuerunt. Sed Ecclesia nunc, inquis, istam editionem comprobavit. Atqui eadem Ecclesia eodem modo eandem editionem ante Hieronymi correctiones approbaverat: id quod jam antè respondi. Quanquam non pigebit eandem orationem tuam, quam tu tam invictam censes, denuò excutere, ne me prætervehi quicquam dissimulanter putes. Videris ergo mihi sic colligere: Augustinus nec Evangelio duxit esse credendum, nisi Ecclesiæ compelleret autoritas. At Ecclesia comprobavit in hac translatione verum esse Evangelium. Consequitur ergo, si quid sit in Græcis codicibus diversum, ut verum in illis Evangelium esse non possit. Hæc est (quantum perspicio) argumentationis tuæ summa, quæ

quæ mihi videtur ejusmodi, quam non sit difficile solvere. Nam primum Ecclesia sic in Latinis codicibus contineri credit Evangelium, ut fateatur tamen è Græco translatum. Credit ergo translationi; sed magis archetypo credit, Evangelium in Græcis esse verum: in Latinis verum esse credit eatenus, quatenus fudit interpreti, in quo (ut opinor) nunquam tantam habet fiduciam, quin eum labi cognoscat humana fragilitate potuisse. At in Conciliis citatur ex Latino codice, non ex Græco. Mirum vero, si Latini ex Latino cicerent codice! quasi ideo fecerint, ut de industria fidem archetypis abrogent Græcis. Apostoli nonne citabant ex Prophetis secundum translationem septuaginta Interpretum, ommissa interim Hebraici textus veritate, dum Græcis scriberent? nec ideo tamen Hieronymus factum putavit esse præjudiciam, quasi Græca translatio quàm Hebraica litera Apostolorum censeretur auctoritate sincerior. Ego certè hoc persuadeo mihi, idque (ut opinor) verè, quicquid ad fidem adstruendam faciat, non esse à quovis melius versum, quàm ab ipsis Apostolis præscriptum. Ideoque fit, ut quotiens in Latinis codicibus occurat quicquam, quod aut contra fidem aut mores facere videatur, Scripturam interpretes aut ex aliis alibi verbis, quid illud sibi velit dubium, expiscantur, aut ad unius Evangelium fidei, quod per universam Ecclesiam in corda fidelium infusum est, quod etiam, priusquàm scriberetur à quocquam, Apostolis à Christo, ab Apostolis universo mundo prædicatum est dubios hujusmodi sermones applicent, atque ad inflexibilem veritatis regulam examinent; ad quam si non satis adaptare queunt, aut sese non intelligere, aut mendosum esse codicem non dubitant: cujus morbi medelam censeant aut à diversis interpretationibus, tanquam medicis, implorandam (quod tibi jam periculosum videbatur) aut velut à fonte quodam ab ea lingua repetendam, unde ea scriptura in Latinum fluxit eloquium. Verùm tu, mi Dorpi concedis, olim rectè fecisse eos qui Latinos, quancquam ab Ecclesia receptos atque approbatos, codices è Græcis emendaverint: sed idem tamen negas nunc rectè fieri, propterea quòd verisimile sit, ipsorum libros Græcorum aut de industria fuisse depravatos ab ipsis, jam olim ab ecclesia Romana desciscitentibus, aut postea saltem per incuriam vitiatos. Neque enim esse credibile, si Latinorum, quibus perpetua fidei cura fuit, codices paulatim tamen labefacti sunt, incorruptos adhuc restare Græcorum, apud quos ipsa jam olim fides corrupta sit. Hæc ratio, Dorpi, non flexit Hieronymum, quo minus Instrumentum Vetus ex Hebræo sermone transferret: quancquam si quid hic valere debet, ibi magis debuisset, quum nemo oesciat, Judæos ex professo infeliores fuisse hostes Christianis, ut quibus in universo repugnabant, quàm Græcos Latinis, quibus cum communi Christianorum nomine conven-

rant, licet in quibusdam diffenserint. Et profectò (ut vere dicam) videtur mihi neutiquam credibile, ullam gentem in depravandos libros unquam conspirare voluisse, ut ne dicam, nec potuisse quidem. Quæ enim spes esse potuisset, neminem ab ea re alieno animo fore? aut clàm id fore consilium, quod si resciceretur (ut erat necesse, quum à Judæis ad Christum, à Græcis ad Latinos aliqui nullo non die profugerent) nonne prævidebant fore, quum nihil assequerentur, suæ præterea parti sese præjudiciam allaturos? si se faterentur eam fovere causam, quam sibi concii essent non aliter posse se, quàm codicum depravatione defendere? Sed de Judæis Hieronymus viderit. Græcos certè ab hac falsitatis suspitione liberat vel istud, quòd in his de quibus eis nobiscum fuit controversia, eorum libri cum nostris consentiunt, nec de litera unquam, sed de intellectu literæ quæstio fuit. Quancquam nemini potest esse dubium, eos si mutare voluissent quicquam, non ea primùm modò, sed sola quoque fuisse mutaturos, quæ pro nobis contra eos faciunt: quæ si falsassent, non fuisset causa tamen, cur in aliis idem facturi putarentur. Nunc verò quid comminisci quicquam possit, cur alia falsare voluissent, cum hæc ipsa reliquerint integra, quæ vel sola falsare voluissent? Sed incuria saltem vitiatos esse credi potest, præsertim si hoc nostris contigit, quibus verisimile est libros fidei, sicut fidem ipsam, majori semper curæ fuisse. Possem hic opponere non Hieronymum modò, sed Augustinum quoque, quorum uterque censet emendatiores esse Græcos codices, quàm Latinos. Sed ratione malo quam auctoritate contendere. Hoc certè assero, neminem esse tam cujusquam libri incuriosum, ut ita transcribendum locet, tanquam pensi non sit habiturus, vitiosumne an emendatum referat: quum alioquin possit operæ & impensis parcere, si omnino ne scribatur curet. Persuadeo ergo mihi, Græcos etiam curasse ut diligentia in transcribendis ipsorum libris adhiberetur; quod nemo dubitaverit qui libros eorum diligenter inspexit. Hoc præterea rursus affirmo, apiculos, distinctiones, & accentuum notas in causa esse, quo minus facile apud eos in scribendo erraretur. Nec ab hoc affirmando deterreo, quòd tu hoc argumentum in adversam partem retorquisti: propterea quòd (ut ais) facilius erratur, ubi multa sunt observanda. Verùm ego contrà censeo, ibi minus facile errari, ubi facile erratur, ut ego quoque Dialecticorum more ænigma proponam. Verùm sic opinor tamen, imò sic experior: quemadmodum in planicie, dum festinamus intrepidè, ubi nemo casum expectat, sæpe labimur, quum à præcipitio salvi sensim nec nisi certo atque explorato gressu descendamus: haud aliter evenire scribendo, ut ad exemplar perplexum scriptor eo transcribat verius, quo videlicet attentius, quum ex pulchro codice ipsa securitate labatur. Quancquam & nostros vitiatos esse, & eos remanisse sinceros, vel hinc

clucescit, quod in nostris eadē nunc vitia deprehendimus, quā Hieronymus olim censuit emendanda; in illis eadem adhuc videbis verba, ex quibus ea Hieronymum constat emendasse. Ergo quas ille mendas olim eiecit, nunc non licebit ex iisdem codicibus rursus expungere? & quum religiones (quas vocant) omnes fas sit sæpius renascentibus vitiis reformare, libros semel purgatos repullulantibus mendis nefas repurgare ducemus? Jam quod quæris, quid sit quod Latinos codices non sinat incorruptos, deinde tibi ipse respondes; *quid nisi Chalcographorum incuria pariter & imperitia?* & illico subjungis: *Vide jam utros invenies rariore? qui Græcis imprimendis sint idonei, an qui Latinis? & scies utros codices censere debeas castigatiores.* Quid tu his verbis, Dorpi, velis, non intelligo. Neque enim te vereri puto, ne in annotationibus in Scripturas Erasmus impressis utatur libris: quum neque scriptorum codicum desit copia, neque in eam rem impressis uti, etiam si velit, possit, cum Novum Testamentum, in quod ejus defudat labor, nunquam hæcenus, quod sciam, Græcè Chalcographorum typis excusum sit. Quod si hoc voluisti dicere; quum Chalcographi Græcas imprimant literas quàm Latinas depravatus; idem in veteribus etiam utriusque linguæ scriptoribus accidisse; semoveamus istos, Dorpi, qui literas sic Latinas imprimunt, ut Græcæ magis quàm Latinæ: sic vicissim Græcas, ut Arabicæ magis quàm Græcæ, videantur. Comparemus in utroque genere qui utrumque possunt, cujusmodi Aldus Manutius Romanus erat in primis, & nunc Joannes Frobenius Basiliensis: hos atque ejusmodi Chalcographos audeo affirmare, quod ipse quoque experimentis comperio, verius ac sincerius Græca quàm ipsa Latina referre. Quod ipsum multa que itidem alia ad hanc rem facientia, multo certius ipse legendo quàm audiendo intelliges, si te quoque aliquando ad Græcam linguam pernoctandam converteris: id quod valde opto: nam suafurus frustra sim, quod nec Erasmus persuavit; adversum quem, imò temet adversum ipsum, sedulo te defendis, ne cogare videlicet ex Græcarum cognitione literarum proficere. Quamobrem ut ad eas te literas, pro animo istoc tuo tam adversus eas obfirmato, hortari supersedeo, ita pro meo in te amore optaret tibi non desinam: nec spem tamen unquam depono, fore aliquando, nec id quidem haud multo post, ut cessantibus hac de re disputationibus, in quibus assidua tua illa in scholis victoria non patitur te libenter cedere, quod (ut video) jam nemo potest alius; ipse nimirum persuadeas tibi, cum istos Imperatores tuos quibus nunc militas, quorumque interim gratiam tam magnæ eruditionis parti præfers, aut maturiore judicio neglexeris, aut certè etiam illis ipsis utile & tibi & eorum consiliis fore persuaseris, quo videlicet Græcistas istos suis ipsorum gladiis confodias, majoreque adversus eos autoritate differas quàm nunc, cum de re tibi tam in totum ignorata dis-

putas. Qua de re tamen cum perinde scribas, ac si supervacaneam putes operam quæ in Græcas literas impenditur, mihi profectò non persuades, ea te sentire quæ scribis. Neque enim simile veri fit, te vel ea prudentia commoditates ejus linguæ non videre, vel eo in bonas artes omnes studio non concupiscere, præsertim cum ab te quoque dum negligendam disputas, propemodum afferantur causæ, quibus incitari maxime ad eam consequendam possis. Nam si (ut tute verissime certè ac sapientissime dixisti) unaquæque lingua ea præcipue dote præstat atque excellit alias, si contingat ei ut maiorem bonarum disciplinarum thesaurum in suis literis velut arcibus contineat: quis hac una ratione tua nesciat, Græcam esse eam quæ summopere sit cum ab universis mortalibus, tum verò seorsum à Christianis amplectenda? utpote à qua & omnes disciplinæ reliquæ, & Novum Testamentum ferè totum nobis felicissime successit: nisi tu illam hoc translationum quotidiano proventu, velut assiduo partu, exhaustam nunc tandem æque exhaustam putas. At primum ex his ipsis Commentatoribus Aristotelis, quos tu in illa oratione commemoras, quam sive ut Laureptium vituperes, sive ut laudes Aristotelem, (nam utrumque acriter ex æquo facis) elegantissime certè scripsisti, Alexandro inquam, Themistio, Ammonio, Simplicio, Philopono, Olympiodoro: quoruscunque ex his inquam est, excepto uno Themistio, qui non adhuc sua tantum lingua legatur? nisi quod Alexandri problemata in Latinum venere sermonem. Ex reliquis si quid Latine legitur (neque enim ignoro, haberi & Alexandri, & Simplicii fragmenta) id totum ejus generis est, ac tam parum Latinum, ut à Latinis propemodum minus quàm ipsa Græca intelligantur. Neque jam de Poëtis aut Oratoribus dico quicquam; sed neque de aliis Philosophis, aut aliis etiam ejusdem Aristotelis Commentatoribus verbum facio ullum. Quamquam vel unus Joannes Grammaticus tantum habet acuminis, tantum eruditionis, præsertim Aristotelicæ, ut si cum eo possis ipsius lingua loqui, reduceret te, satis scio, unus ille cum Grammaticis omnibus, quibus nunc parum propitius videris, in gratiam. At ex antiquis Christianæ doctrinæ Scriptoribus, cum multo maximam partem Græcè constet scripsisse, perpauci pro tanto numero versi sunt: quidam verò ita versi, ut potius videantur subversi. Ad Aristotelem ipsum venio, quem & ego ut supra multos, ita cum multis amo, quem tu in memorata oratione tua videris non supra multos modò, sed pro multis quoque, atque adeò pro omnibus amplecti. Hic ergo ipse non poterit totus tibi sine Græcarum peritiâ literarum innotescere. Nam ut omittā illud quod nihil ejus tam comode versum est, ut non idem ipsum suis ipsis verbis acceptum in pectus influat potentius & illud itè, quod quædā opera ejus adhuc Græca feruntur, quorum titulos nescio an Latini habeant; certè ex his ipsis operibus quæ nunc habent, sic habent quædā, ut etiam non habeant. E

Qua sorte ipsum etiam Meteorologicorum opus tam constat esse, quàm dolendum est: quum nescio an ullus ex tam multis ejus viri laboribus dignior scitu sit, aut ipsa rerum natura ab ulla sui parte mirabilior, quàm ab ea, quæ, ut nobis proxima circumfusaque undique, ita magis ignorata atque incerta est, quàm astrorum positio, motusque syderum, quæ tam porro semota sunt. Sed hoc opus tamen spero propediem fore, ut à Thoma Linacro nostrate, illustrissimi Regis nostri Medico, Latinis donetur auribus, utpote cujus jam nunc duos libros absolvit: perfecissetque nimirum opus, atque edidisset universum, nisi Galenus eum exorasset, ut quum dux atque Imperator medicæ rei sit, vel seposito interim Aristotele, Latinus ejus opera prior ipse redderetur. Prodi- bit ergo Aristoteles aliquanto serius, sed prodi- bit tamen nihilo incultior: præterea nec incomitatus. Nam Alexandri Aphrodisæi Commentarios in idem Opus unâ vertit, initurus apud Latinos omnes immortalem gratiam: in quorum non vulgarem utilitatem, Philosophi præstantissimi operitam egregio præstantissimi Interpretem sic adjunxerit, ut ejus labore demum ab Latinis possit intelligi, quod hæcenus à nemine (ut ego certè suspicor) qui Græcè nescierit, intellectum est. Nam quum ipse jam olim idem Aristotelis Opus audirem Græcè, eodem mihi prælegente atque interpretante Linacro, libuit interdum experiendi gratia vulgatam etiam translationem inspicere: è cujus lectione mentem illicò subiit ejusdem Philosophi de Physicis suis dictum. Nam ut illa sic ait edita, ut tamen edita non sint: ita hæc quoque sic versa videbantur, ut nullo pacto versa viderentur; usque aded, ut quæ Græcè callebam probè, eadem ipsa versa non intelligerem. Neque est quod à Latinis Interpretibus sperari possit auxilium, quum Albertus quoque, quem ad æmulationem Alexandri Magni, Magnum vocant, quique se periphrasten Aristotelis profitetur, paraphrastes verius in eo opere judicari debeat; ita cum sit ejus officium, Aristotelis sensum aliis verbis referre, affert prorsus (ut ajunt) ex diametro diversa. At Cajetanus (nam is quoque facit Commentarios) describit nobis, unus terræ pugillus in quot pugillos aquæ liquefcit, & aquæ item pugillus unus in quot pugillos aeris dissolvitur, & quod non ulterius ad eundem modum progreditur? Sed tamen dum has tam immensarabiles mensuras metitur, ad Aristotelis interm sensum ne gry quidem. Infinitum, mi Dorpi, fuerit explicare, quàm multa desint ei cui Græca desunt. Neque tamen ignoro, & alios multos, & te imprimis ipsum, sine Græcis literis ipsam doctrinæ arcem versus eo usque provectum, quod multi non possint etiam Græcè docti sudantes atque anhelantes ascendere. Sed hoc unum tamen ausim affirmare: si cæteris disciplinis tuis tu Græcas præterea literas adjeceris, quantum nunc alios & Græcè peritos exuperas, tantum tunc te etiam ipsum supera-

bis. Sed de his hæcenus. De Moria, quoniam Erasmus, qui eam olim meo patrocinio commendavit, eandem rursum tuendam suscepit, tibi non est necesse multa differere, quum res alioqui per se facilis reddita sit partito labore faciliior. Itaque ut non dubito, quin ille sit ea dicturus, imò in illa brevi epistola jam nunc dixit, quæ sufficere apud omnes debent: ita ego quæ dicam, quantumcumque apud alios valitura sint, apud te (ut opinor) invalida esse non possunt. Et primum miror, quid hæc sibi tua verba velint: *Eccerepentè infausta Moria tanquam Davus inturbabat omnia*. At quomodo nunc repentè? quasi nunc primum Moria repentè prodierit, quæ jam plus annis septem septies interim novis excusa formis in clarissima luce versata, in omnium sinus recepta sit. Aut quamobrem quæso infausta? quæ quàm felicibus auspiciis processerit, nonne vel hoc abundè demonstrat, quod non debuisset toties in tot exemplaria diffundi, nisi tam multos invenisset quibus impensè placuisset? nec hos ex fæce vulgi (neque enim eas merces facile distractas esse mirarer quæ placerent indoctis, quorum ubique turba scaturit) sed doctis- simis. Nam eam nonnisi doctis placere vel hoc indicio est, quod non nisi docti intelligunt: quod ipsum fortasse fuit in causa, ut hi duo aut tres Theologi, quos Moria commovit, irascerentur, quod ab aliis persuasi credunt, plus ab ea ipsa dictum, quàm dictum sit: alioqui fors non succensuri, si ea ipsa quæ dicuntur ipsi intelligerent. Sed tu, mi Dorpi, putas nullos rideri potuisse Theologos, quanquam tales eos esse, quales Moria joco describit, ipse propemodum seriò fateris, quum ais: *Aspera facietia, quibus multum veri admixtum est, acrem sui memoriam relinquunt*. Verum est herclè quod dicis. Non tam acriter has tulissent facietias isti Theologi, nisi quàm erant aspera, tam etiam verà fuissent. Ergo cum tales sint, quales ipse fatearis esse, probas? non opinor, vituperas ergo? apud te certè scio facis, faceresque palàm, nisi in animum induxisses tuum, nemini esse adversus: & ita te comparare statuisses, ut te omnes prorsus cujuscunque modi sint, docti indocti, boni malique, laudent, cui (ut ais) volupe sit, si vel catelli cauda, velut amicitia symbolo, blandiantur. Facis tu profectò, mi Dorpi, cautius: sed nec ille tamen deterius, qui in malos apertè ac simpliciter, quod Gerardus facit Noviomagus, invehitur: quanto minus qui, quod Erasmus facit, sumpta Moria persona & prudenter magis, & minus licenter jocatur? cujus cum jocos salesque non feras, & *παλιν αὐτὸν* eum velis: in Satyris Noviomagi tamen (ut scribis) nihil invenisti quod mutari velles: quum tamen illæ Satyræ sint mordaciores ubi sunt lenissimæ, quàm Moria ubi mordet maximè, meritoque: nam id Poëseos natura poscit, quæ nisi sit acerbata, non est Satyra. Itaque operæ precium est audire, quàm satyricè in Monachos ubique ac fratres invehitur, ut illorum superbiam, luxum, infcitiam,

inſcitiam, compotationes, ingluviem, libidines, hypocrifiſque deſcribit, non minus eleganter quàm acerbè, nec minus etiam meritiò. Nam licet multi illis ſint opprobriis indigni, non deſunt tamen aliqui, in quos ſingula quadrant, quidam etiam in quos univerſa concurrant. Quamobrem non miror, nihil in eis reperiſſe te quod mutari velles, ſicuti nec ego certè. Sed hoc miror, cur abſte non poſſit impetrare Moriam, ut impunè jocaretur in Theologos, quùm illæ abſ te obtineant Satyræ, ut tantacriter objurgent Religioſos, atque in his Theologos etiam. Sed omitto Gerardi Satyras. Si quis tuas, mi Dorpi, excutiat episto- las, nihilne reperire poſſit quo tu ullum hominum genus aliquo mordaci dicto perſtrinxeris? An illud edensulum proſus eſſe putas, quo in memorata episto- la ad Menardum Abbatem, reſpergis Antiſtites? qui dum illum laudas, alios hoc pacto deploras: *Heu me, heu miſeros eos, qui non religioſos agunt, ſed caballis ſtipati, Caſaris triumphos nobis reſerunt: quos ſatis foret humi reperere, quàm ad inferos equites properare, ni pedites timeant ſerius illuc pervenire.* Hæc mihi Dorpi tam mordax facetiæ uſque ad eò tibi blandita videtur, ut idè de equis potiſſimum locutus videre, nè tam bonum dictum perderes: alioquin, opinor, vides, non uſque ad eò magnum facinus eſſe, ſi Abbates equitent, & beſtiis, in quos creati ſunt uſus, utantur. Audivi etiam, nec alios Antiſtites equitare ſemper, & illum tuum interim; ut in illum etiam ipſum penè jocus tuus recidat, à quo eum cupis in alios avertere. Sed ita ſua cuique blanditur ratio, tam bene ſuis cuique crepitus olet, ut cum ad aliorum jocos frontem contrahimus, & velut aſperos non patimur, noſtros, neque magis feſtivos, & magis mordaces, amplectamur. Sed hæc in religioſos Antiſtites jocatam te negabis, verùm deploraſſe potius, præſertim cum ab illa inauſpicata interjectione auſpicaris. *Heu.* Ego certè quacunque figura proferatur jocus puto, quod ita dicitur ut nemo ſine riſu audiat. Quanquam quid reſert joco an ſeriò mordeas? imò reſert ad eò, quum nemo ferè ſit qui jocoſo in ſe dicto non arrideat, ſerium nemo ſit qui ferat. Alioqui, ſi deplorare licitum, joci vetitum putas, facile Moriz fuerit toti orationi jocoſæ interjectionem dolendi præponere, & mutata figura Theologos eoſdem, quos antè deriſit, iſdem verbis denuò deplorare. Neque enim facile decernas, utrum deplorandi magis, an ridendi ſint. Sed in Antiſtites fortasſe quidvis licere debet etiam mediocres: at in Theologos, utut ſint, licere debet nihil. Nam eò ferè tendunt, quæ in hac noviſſima ad Eraſmum ſcribis episto- la; Aſenim: *Mirari, tantoſ conciviſſe motus tuam Moriam, quæ pluribus placet, non Theologis modò, ſed Episcopis etiam.* Atqui ego te demiror, Eraſme, qui pluris facias Episcoporum in hac re judicium, quàm Theologorum: ſiquidem Episcoporum noſtri ſeculi vitam, mores, eruditionem dicam

an inſcitiam, noveris: quorum ut ſunt certè nonnulli tanto digni ſaſtigio, ita mira eſt paucitas. Hic tu, Dorpi, cum Theologos ægrè levifſimo joco patiaris aſpergi, Episcopos apertis opprobriis magnà cum authoritate perfundis, ut in quibus non tantum eruditionem requiris, & carpiſ inſcitiam, ſed vitam quoque ac mores contumelioſè condemnas, Sed Theologos plurimum reſert (ut aiſ) integræ apud populum eſſe authoritatis. Quali nihil reſerat, apud populum quales æſtimentur Episcopi! qui quem locum teneant in Eccleſia Chriſti, quàm longè ſupra Theologos tuos, non eſt ignotum tibi, qui Pontifices li- quidiſſimè noviſti in Apoſtolorum ſucceſſiſſe locum. Neque cautius proſpexiſſe putes tibi, quòd nonnullos feceris Episcopos tanto dignos eſſe ſaſtigio: cum nec ipſe Moriam credas indignorum vicia dignis imputare Theologis, quæ tamen vel hoc te vincit, quòd nihil impedit per eà multos dignos eſſe Theologos. At Episcoporum per te bonorum non modò paucitas, ſed etiam mira paucitas. Sed donemus hoc tibi, nihil eſſe mali, Pontifices vel ridere dictariis, vel maledictis inceſſere, modò ne ſacroſanctos Theologorum magiſtratus attingas. Quid ad hoc dicis? quòd illos ipſos Theologos non nomine quidem, ſed deſcriptione tam evidente, ut non ullò nomine deſignari potuiſſent expreſſius, ita mordes ut penè lacetes, in procemio quod in Pyrgopolinicum Plauti fabulam lepidiſſimè conſcripſiſti. Verùm interim Plauti me nomen admonuit eorum quæ tu ſparſim per episto- lam tuam cum in cæteros Poëtas, tum in Terentium nominatim ex Auguſtini verbis congeris: quæ res longiorem diſquiſitionem ſagitat, quàm ut à me in hac diſpute- tur episto- la. Sed hoc tamen abſ te quæro, utrum tibi illis verbis hoc voluiſſe videtur Auguſtinus, Chriſtianis videlicet non eſſe legendum Terentium? Quòd ſi ab eo perdiſcendo non deterreat, nihil adverſus Poëtarum lectiones facit ille locus. Sin Auguſtinum id egiſſe putas, ut à Poëſeos ſtudio Chriſtianos averteret, ruſus abſ te percunctor, ipſene Terentium adhuc docendum cenſeas? Quòd ſi cenſes, quid attinet id tam citare diligenter, cui non putes eſſe parendum? Sin docendum neges, ab Auguſtino videlicet perſuaſus: miſor proſectò, quo pacto acciderit, ut tandem nunc primùm tam ſeriò perſuaſerit ille, quem te non dubitò tam diu antea legiſſe: nec interea tamen abſtinueſſe à legendo Plauto, nec à legendo tantum, ſed nec à docendo, exhibendo, agendoque publicè, Poëta nihil quàm Terentius eſt caſtiore, imo ne tam caſto quidem. Quid quod ejusdem Militem glorioſum facetiſſimo prologo locupletaviſti? Aululariæ verò non procemium modo, ſed qui comœdiæ deſuerat, finem adjeciſti? qui mihi, ſeu ſermonis elegantia ſpectetur, ſive ſales, ſales verè Plautini,

nulla parte totius comœdiæ videtur inferior. Cujus rei vel hi ipsi versus erunt indicio, quibus (ut dixi) Theologos istos amufos, quos nunc tueris, ita bellè describis, ut nemo derideat falsius, nemo insectetur vehementius. Nam quid his carminibus (referam enim) vel magis facetum possit esse, vel magis elegans?

*Primum omnium qui sunt amusi, & literis
Non proletariis malè inaugurati, eos
Ablegat hinc in maximam malam crucem.
Siquidem stomachabundi oblatratores facere
Pergant etiam dum, quod nunquam non facti-*

tant,

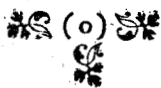
*Clamoribus ampullosis infremere, &
Venena livoris effunditare sui,
Et obloqui, & obgannire, & dentibus omnia
Arrodere carnivoracibus, & sicut canes
Solent, quibuslibet allatrare sibi obvia.
Eos homines (siquidem sint & ipsi homines)
Quum illiterati sint, quum sint agrarii,
Mihi sedulo jussu Plantius hinc abigere.
Sin forte sint presto, nisi comprimant sibi os,
Nihilque graxint, minatus est fore ulmeos,
Ubi hospitio excipientur Archerontico.*

En, mi Dorpi, quàm neque Poëtis abstinentum putasti, & amufos illos Theologos quàm bene suis coloribus depinxisti? Quòd si te neges tunc fuisse Theologum (siquidem scripta sunt abhinc septennium) certè vix seliquianus est elapsus, quòd eadem recollecta edidisti, jam certè Theologus: quadriennio post habitam luculentissimam orationem tuam de assumptione Deiparæ Virginis. Quid ergo refert, an Theologus effeceris, an prius facta Theologus edendo comprobaveris? imò refert adeò. Nam ad scribendum impetu plerumque trahimur: intermissa quum retractamus, certum adhibetur judicium. Ergo, mi Dorpi, dum è dentatis Gerardi Satyris, quibus Monachorum spurcissima describit vitia, nihil mutandum censet: dum ipse religiosum antistitum sic miseris, ut rideas, sic rides, ut mordeas: cæterorum Episcoporum, præterquam mirè paucorum, insciam, vitam, ac mores acerbè vituperas: dum Theologos istos ipsos, quorum in moriam Moriam joculari nefas ducis, ipse amufos vocas, oblatratores, stomachabundos, literis non proletariis malè inauguratos, ampullosis infrementes clamoribus venena livida effundentes, obloquentes, obgannientes, dentibus omnia carnivoracibus arrodentes, in obvios quosque, sicut canes solent, allatrantes, illiteratos, agrarios, postremò vix homines, in maximam malam crucem censet ablegendos: dum hæc, mi Dorpi, facis, quomodo tibi non venerunt in mentem tua illa tam bene consulta consilia, quibus Erasmus nunc tam amicè ac tam prudenter admones? ubi tunc illud Sallustii; *Extrema esse dementia, nihil aliud quàm odium, se fatigando, quarere?* Ubi tunc illud Cornelii

Taciti; *Aspera facetia quibus multum veri admixtum est, acrem sui memoriam relinquunt* & quo tunc fugiat illud Epicteti; *Ne putes omnibus jucunda auditu, quæ tibi sunt jucunda dictu?* Profectò, mi Dorpi carissime, sic est à natura comparatum, ut modum semper ab aliis exigamus, libertatem omnes indulgeamus nobis. Novi ego qui Reuchlinum, Deus bone quem virum? non satis æquo animo ferrent, quòd in æmulos suos, videlicet imperitissimos doctissimus, in stupidissimos vir prudentissimus, in vanissimos nebulones homo integerrimus, ab iisdem in tantum lacescit injuria, ut si manu se vindicasset, ignoscendum ei videretur: novi, inquam qui non ferrent, quanquam ejus etiam studiosi, quòd stylo contra illos liberè, nec magis liberè tamen quàm verè, affectus suos effunderet. Novi itidem eos ipsos qui hæc non ferebant, paulo post tamen in rebus & minoris momenti, neque ad se tam propriè pertinentibus, multo etiam atrocius excandescere. Tanto nimirum proclivius est alienis affectibus quenquam temperare, quàm suis. Ergo non licuit, inquis, mihi vel Satyras Gerardi probare, vel in Theologos amufos, adde, antistites atque Episcopos quoque; vel joco vel serio dicere, modò vera, neque nominato quocquam? Imò verò, mi Dorpi, usque adeò licuisset tibi censeo quòd fecisti facere, ut mihi nihil unquam in vitâ melius fecisse videaris; modò ea ne desit æquitas, qua tibi quod laudi ducis, idem in alione vitio verteris. Istud ergo totum de Moria, mea (mi Dorpi) sententia, & sine causâ mōnes, quum nihil sit quod moneri debeat, & si quid esset, post tot annos etiam serò mōnes. Nam quod in calce prioris epistolæ tuæ posuisti, reconciliatum iri Theologis istis Erasmus, quos Moria commovit, si Moria laudibus Sapientiæ laudem opponeret, mediocrem mihi risum mediussidius excusit. Sapiunt scilicet, si hoc Moria encomio Moriam sic putant esse laudatam, ut laudari cupiant eadem figura sapientiam! Quod si censent, quid irascuntur? cùm sint ipsi quoque à tam laudata Moria tam abundè laudati. Præterea non video, quo pacto veris sapientiæ laudibus istorum in se invidiam Erasmus lenire possit, quin potius, velit, nolit, multo acerbiorẽ redderet: quippe cùm eos tam ex sapientiæ contubernio cogeretur ejicere, quàm nunc coactus inter peritissimos Moria mystas adsciscere. Hæc scribenti mihi supervenerunt literæ, quibus ad se meus me Princeps revocat. Hæc me adhuc scripturientem coegerant, ut sisterem aliquando, atque istam finirem vel invitæ epistolam: quæ cùm tam longa sit, ut brevior fortasse fuerit, scriptus & in tergo nec dum finitus Orestes: nescio tamen quo tecum colloquendi studio, adhuc cupiebat incrementum. Quanquam jam nunc nihil intactum reliquimus, certè, quod sciam, nihil per dissimulationem prætermisimus. Neque enim istud reor expectaturum quenquam, ut Moriam à blasphemiarum

atque

atque impietatis etiam suspicione defendere, tanquam ea Christi religio malè audierit. Nam hoc & in prioribus literis tuis iraposuisti, ut planè te ostenderes contra animi tui sensum alienam referre sententiam : & in hac epistola posteriore, cum cætera omnia, quanquam illa quoque magna ex parte non tua, tum in quibus hæere aliquis potuit color pro hoc ingenio atque hæc doctrina tua, magnificè atque ampliter excolueris : hanc tamen de impietate calumniam consultò, velut impiam ipsam sacrilegamque, ac non manifestariam modò, verùm futilem quoque atque ineptam prorsus omisiisti. Ea ergo de re nihil erat mihi dicendum, de cæteris dixisse me puto. Nihil ergo restabat aliud de quo tractare volueram. Sed nisi Principis me interpellassent literæ, scripturus fortasse fui iisdem de rebus plenius. Verùm ut non ingrata est hæc epistolæ necessitas, quòd vereor ne qua nunc est longitudine, tibi possit esse molestia : ita non laxior ademptam mihi facultatem, qua hæc eadem liceat sub indudem revocare, atque hunc rudem & informem fœtum meum sapius lambendo refingere. Quod facere profecto animus erat, ad te doctissime Dorpi, ut cultior aliquanto veniret, cui me meaque omnia probata esse cupio : quorum nunc ruditati non ideo solum veniam dabis, quòd properus iste discessus effecit, ne mihi vel relegere liceret : sed ob id quoque, quòd ista scribenti mihi non modò libraria nulla, sed nec liber ferè ullus affuit. Quanquam ne nunc quidem ingrata tibi hæc qualiacunque fore in tua humanitate prima spes est, secunda in mei ipsius industria, qua me sedulò cavisse confido, ne quicquam in his esset quod tuas aures meritò possit offendere, nisi mihi (ut homo sum) meorum amor imposuit. Quòd si usquam incidat, culpam admonitus agnoscam ingenuè, nec tuebor meam : nempe ut quos amo, si quid eorum intersit, non gravatim admoneo, sic ab amicis ipse admoneri valde mediisfidius gaudeo. Neque hoc me fugit tamen, Erasmo quædam ex stomacho te non objecisse tuo, sed ab aliis accepta potius protulisse : ut tu vicissim intelligas, me multa his in literis, illis per te potius respondisse, quàm tibi ; quem ego non solum ut amantissimum diligo, & doctissimum suspicio, verùm etiam ut optimum virum revereor. Vale carissime Dorpi, verèque tibi persuade, neminem esse tui magis vel in Hollandia tua studiosum, quàm sit Morus apud toto divisos ab orbe Britannos, ut cui non minus carus es quàm ipsi es Erasmo. Nam carior esse non potes, ne mihi quidem. Iterum vale. Brugis, vigesimo primo Octobris, Anno 1515.

II.
THOMAS MORUS
DES. ERASMO ROTERODAMO,
Viro optimo atque doctissimo,
S. P.

ECQUID vidisti unquam Erasme optime atque doctissime, suaviorem quenquam quam sit hic noster Brixius ? qui simulatque ipsi quicquam dissimulare libet, reliquos idem mortales omnes satis elatum putat. Nam quando homo quantumvis stupidus non sentire non potuit, quàm esset absurdum, odiosum, infame, sine causa quenquam jurgiis & conviciis impetere : iterum atque iterum narrat, infigit, inculcat, epigrammatibus meis provocatum se defendentis tantum partes obtinere, ut diris & execrationibus impetitus, non nisi jocis contrà, salibus & facetiis repetat adversarium. Cæterum de petulantia, mendaciis, probris, quibus omnem prius provocarat Angliam, verbum interim nullum ; ut nec de eo quidem, quòd quæ similitas olim inter nos agitata fuit in mediis belli tumultibus, eam ille jam olim mortuam, nunc demum in summa pace redintegrat. Et sic agit homo Phormiana confidentia, ut quum suam causam facile sentire possit nulli non esse damnatam, qui quidem rem perniorit : tamen velut eam bene ac dilucide quibus oportuit iudicibus approbasset, jam suo jure scilicet quidvis debacchetur in me, & totam pectoris sui sententiam lepidus & facetus exhauriat : qui postquam unum atque alterum epigramma scriptum joco statuit habendum esse pro diris, tanquam dixisse modo, foret omnibus prorsus persuasisse : simul persuasit sibi rem se plausibilem facturum, si paucos versus & adversus petulantissimum ejus libellum & in bellico tumultu ludentes olim, nunc denique tot annis post factam ac firmatam pacem, in quanta nunquam fuit illorum populorum concordia, libro virulentissimo rependeret : sperans videlicet neque tam oculatum fore quenquam, ut id posset cernere ad quod ipsi libet connivere, neque tam inopportune severum judicem, ut aliud exigat probamentum quàm narrantem Brixium, præsertim suæ causæ æquitatem tanta cum fiducia jactantem. At mihi certè visus esset aliquanto minus impudens, si has ad populum tantum phaleras exposuisset : in quo reperire potuisset aliquos quibus res adhuc esset incognita, multos quibus alteruter nostrum, quosdam quibus vel iniquè placent rixæ, ac non hoc pacto bos ejusmodi sese jactaret ephippiis apud te, qui non tantum proram puppim que certaminis (nisi non legisti Chordigeram : nam cætera legisse te scio) verum etiam certatores ipsos intus, quod ajunt, & in cute nosti : tum cui sciat ejusmodi rixas etiam si quæ justa sint exortæ causa, tamen pro tui ingenii candore atque humanitate odiosas invisasque esse, nedum hanc illius ineptissimam, injustissimam, inhumanissimam, & quam abs te vidisset epistola ad se missa, velut præjudicio damnatam, adjectis etiam tux sententiæ

causis, altera in honorem utriusque civiliter magis excogitata quam verè, quasi nos essemus hi quos literarum inter sit concordare esse: altera certè iustissima, quòd quæ olim flagrante lufimus bello, ea nunc facta pace conveniat obliterari. Ex his causis illam quæ civilior erat quàm verior, quanquam de me contèptius admittit, de se tamen candidus atque modestus agnoscit: alteram illam quæ tam vera fuit, ut negari non posset, dissimulanter præterit, ac fursus ob oculos fundit provocationis pulverem, qua se laceffitum à nobis & prius prædicat, & hostiliter. Et profecò si Brixius, ut totus est in metaphoris comicis, ab epigrammate meo velut ab epitali jubeat hanc auspicari fabulam, negare non possum quem ipse provocaverim. Sin communi more parietur addi sub loco protasin, non erit opinor ambiguum, quòd nihil habeat comicum illius turbulenta catastrophe. Nam primum quis non admiretur insignem impudentiam toties acclamantis prius laceffitum se: quum sciat interim, suam passim prostare Chordigeram, quam non fuisset prosequutus epigrammate, nisi nostram gentem totam mendacibus impetisset conviciis. Quin re quid comminisci potest, quòd isti prætendat calumniæ? an quòd epigrammata mea præcesserint ejus libellum, quum non ad aliud quàm ad ejus libelli ludant inscitiam, furta, mendacia? Aut, ut est acutus rhetorculus, contendet in Chordigera nihil esse convicii? At idem quantumvis impudens, non negabit in primo limine Chordigeræ omnes fœdistragos vocare se, & petulanter appellare perjuros. Et tamen audeat præfari, olivam se mediis in armis gessisse, homo nimirum sic affectus erga mendacia, ut perjurium quoque & fœdistragium habeat in blanditiis. An nihil ad me pertinuisse censeret, mendacis & calumniis ab illo laceffitam patriam, quòd ipse non attingar nominatim? Nam id videtur innuere, quasi non hac ratione, atque adeò eadem præclara oratione latroni liceat in jus vocare viatorem, à quo sit fortasse repulsus inclementius, quum non illum impeteret, sed insidias tentaret pecuniæ. At fortassis etiam si non in illum prius, saltem scripsi acerbius. Est enim & in ulciscendo modus. At ego Polyphemi barbariem imitatus præ stomachi rabie Brixium, alterum videlicet Ulyssem, diris & execrationibus infestatus sum. Ita sanè disputat, nihil habens pensum quàm falsò. Nam eo solatur se, quòd sperat fore multos quibus, cum rem totam non didicerint, ita facillè persuaserit, atque ita sine pugna vicerit: apud te verò & si qui sint consilii, satis habet si consequatur id laudis genus, ni causam nossem, putarem vera hunc loqui. At ego aut veritate me tuebor, aut vinci potius volo, quàm iudicis ignoratione vincere. Quamobrem non imitabor hac sanè parte Brixium, qui versus meos in Abyngdonium (quos per jocum effutiveram, ut cujusdam asinitas auriculas demulcerem, quòd ei nihil placeret absque consonantiis rhythmicis) in extremo limite insana Sylva collocavit, ademptis duobus epigrammatibus

meis in idem argumentum, quibus illorum jocus versuum aperiebatur. Quare nihil efficere potuit magis lycophanticum. At ego certè contrà faciam. Nam & Chordigeram curabimus excudendam, & epigrammata nostra subjungeremus. Quin adjiciemus & Sylvam ejus, ne quid causetur ademptum: atque hoc pacto spero me facturum, ne sit arduum atque acclive literatis omnibus judicare, an tam bonâ habeat causam quàm habere se jactat atque gloriatur Brixius. Nam cum nos perjuros appellasset ac fœdistragos, cum totam rei seriem in suorum gratiam ac nostrum probum, ut ipse vocat, fictionibus, ut res verè habet, impudentibus invertisset mendaciis, eademque omnia tam absurdè tractasset, ut nihil unquam quisquam tractarit absurdius, ita versibus obvestivisset alienis, ut Valeriæ Proba te putares legere centonas, nisi quòd eas illa concinnè coapavit, Brixius ita consarcinarat ineptè, ut commissuræ tanquam cicatricosum vulnus extet in modum, aut velut arida siti tellus huius: ego non aliud illis epigrammatis, quibus se queritur tam capitaliter offensum, quàm in ea quæ dixi vitia lusi, & certè nihil opinor acerbè: eoque vehementer admittor in quo meorum Epigrammatum reperiatur illas diras atque execrationes, quas homo lepidus, ut jactat, convertit in jocos. An illud execrationes appellat ac diras, quòd in uno meorum epigrammatum per jocum excusans ejus mendacia, quasi nemo redierit à Chordigera domum, qui rem ut erat gesta doceret, eum adjecti dignum fuisse Brixium qui fuisset in ipsa nave, ut suis oculis rem videret quam esset scripturus: ne ad eum modum tam turpiter mentiri cogeretur, & falsa pro veris commendare memoriæ? Extra hoc unum certus sum, nihil unquam reperturum Brixium, in quod possit tendere ullam vel dirarum vel execrationis calumniam. Quanquam in hoc ipso aut calumniatur egregiè, aut certè quid execratio, quid diræ significant, egregiè se declarat inscium. Erit fortasse qui mordaculum putet (& tamen idem si Brixii expenderit parum Chordigeram, spero non difficulter ignoscet) execrationes aut diras haud sanè quisquam erit qui vocet, qui quidem Latinè sciet: utpote ad quas nec illud quidem Martialis nostrum tam longè mordacius accedit in Theodorum Vatem, Brixio Vati fortasse non absimilem, de quo Poëta magnum fuisse facinus ac Deorum crimen exclamat, quum Theodori penates ignis absumeret.

Non arserunt simul quòd domus & dominus. Ego verò, etiam si dignum duxi Brixium, quibus quo vitare tam impudenter mentiendi necessitatem posset, in media fuisset Chordigera: non optavi tamen istud ei, nec ignem imprecatum sum, quem effugerunt etiam multi qui fuerunt in nave. Neque enim quisque statim imprecatur ea cuilibet, quibus illum censeret ac pronuntiat dignum. Nam & Brixius opinor fures dignos ducit suspendio, dignos ducit adulteros, dignos haud dubiè perjuros, à quibus haud ita multis absunt paralangis mendaces: nec tamen reor usque adeò imitatus est, ut iis omnibus, aptæ nimirum parti mortali, semel imprecetur interitum.

Quod

Quod voti genus ut inclementissimum fuerit, ita nec ipsi fortasse Brixio satistutum. At præter illud epigramma supersunt novem, quorum in primo (id quod etiam verum est) admonéo simpliciter, ademptum iri Scriptoribus omnibus fidem, si assuecant ipsius exemplo non ex fide sed ex affectu scribere: duobus in id ludo, quod Herveum fecerit tam prodigiosè pugnantem: uno jocus sum in Brixii & jactantiam simul & incogitantiam, qui præter alia multa perquam vehementer absurda, finxerit Herveum de ipso vaticinantem, velut alumno Phœbi, & ut id fieri posset, fecerit illum in mediis flammis diu concionantem tanquam in summo otio: porro quod cum servati sint ex utraque nave multi, succurrentibus nostrorum naviculis aliquot, ille maluerit universos prorsus exurere, quàm relictum esse quenquam à quo videri potuisset audivisse quæ scriberet: uno allusi ad eos versus, quos Brixius effinxit in cenotaphium Hervei: duobus ad id lusi, quod Brixius Chordigeram suam veterum Poëtarum furto surreptis versibus exornasset: duobus ostendi, me mentis & ingenii plusculum in Chordigera cum in inventione rerum tum in dispositione requirere. Hæc cum scripserim & laceffit, & turbulentis temporibus, & verè tamen: nunquam vel edidi vel ostendi sola, sed ita conjuncta cum aliis, ut lectoris cogitatio vel plurimum averteretur ab illis, vel non tota errè derineretur in illis: cum ejus Antimorus contrà nihil profiteatur aliud, quàm in meum nomen non minus delira quàm contumeliosa convicia. Postremò cum accepissem id agi ut excuderentur epigrammata mea Basileæ, scis ipse quid egerim, ut ea quæ in Brixium scripsi tam, unà cum nonnullis emitterentur: quod quædam mihi non satis se vera videbantur etiam si procul absint ab ea obscenitate, quæ ferè sola quorundam epigrammata video commendari quibusdam: & simul neminem volebam quantumvis justa de causa tantillum à me perstringi nominatim. Qua in re, quod ad Brixium attinet, meum conatum frustratum esse vehementer gaudeo: ad eò se declarat dignum, in quem longè alia scriberentur. Nam in illis quibus non minus crebro inculcat quàm falsò, se provocatum prius, & tot probris, tot conviciis, tot maledictis, tot diris, tot execrationibus offensum capitaliter, si ea quæ recenset, invenerit, quanquam ut tum res erant, & illius merita, meum factum potuisset omnium gentium jure defendere: tamen agnoscam profectò Cyclopi illam Polyphemi barbariem, quàm mihi Brixius impingit. Quod si contrà non invenerit illic ea quæ causatur, tunc æquum censeo, ut agnoscat Brixius, eum locum, quo de diris objicit atque execrationibus, ab ipso fictum totum, ut esset sedes, in quam Polyphemum vastum sanè giganteum posset admittere: quando adeò illi tam lepida blandiebatur inventio, ut potius quàm cogeretur excludere, fingendum quippiam duxerit, in quod posset

aliquid facetè dicere. Verùm ni cæcior esset ipso Polyphemo Brixius, facile profectò cerneret, eam rem non admodum multum illi parituram gloriæ, si dissimulanter præteriens quod in eum dicitur, alia contra se subornet ipse, quæ commodè possit vincere. Scripseram epigramma in quendam nostratem, qui ridiculè, cum nobis bellum esset cum Gallis, in Gallicos mores totus abierat. Alio loco quoniam Brixius nos appellarat scædisragos atque perjuros, tetigeram obiter nostram causam in Gallico bello fuisse piam & officiosam in Ecclesiam Christi, cujus Vicario sumus opitulati: Gallorum contrà, quod foverent schisma, & oppugnarent Pontificem. Quod ipsum neque nunc disputo rursus, neque olim me volente prodit. Et tamen si finxisset Brixius (cui tam impensè placet fingere) commotum illis locis fuisse sese, potuisset homini fortassis ignosci facilius: ut cui videretur imposuisse falsa quædam honesti species, nempe amor importunus in patriam, quo videretur vel verè in eam dicta non perperet, vel certè scæderibus condonata vindicare. Nunc verò stupidissimè delegit eam causam, in qua & eodem habet obices quos haberet illic, nempe ipsum scripsisse prius, præbuisse occasionem, impegisse falsa, litem esse judicatam, imò peremptam atque abolitam scæderibus publicis. Sed & hoc prætereo turpissimum, quod quum publicè prior læserit, privatim sese sic offensum queritur, quomodo non potest docere: sed diras & execrationes in se ingestas à me, ipse à se finxisse convincitur. Quamobrem cum prior scripserit in nos, eaque etiam falsa, cum ego tantum epigrammata contrà, in quibus ea scripsissem, quæ si neget esse vera, nihil assequetur aliud, quàm ut eum intelligant omnes, bis fuisse mentitum: non solum potuit honestè desistere, verùm debebat etiam. Atque adeò fecisset scio, nisi maluisset omnibus declarare quàm insigniter esset impudens: qui quæ peccasset antè, quum donari vel juventæ ejus potuissent, vel imputari temporibus: nunc tot annis elapsis, in tanta pace, in tanta concordia, atque in ipso ferè duorum Principum hospitio (nam id nunc adornant) deintegrò renouet omnia, & epigrammata pauca quæ in illius librum lusinus, virulentissimò libello retaliat: in quo cum nihil inveniret quod respondere posset pro se, totus in me conversus, nihil effudit aliud præter meras calumnias, & plus quàm furiosa convicia. Primum quicquid usquam ferè vel cessatum est ab operis Frobenii, vel ab ipso quisquis exscripsit exemplar, id omne objicit mihi: quum videat, nullum unquam librum tam sceleriter excusum esse, ut nihil in se errati, & illic nullum legat errorum indicem. Et tamen in illis ipsis plerumque feliciter errant illi, quàm castigat Brixius. Quàm seditiosè calumniatur, me lacere parentem Principis: quàm ipse tantum commemorem, quæ mala Princeps dum auspicaretur imperium, incomparabili gloria

correxerit, quibus aliquot ante annos afflictabatur Respublica nonnullorum perfidia, quibus hujus Regis parens nimium credidisset, impat aliquandiu ipse rebus administrandis per adversam valetudinem, alioqui vir omnium regnandi prudentissimus. Et tamen Brixius, quum ea mala quæ aliorum contingere malitia, ipse improbè vertat in Regem, mirum quàm virulenter ibi debacchatur in me: ut pugnos, ut colaphos, ut exilia congerit, & tanquam velut carcere stringeretur metuo, ne tam liberè quàm libebat liceret excurrere: addidit viperæ glossas in margine, quibus in ea loca duceretur lector, si quis fortassis parum esset attentus ad carmina. Atque hoc pacto cum demonstrat insigniter, nihil sibi ad nocendum defuisse præter vires pares virulentia: tamen homo lepidus gloriatur se dixisse facetè, dum risum ridet Ajacis. Nam ut is abjudicatis armis insaniens cum appensas verberaret pecudes, effusè risit interim, & earum gemitu mirè plausit sibi, ut cui furor persuaserat, eas Agamemnonem esse atque Ulyssem, in quos cupiebat ulesci: sic Brixius improbum interpretamentum suum insectans, & ad perniciem usque exagitans, suaviter aridet sibi, dum præmentis inopia non advertit, omnes, imò omnes prorsus homines quibus ulla scintilla aut boni pectoris aut sensus insit communis, in hoc Brixiano risu non minus animum gladiatorium detestari, quàm deridere dementiam. Atque hæc quum ita se habeant, tamen tanquam ista Corcebo cuiquam scriberet aut Margitz, non Erasmo, tanquam ipso connivente ad suam petulantiam, qua prior debacchatus est in nos: omnium simul sic eruisset oculos, ut quod ipsi cernere non liberet, idem nemini prorsus liceret aspicere, tanquam jam vixisset, me laceffisse prius, quem res docet posterius scripsisse: tanquam adhuc hostilia durarent tempora, ut ei liceret olim jactata verba, eademque prorsus innocua, nunc demum venenatis vindicare calumniis, quum uterque Princeps, quum totus utrinque populus ita coaluit in concordiam, ut milites obliviscantur etiam vulnere, quorum cicatrices adhuc gestant in corpore: tanquam ipse acerbiter essem invecus, ac diras omnes imprecatus in illum, tanquam ille vicissim meros locos, meras facetias, meros sales affudisset, ac non insana convicia deblaterasset in me, ac plus quàm virulenta deliria: operæ pretium est videre, ut securus ac certus spondeat sibi, non veniam tantum velut necessariz responsionis, sed laudem etiam clementia, qui videlicet impetitus diris & execrationibus, (quæ nusquam extant) quum illi fas esset paribus armis in certamen descendere, mira tamen indolis benignitate, atque admirabili dexteritate ingenii, mordere se jactat absque dente, joculari sine calumnia, ridere citra convicium, ludere citra maledictum, commonefacere sine oburgatione, erudire sine ferula: imò adeò mea maledicta in lusum, convicia in risum, probra in jocos, execrationes in Ironias,

diras denique in scommota convertisse. An non videatur bellè perorasse Brixius, si quis hæc fortè legat, qui nihil omnino cognoscat de causa? Nam si quis lector inciderit, qui Chordigeram ejus, qui mea Epigrammata, qui moricum ejus Antimoron inspexerit (si quis fortè sic abundet otio, ut ei vacet bonas horas tam malè perdere) quum in illis epigrammatibus meis neque maledicta, neque probra, neque convicia, neque execrationes, neque diras inveniet; quum apud illum contrà nihil inveniet aliud, præter meras sycophantias, maledicentiam, & virulenta jurgia: quum dentes videbit, sed fractos in coticula: ferulam videbit, sed absque literis: quum videbit hominem sic admonere, ut stultissimè carpat quod non intelligit, sic erudire ut calumniatur improbè si quid intelligat: is quanto risu ridebit eos risus Brixii, qui Brixium reddant ridiculum? quibus scommata, quæ multo scommate redeant in authorem? quos ei jocos exhibebit ita jocans Brixius, ut se videre putet saltantem Camelum? quantam præbebit ludendi materiam tam ineptè ludens Germanus, ut Germanus videatur Æsopici aselli, qui non multo minus absurdè imitatus lascivientem caniculam, quàm Brixius æmulatur Poëtas, lutosos & corneos pedes impexit in heriles humeros, sultibus inde retrusus in stabulum? Denique quàm lepidis Ironiis eludet Ironias Brixii? quippe tam illepidas, ut lectorem admoneant pictoris cujusdam, omnino talis, qualis Brixius est Poëta: qui cum leporem atque canem depinxisset ita similes, ut internosci non possent, tandem uter canis esset, uter lepùs, subscriptione solers indicavit. Ita Brixius ejusmodi terè ludit ironiis, ut miserè metuat sibi, ne quas velit accipi per jocum dictas laudes, earum plerasque multi agnoscant pro veris: cujus periculi non aliud vidit effugium, quàm ut εἰρωτέρων se protestaretur marginali glossemate: nimirum homo cautus ita cavet sibi, ne sua teneretur syngrapha, quasi me laudasset ex animo. Uno loco tantum putavit non necesse esse, ut marginali nota nos admoneret Ironia suæ, adeò fidebat ejus loci elegantia: quum in indice (ut ille vult videri) meorum erratorum, ut res indicat, calumniae atque inscitia suæ meminit. Ridet in Utopia mea dialogum, in quo fraterculus cum morione disceptat: in quo, inquit Brixius, dialogo enarrado exornandoque Morus ingenii sui acumen, phraseos vim, ac judicii integritatem facile explicat. Equidem, Erasme doctissime, non usque adeò contemno Brixium, aut mihi tam impensè placeo, quin facillè fatear, neque elegantem fraterculorum phrasin, neque acutas morionis argutias, tam bellè unquam me potuisse exprimere, quàm ad verum ac vivum potuerit expressisse Brixius. Adeò efficax res est talibus orationis deliciis assuescere, & ad morionem non nomine (quod jam civiliter tam sæpe Brixius concedit mihi) sed natura (quo illum suo sibi jure vendicat Antimorus) accedere. Porro quod de judicio dicit,

dicit, quo nimirum significat absurdum esse, barbaram fratrum phrasin ei libello inferere, quem cupias esse Latinum (ut omittam interrim & Græcos Latinis barbaros esse, & Latinos Græcis, quorum sermonem cum laude quoque Romano sermoni Scriptores omnes tam frequenter interferunt) non expecto ut, non dico mea oratio (in qua Brixius undique tam manifestarios solocismos ac barbarismos, sed manifestaria sycophantia, manifestaria deprehendit inscitia) sed nec ipsius Brixii (cui Veneres omnes atque omnes prorsus Gratias putat affusas Brixius) ad Latinitatem aliquando sit perventura Plautinam: qui nec absurdè tamen sibi facere visus est, nec Romanum sermonem dehonestare, quum in comœdia Latina Poenum interdum faceret loquentem punicè. A quo exemplo non multum opinor abest, si quis in eo scripti genere quod propè accedit ad Comicum fratrem, id genus producat in prosœnium lingua loquentem sua, hoc est Latino-barbara. Et tamen scis ipse, mi Erasme, quàm non valde mihi placuerit ille dialogus, quamque libenter fuerim omisurus, nisi suprâ quam dico placuisset illis, quos neque literis neque iudicio quisquam (qui quidem literas habeat ac iudicium) non tam longè anteponat Brixio,

Quantum ad atherium patet hinc suspectus olympum.

Quorum aliquos hic quoque commemorarem, nisi quod & frustra commemorarem conscio, & non est animus viros cum honestos tum etiam honorabiles objicere, invidissimi viri latratibus; qui aliena laude sic intabescit, ut planè pereundum homini fuerit, nisi aliquid rabiei suæ ablaterasset in beatum Rhenanum: æmulatus Æschinis odium, à cuius eruditione non minus abest, quàm ego absum à Demosthenis, cuius gloriæ invidet Æschines, ut Ctesiphontem quoque, quia laudaverat, accusaret publicè, & ei machinaretur exilium, quod meritò mox in ipsum recidit. Ita quoniam epigrammata mea Rhenanus Bilibaldo, doctissimus doctissimo, atque optimus optimo laudatione sua commendavit: mirum quàm insanit Brixius, quàm virulentè animo, quàm infirmis viribus hebetem plumbei gladii cuspidem stringit in Rhenanum: adulatorem vocat, aut visum hoc agnoscat inscium, indoctum, ac planè cæcum, qui non viderit meos versus tales esse, quales visum sunt per invidiæ conspicienda pervidenti Brixio. Sed frustra involat in Elephantem eulex. Nam Brixius cuiusmodi sit, declarat ipse. Rhenanum laudare ego nec, ut nunc res habet, volo, ne illud audiam. Mutud muli scabunt: nec certè si vellem, satis possem, ut quo (quod omnes norunt, fatentur, ac prædicant) tot feliciū ingeniorum ferax Germania nihil habeat, si linguam spectes elegantius, si disciplinas eruditius, si mores melius. Verùm demiror herclè, cur in unum furit Rhenanum Brixius. An ejus unius iudicium de meis studiis dissentit à Brixio? Quasi nihil ho-

norificè de me scripissent (ut omittam te, ac Petrum Ægidium, quibus videri possit amor nonnihil imponere) Buslidius, Huttenus, Paludanus, Noviomagus, Vives, Graphæus, Zafius, ac Budæus: quibus cum eo tempore adeò non amicitia contracta est ulla, ut nec litera quidem ulla intercesserit: at neque cum ipso Rhenano, ut omittam plurimos eruditione non incelebres. Quasi Brixius fingat hos omnes adulari mihi, multum ei debeo, qui tam magnum virum me facit. Sin cæcos, inscios atque indoctos omnes pronunciet, quoniam sic ab ipso dissentiant, ut quem ille toties stultum vocat, toties appellat insanum, ei (ut nihil recenseam amplius) aliquanto certè plusculum tribuant prudentiæ, quàm adhuc audio, præter Brixium, quenquam tribuisse Brixio: nemo ei tam absolute potestate dictaturam detulit, ut ejus unius sententiam iteratam esse oporteat, quin ad populum saltem super sit provocatio. Nam quod hoc ita molestè fert, quod Rhenanus epigrammata mea Marulli & Pontani prætulit, debebat aliquanto pressius Rhenani laudationes expendere: qui etsi multo mihi tribuit amplius quàm meus pudor possit agnoscere, tamen ea parte qua potissimum Brixius offenditur, non adeò effusus est in laudes meas, ut Brixius invidere debuerit. Neque enim me Pontano aut Marullo undecunque præfert Rhenanus, aut confert: natura tantum comparat, non Græcarum literarum peritia, ne sit opus, ut ita stomachetur Brixius Græco conferri Britannum. Etenim natura quid impedit etiam Græco parem quempiam vervecum in patria crassoque sub aère nasci? Quanquam ipse neque tam superbus sum, neque tam nescius mei, ut quæ mihi tribuit Beatus Rhenanus agnoscam: qui me, quod dixi, talibus viris natura confert, utilitate verò præfert hætenus, ut censeat plus frugis adferre lectoribus, si quid afferro salubrium sententiarum, quàm quicquid illi chartis illinant obscenitatis ac nequitiae: ac plus juvare putat quæ simpliciter ac aperte cano, quàm Marulli delectant ænigmata. Qua in re quid aliud Rhenanus, quàm si quid est virtutis in me, id illorum præfert vitiis? quod laudis genus quum nihil obstat, quo minus eorum virtutes meis possint (ut certè faciunt) longè antecellere, non debuit ad invidiam usque videri benignum: quum interim (ut præteream reliquos) Budæus unus, vir non minus publicæ rei peritus quàm literariæ (in qua planè principatum quendam obtinet) quæ de me scripsit, ejusmodi sint, quæ sicuti nunc hominis candidissimi civilitati tribuo, non aliter quæ in Brixii Chordigeram præfatur eruditissimus Aleander, ita longè magis optem esse vera, quàm Pontanum aut Marullum superare carmine, aut utrumque simul utraque lingua vincere. Et tamen mirum est, quàm subito mutatus Brixius incumbit in famæ meæ curam etiam ipse, utpote cujus non nisi favore ac studio tot erratorum meorum me tot millium, tam pudendorum,

amicè, benevolè, fideliter comonefecerit, videlicet ut ipsius opera subducantur clanculum, quæ circumferri diutius absque insigni translatione mea ac perpetua quadam ignorantia nota non poterant: quo nomine censet tantum etiam debere me tam amicæ ejus industriæ, quantum alteri quisquam debere possit. Hoc tam elegans ac bellum schema tam vehementer arrisit Brixio, ut quod nemo non irrisit, quæ legeretur in Antimoro, nunc velut repetit: seridè oblitus interim illorum versuum, quibus miro ingenio cominiscitur, qua arte nunc verisimile sit me tantæ mederi infamiae, nempe hac, ut omnes libros qui jam excusi sunt usquam, currem undique reportatos ad me, atque ita repurgatos possit emitam denuò. Et tamen hoc ipsum ita veretur Brixius, ne videlicet emissis in omnes undique terras plus quingentis Legatis, omnia exemplaria recipiam, ut minetur se facturum, uti apud se atque aliquot etiam alios (quod nisi emissis in id vicissim legatis difficile opinor fuerit) corrupta exemplaria extant, quæ meos errores (quorum nunc id me admonet ut tollantur clanculum, ne quis posthac possit exprobrare) sic omnibus essent exhibitura, ut nec Oceani fluctus omnes sordes mihi possint abluere. Ejusdem vel memoriæ vel constantiae etiam illud est, quod cum in ista epistola ad te neget Antimorum suam dentatam esse, ut in qua mordeat sine dente: tamen in hendecasyllabis (quos ita bellè concinnat, ut in unum versum interdum syllabas intradat tredecim) ait suos elegos se meo cruore oblinere. Et plane quemadmodum non minus ridiculè Poetas imitatur, quam hominem simia, nec minus ineptè dissimulat, quam aut mugil, aut cuniculus, qui simulatque caput in glebam condiderit, totum corpus satis oculatum putat: ita nullus lupo unquam fuit deteriore memoria, nulla pluma, nullus ventus magis constanter inconstans. Jam quod ait, se tuo consilio fuisse pariturum, nisi liber jam tum fuisset in manibus Typographi: demiror admodum, quum tantam vim obrineat apud illum vel solus nutus Erasmius, tam leve pondus habuisse monitoriam epistolam, ut potius suam famam pergeret infamare tam furioso libello, præsertim siticulosus gloriæ, quam perderet pauxillum pecuniæ, homo cui (ut ipsius verbis utar) non victus aut vestitus modò, sed famulitium quoque atque equitatus insuper, & crumena denique semper ære gravis abundet, cui domus sint & hortuli, in quos Apollo ac Musæ omnes (nisi Brixius pessulum obdat hostio) cupiant relicto Parnasso prorsus immigrare. Et tamen miror, si tibi fuisset pariturus, qui re adhuc integra, toties admonitus, neque Budæo, neque Baraldo, neque Lascari, neque Deloïno parere voluit, neque reverendissimo Cardinali qui nuper obiit in Gallia. Cæterum ut bonitatis fuisse judicat quod Antimori dehortareris editionem, ita nisi probaris editam, planè jam te censet injurum: qui aliud jus illi nunc dicas in me, aliud in Fa-

brum olim statueris tibi. Nec dubito quin sibi videatur acutus admodum Brixius, & peritum judiciorum, qui te tam gravi stringat præjudicio, ut ni videri velis injustus, adversus eum pronuntiare non possis. Ego, mi Erasme (quod sicuti apud omnes profiteor, sic apud neminem libentius profiteor quam apud te, cujus animum hac sanè parte comperi penitus conspirare cum meo) Jacobum Fabrum sic observo, suspicio, veneror, quomodo virum debeo, quo non aliquot ante sæculis extitit quisquam literis ac virtute venerabilior: qui an pius admissus sit, ut præter sacrarum literarum studium, in quibus illustrandis utiliter est versatus, scholas aliquando ab inepta ista garrulitate atque absurdis argutiis ad sobriam ac severam Philosophiam atque ad neglectas jamdiu disciplinas traduceret, ambigo. Quæ res adeò in confesso est, ut si quoque perquam honorificis calculis illi attestentur in summa, qui ab eo longissimè in uno atque altero interdum dicto dissentiant; nec alia re provocati tamen, quam quod Faber quædam, ut videtur multis, quæ dicta ac disputata moderatius offendissent neminem, nimis aliquanto fortiter asseveret, ac majore quam par sit contentione definiat: ita bonos viros plerumque longius pius quidam fervor abducit. Verum quam nihil habeat simile tuæ defensione cum istac absurdissima querela Brixii, nemini potest esse dubium, nisi cui res prorsus erit ignota. Quamobrem consilium non est, hunc explicare locum, & causam cum causa, libellos cum libellis conferre, quasi non aliter patere possit, neque in initio quicquam, neque in toto rei progressu, Brixii vesaniam cum tuo facto congruere: ne vel rem carissimam facere controversam puter, vel sopitum atque obrutum ignem importunè videar suis eruisse cineribus, vel Fabrum, quem toto colore pectore, aliqua cogar offendere, vel tuum iudicium apud quem nunc causam dico, tentare credar, & favorem conciliare blanditiis. Hoc unum certè (nisi quod ludere se posuit pro furere) alioqui dicit non omnino falsum, te videlicet cominus pugnasse quum ipse rem egerit eminus. Nam ut tu rem non gladio quidem, ut ait Brixius, (qui te videtur gladiatorem fingere) sed acu prorsus attigisti, ita ille deliriis tantum velitatus eminus, & ejaculatus conuicia, quæ vel anus ebria effutire potuisset in quemlibet, & quæ in ipsum commodè competeabant plurima: ad rem inquam profectò quivis accedere, aut si fors attinget aliquando breviter, tum quemadmodum solet in duriore solo infirmis viribus emissum telum, protinus aut prætervolavit, aut excidit. Itaque eminus sic commissæ pugna hætenus planè profecit, ut ediderit specimen, posse quidem sagittam sese non incommode prorsus emittere, si quis tantum quem in locum ejus sagitta ceciderit, eo scopum semper officiosè transferat? & bellè posse jurgari, si quem nactus esset in quem illa compererent, quæ ipse ex inexhausto probrorum suorum

suorum puteo posset haurire: quibus quando deest in quem hauriant, quid aliud interim quam ipse perfundit sese? Verum aliquando tandem velut tuis literis permotus incipit esse placator, ac si mihi videatur posteaquam uterque in proscenium prodiit, ut ait, personatus (sic enim prodire solebant pugnari) ac suas pro virili partes egisse visus est: ego videlicet epigrammatis aliquot, Brixius integris voluminibus: ego provocantis, ille respondentis (nam hoc ne quis alioqui non credat, accurate repetit) non recusat tandem quo minus dextris invicem junctis Erasmo patre patrato (qui mos olim fuit peculiaris histrionibus) feriamus fœdus, præsertim cum tu me sentias illius amore dignissimum. Cæterum ne pax tam facile impetrata fieret aliquanto contemptior, aut mihi inde surgerent cristæ, ita rem temperavit, nulquam suæ majestatis immemor, ut si tragœdiæ ipsius exitum spectare malim, nihil item moretur, quo minus ea ad postremam usque actum deducatur: utpote cui mea hypocrisis non sit tam admirabilis, ut illum à proscenio deterreat, nec vires item usque adeo formidabiles, ut si manus conferre voluerim, detrectare debeat, modò meis, non ut Patroclus Achillis, armis concertaturus in palæstram descendam, & ante conflictum insonet tuba: ut miris artibus istam conflictatiunculam (qua ferme duntaxat ipse pugnat secum) exornet Brixius, atque ἀποσεμνυνεῖ. Nam velut histriones nos committit, comicos, tragicos, palæstritas, bellatores: & mirum est quanto cum artificio hæc inter se tam diversa commisceat, quàm concinnè pugnantibus aptat personas, mimis scenicis arma, & adhibito patre patrato inter imperatores histriones feriat fœdera, ut dimicantes producit in proscenium, bellatores in palæstram: denique scita ἐπιμὼν tam bellè perfluit in Metaphora, ut in tribus fere versibus conficiat nobis comico-tragico-polemon. Quod ad hoc fœdus attinet, Erasme charissime, noli laborare: neque enim tam ingens instat rei literariæ periculum, si congregiantur hinc Morus homuncio perpusillus, hinc generosa illa palma, palma non aliter una Brixius, ut Erasmo sit opus patre patrato qui faciat pacem: nisi literarum Proceres similiter affectos reddat hujus duelli cura, quomodo apud Homerum sollicitos habet superos Gigantæo bello formidabilior illa βατταχομομαχία. Nam quod me scribis esse illius amore dignissimum, tuam bonitatem agnosco, qui undique studes paci. Verum ego, mi Erasme, me tam dignor honore ut inter amicos satrapis tam potentis adnumerer, cujus nunc ut cunque respondi Antimoro, non sat fortasse reverenter pro tanta viri dignatione: sed pro re certè, ut censent alii, nimis aliquanto modestè: tu verò, mi Erasme, quid sentias, cupio scire. Nam quod tam propere curavi excudenda quæ scripsi, quæ tutius fortasse fuerat per otium polire, præsertim obijcienda tam oculato æmulo, ut & ibi cernat mendum, ubi mendum non est: malui ei

ossa multa relinquere, in quibus exerceat dentes, fatiget, aut frangat denique, quàm mihi diutalibus nugis occupare pectus. Et profectò non fuisset tam insanum libellum responsio dignaturus ullo, ni mihi visum esset amicorum quorundam obsecundare consiliis, suadentium, ut me tuerer adversus hominis absurdissimas calumnias. Quæ res una mihi scopus fuit non commutare convicia, ac paria vicissim in illum spargere: alioqui si statuissem non respiciendum potius quid me deceret dicere, quàm quid illum conveniebat audire, quantumvis magnificè meum contemnat styllum Brixius, tanquam imbellem, enervem, nihilque masculum, effecissem saltem ut intelligeret quam verus sit ille Nasonis versus,

In causa facili cuivis licet esse disertum.

Nunc verò quum ille non in ingenium tantum ac mores meos debacchatus sit, verum etiam in perniciem meam, quoad ejus fieri potuit, sit grassatus, in literis verò nihil intactum reliquerit, quod non arroserit: ego contra nihil illius attigi præter illa ipsa volumina, quibus aut ipse petor, aut patria. In universum verò quid præstare possit, neque pronuntio, neque excutio. Scio enim, quam leve pondus habiturum sit de illo iudicium meum, quod tamen etiam nunc magis benignum est in illum, quàm sit multorum quos ille minus offendit. Verum enim verò neminem adhuc audio tam candido calculo suffragantem Brixio, ut non idem sentiat, nihil hæcenus ab eo prodiisse tam magnificum, quod respondere possit hominis jactabundi gloriolis, dum nunc jactat, idem esse Poëticen sibi, quod ποῦτικὴν πόλιν, hoc est, equo suum campum: nunc se gloriatur cum antiquitate certare, nunc ipsam clavam vi eripere Herculi, dum fulmen denique satis impudenter sese minitatur efflaturum. Has hominis glorias alii quoties cum ejus conferunt poematiis ingenium, censent non insanum tantum, sed etiam insanabile. Ego verò quamquam Brixius in me tam atrocem non modò judicem, sed & augurem quoque præbeat sese, ut non solum quicquid hæcenus unquam scripsi, damnet, verum etiam pronuntiet nihil posthac scripturum quod possit esse dignum lectu: tamen mitius aliquando de illo sentio, conjecturam potissimum cum ex Chordigera faciens, tum ex Antimoro quam in me scripsit iratus, quando vel hoc ipsum mihi sperni adhuc aliquam facit, austeram illam indolem posse aliquando mitescere, quod cum tam inepta scribat nunc id ætatis habens, hominem esse video, non tam præcocis ingenii, quàm adhuc durare possit, ac maturefcere alioqui. Planè si sentirem, ad statum jam ac robur pervenisse, atque, ut Græci vocant, ἀρπν, aliud expectare non possem, quàm ut cujus Veri lethargus est, Ætas ira tam impotens, ejus Autumius sit omnino furor. Jam quod meam hypocrisin negat esse tam admirabilem, ut eum è proscenio deterreat, fateor certè nil nec habere me, nec præ me ferre quod abiterreat

quenquam: neque negare possum, quin hypocrisis Brixii tantum terroris invehat secum, ut non modò me homuncionem pavidulum, & quem facillè terruerit personæ pallentis imago, sed spectatores omnes prorsus è theatro possit spectris expavescere abigere: si modò veri sint ii versus Brixii, q. os in Antimorum *μωγι-
χε μωγότες* & inseruit:

Hæc mihi dictanti astabant dira auribus omnes

Et Furia, infernis concussa turba vadis,

Allecto, & sacris caput irrevocata colubris

Tisiphone, & terrens ore Megeratruci.

Quòd si personas istas plus satis tragicas deponat Brixius, certè reliqua hominis hypocrisis non habet quicquam tam admirabile, ut velut Medusæ caput quemquam reddat attonitum: neque vires ejus experior tam formidolosæ, ut aut Patroclo aut Therisitæ certè, præsidium petendum sit ab Achillis armis adversus Hectorem talem. Sin Brixio penitus decretum est, factitias illas Furias verum furorem suum proferre in proscenium secum, si certum est illi totis intonare tonitribus, si fulmen illud terrificum vibrare statuit, quod sibi ab ore jactat cadere quoties secum videlicet offensus gravis dignas Jove concipit iras: histrionicam suam solus per me licebit exerceat, ago adversus tam ominosa spectra silentio meinet velut amuleto lustrabo. Existet tamen fortassis Hercules aliquis *ἀλεξιμαχός*, qui suetus ejusmodi portenta subigere, clavam quam ei Brixius vi eripuit, vicissim eripiat Brixio, ferula nimirum armatus aut flagro. Nam adversus τὴν τῷ Βριξίῳ βροντὴν non dubitavit vel *ἐπελάδης ἀνταποπαρδέν*. Porro fluminis præstigium bellè compescat Cacus, talium terculamentorum peritus artifex: qui si minus calleret artem, tamen quibus armis utendum Caco fuerat adversus tale fulmen, ipsius Caci nomen admone-ret. Etenim potius quàm fulminis afflatu miseri mortales perierint, in os illud patulum trifulco hiulcans fulmine, non tantum me ire fas est. Spero mi Erasme fore, ut te in Regum conventu simus visuri Caleti, qui venturus haud dubiè sis utrique Regum gratissimus: alioqui fuerit impudens, si nos amici tui vel exigamus vel expectemus ut nostra causa subeas laborem tanti itineris, quorum potius officium fuerit ad te venire: id, quòd ni te illuc Regum cura pertraxerit, à Principe impetrata in dies aliquot venia faciemus. Tu interea mi Erasme vale, ac nihilominus quàm soles amicus Brixio, Morum simul qua soles charitate complectere: cui tu tantè charus es, ut nec ipse sibi sit charior. Lupsetus noster magno auditorio summa cum laude sua, nec minore Scholasticorum fruge bonas literas in utraque lingua profitetur Oxoniæ. Successit enim Joanni Clementi meo: nam is se totum addixit rei Medicæ, nemini aliquando cessurus, nisi hominem (quod abominor) hominibus inviderint Parcæ. Iterum vale: ac meo nomine Dorpio, Nefeno, Vive-ti, viris in re literaria primariis, salutem plurimam nuntia.

III.

THOMAS MORUS

ERASMO ROTERODAMO SUO

S. D.

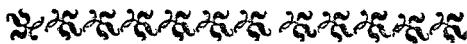
POSTEA quam à nobis digressus es, Erasme carissime, ter omnino literas abs te recepi. Si toties dicam rescrispisse, fidem fortasse mihi non es habiturus, etiam si sanctissimè mentiar: præsertim cum ipse me tam probè noscas, & ad scribendas epistolas pigrum, neque tam superstitiosè veracem, ut mendacium usquequaque velut parricidium abominer. Pæceus noster isthic legatione fungitur, quanquam non prorsus isthic: ita enim abest à nobis, ut tamen non addit tibi. Per literas enim nobiscum ei licet loqui, præsentem verò nec tecum; Utinam re bene gesta brevi redeat domum, ut dimidia saltem mei pars mecum vivat. Nam te quando liceat expectare non video, cui animus est Italiam petere, ubi in eos incides, qui vereor ut te patiantur avelli. Ego interim videor mihi dimidio carere, dum abest ille: altero dimidio, dum tu. Spero propediem fore ut illi egregia aliqua dignaque illo viro fortuna contingat. Ita planè sentio, & Regis animum, & Cardinalis voluntatem, & bonorum prorsus omnium studia, in eum ornandum evehendumque propendere. De te verò nisi me mea spes tam sæpe frustraretur, etiam multo majora sperarem. Quanquam nunc quoque bene sperare quid vetat? Neque enim quia parum processit hætenus, ideo futuri quoque spes adempta est: imò nunc maxime confido. Neque eadem perpetuò cuiquam est fortuna, neque diutius potest esse maligna tibi, cui Pontifex, Reges, Episcopi, omnes propè mortales, quaquaversus orbis patet Christianus, impendio favent ac demirantur. Apud nos quo in te animo sint Episcopi, & seorsum Cantuariensis, tum Princeps ipse quo te favore complectitur, supervacaneum foret commemorare. At quòd hætenus nullum in te beneficium aut te dignum, aut tam magno tantorum amore virorum proveniret: partim tute, qui neglexeris ea quæ ambiunt alii, partim nescio quæ fortuna fuit in causa: veluti nunc quoque accidit de illo Canonicatu, quem vocant, Tornacensi: quem dominus Montiojus obtinuerat tibi, videris nunc ab eo non abhorrire. Scribis enim, omnia te misisse instrumenta Montiojo, quæ ad eum tibi conferendum viderentur idonea. At ego, si meministi, cum esses mecum Brugis, ea de re sermonem habui tecum, in quo tu enumeratis omnibus ejus beneficii commodis & incommodis item, alieno esse animo videbare: nec id celsi Sampsonem, qui se Tornaci gerit Eboracensis episcopi vicarium. In

In quam sententiam non hoc te solum impellebat, quod verebatur ne non esset tibi perpetuus, nisi alterius etiam Episcopi consensus accessisset, à quo non expectabas, ut illius factum haberet ratum, cuius omnia facta conatur infringere: sed illud quoque quod præterquam quod propemodum decem libræ nostrates illicò tibi in primo erant ingressu numerandæ, domus præterea ducentis nobilibus, aut pluris etiam redimenda: ea est ibi consuetudo, cui nisi parueris, vix sex nobiles annuos consequeris, at nec illos quidem, quantum accepi, nisi ibi perpetuò degas. His tu rationibus adductus, mihi ac Sampsoni videbare illum Canonicatum non admissurus. Paulo postea quàm tu à me discesseras, ego Tornacum concessi: ibi à domino Montiojo atque item à Sampsoni audiui, Archiepiscopum Eboracensem utrique eorum scripsisse, ut id beneficium donaretur alii, cui (ut videbatur) fuerat pollicitus, quum ignoraret tibi fuisse destinatum. Hoc ego quum audiui, dissimulato quod intellexi, beneficium animo non admodum respondere tuo, suasi ut rescriberent tibi esse concessum: remque in eo esse statu, ut mutari non posset, nisi tibi de meliore fortuna prius esset provisum. Rescripsit Eboracensis, eum locum haud quaquam fore idoneum tibi, quod & præsentiparum esset locuples, & nihil adferret absentis, se sponsorem acciperent melioris tibi conferendi: ita quum ego aderam, nec me certè dissuadente, decreverant illud beneficium ei donare, cui volebat Episcopus. Quid sit factum postea, nescio. Verum hoc scio, nisi illud habes, Cardinalem & pinguius tibi debere, & brevi spero persoluturum. Amicissimam sæpe de te mentionem injicit. Pensionem tuam non erat opus ut ego ab Episcopo exigerem: ipse enim ex semet memor, priusquam meas accepisset literas, egerat de ea re cum Maruffo, cuius ad hæc (ut scis) negotia opera semper utitur, interim etiam pecunia, quoad collata ratione, statis temporibus, paria inter se faciat. Verum protinus habitis literis meis (nam versabatur Otfordix) iterum hominem extimulat per epistolam, ut viginti libræ nostrates celeriter ad te transmitteret, pollicitus eas Maruffo redditurum se: ubi primum ex tuo chirographo cognovisset eas ad te esse perlatas. Conveni Maruffum; ipse ait se scripturum tibi, ut chirographum properes ad se mittere, quo te testis accepisse pecuniam, quo ad Episcopum delato, nummos ea velut occasione sibi numeratos, tum demum ad te curaret perferendos. Ego quum hæc audirem, veritus sum aliquid subesse periculi, ne si pecunia jam tum non solveretur ei, ea mora vicissim derivaretur in te. Ergo non est inquam hac simulatione opus: aut pecuniam illicò mitte, Episcopi nomine ac fide: aut si nisi prius receptum graveris impendere, efficiam protinus, ut in manu habeas: Imò, inquit ille, nihil est quod metuas. Nam sic agam, ut Erasmo statim hæc pecunia adsit; quin jam nunc

quoque adest. Nam habet à me chirographum, quo possit ubi volet ducatos mille conficere: è quibus quicquid acceperit, debet hoc mihi, sic enim inter nos convenit, ex hac pensione resolvi. Hæc ille dicit. Ego vix credo, nisi collata prius in ejus mensam pecunia, ullas eum literas tibi pro conficienda pecunia tradidisse. Quare si res secus habet, quàm dicit, effice maturè, ut intelligam. Archiepiscopus Cantuariensis officio Cancellarii, cuius onus jà aliquot, ut scis, annos, mirum quàm laborabat excutere, tandem exolutus est; ac desideratum jam diu secretum nactus, gratissimo inter literas otio, ac negotiorum bene ab se gestorum recordatione perfruitur. Princeps ei Cardinalem suffecit Eboracensem, qui ita se gerit, ut spem quoque omnium, quamquam pro reliquis ejus virtutibus maximam, longè tamen exuperet, & (quod est difficilimum) etiam post optimum decessorem, valde probetur ac placeat. Nostra legatio (quoniam hæc quoque tibi curæ est, ut mea omnia) satis feliciter processit, nisi quod longiore tractu, quàm aut speravi, aut volui, res protelata est. Etenim quum domo discedens, vix bimestrem absentiam expectaverim, ultra sex menses in ea legatione contrivi. Verum longam tandem moram exitus satis gratus est inlequitus. Ergo ubi negotium, quamobrem ipse veneram, ad finem vidi perductum, & alia tamen rursus ex aliis nasci, quæ longioris moræ viderentur initia (neque enim unquam inter principes defunctis datis ad Cardinalem literis, redeundi veniam impetravi mihi: usus ad eam rem, cum cæterorum amicorum opera, tum præcipuè Pacei, neque enim adhuc abierat. Sed dum redeo, Gravelinii subito occurri, idque tam properè festinanti, ut vix ei liceret, dum nos mutuò salutarem, subsistere. Tonsallus jam nuperrimè reversus, dies vix decem hic moratus, nec ullo tamen eorum pro suo arbitrio suaviter actio, sed omni eo tempore anxie atque odiosè consumpto, in earum expositione rerum, quas legatus in mandatis habuerat: ecce rursus eodem subito nova legatione retruditur, idque certè scio, si negare liceret, invitissimum. Mihi nunquam admodum Legati munus arrisit. Neque videtur perinde nobis laicis quàm sacerdotibus convenire nobis, qui primum uxores ac liberos, aut domi non habetis, aut ubique reperitis. Nos sicubi paululum absumus, conjugum protinus ac sobolis desiderio revocamur. Deinde sacerdos quum emittitur, totam familiam potest ubi velit circumducere, & regiis interim expensis pascere, quos domi pasturus erat suis. At mihi absenti, duplex alenda familia: altera domi, altera peregrè. Commeatus mihi satis benignè dabatur à Rege, pro eorum numero, quos eduxi mecum: verum eorum, quos interim necesse fuit domi relinquere, nulla est habita ratio: à quibus ego (quamquam scis, quàm clemens maritus, quàm indulgens pater, quàm mitis dominus) tamen ne tantulum quidem quivi impetrare, ut mea causa tan-

visper quoad domum redirem, jejuni persisterent. Postremò sacerdotibus laborum atq; impensarum gratiam autoramentis ecclesiasticis proclive est principibus sine ullo sumptu suo rependere. Nobis neque tam lautè, neque tam facile prospicitur: quanquam mihi reverenti pensio annua ab Rege decreta est, eaque planè, seu quis honorem spectet, seu fructum, nemiquam contemnenda: quam ego tamen hætenus recusavi, videorquæ mihi perpetuò recusaturus: quòd ea suscepta, præsens hæc mea in urbe conditio, quam ego etiam meliori antepono, aut mihi foret relinquenda, aut, quod minimè vellem, cum aliqua civium offensione retinenda: quibus si qua cum principe, quod nonnunquam accidit, oriretur de privilegiis quaestio, minus me sincerum ac sibi fidum ducerent, tanquam annuis principi mercedibus obstrictum. Cæterum in illa mea legatione, quædam me impendio delectarunt. Primum tam longum ac tam perpetuum Tonsilli contubernium, quo ut nemo est omnibus bonis literis instructior, nemo vita moribusque severior, ita nemo est usquam in convivio jucundior. Deinde quòd cum Buslidiano mihi intercessit amicitia, qui me & pro egregia fortuna sua magnificè, & pro animi bonitate comiter recepit. Domum tam singulari artificio exultam, tam eximia supellectile instructam ostendit: ad hæc tot vetustatis monumenta, quorum me scis esse percupidum: Postremò tam egregiè refertam Bibliothecam, & ipsius pectus quavis etiam Bibliotheca refertius, ut me planè obstupescerit. Eum audio jam nunc ad principem nostrum legatione functurum. Sed in tota peregrinatione mea nihil mihi contigit optatius, quàm Petri Ægidii Antverpiensis hospitis tui consuetudo, hominis tam docti, faceri, modesti, ac verè amici, ut peream nisi ejus unius convivium libenter mihi velim bona mearum fortunarum parte redimere. Is ad me misit Apologiam tuam, & commentarios item in psalmum illum, *Beatus vir*, quot tu beato Rhenano, vel tanto ac tam perpetuo amici monumento verè beato, dedicasti. Dorpius epistolam suam imprimendam curavit, & Apologiae tuæ præponendam. Illum optaveram, si qua incidisset occasio, convenire. Id quando non licuit, per epistolam saltem salutavi, imò per epistolium quoddam Laconicum, nam longiori non suppetebat tempus: at insalutatum præterire non potui hominem, qui mihi mirum in modum, cum ob eximiam eruditionem, tum multis etiam aliis nominibus placet, nec ideo in postremis, quòd taxata Moria, scribendæ tibi Apologiae præbuit occasionem. Gaudeo Hieronymum, ac Novum Testamentum tam bene procedere: mirum est quanto undique desiderio expectantur ab omnibus. Linacer, mihi crede Erasme, dete & optime sentit, & ubique loquitur: id quod ego nuper ab his accepi, quicquid amantissimè atque effusissimè apud Regem in Cœna de te loquenti af-

fuere: quo in sermone Rex ea vicissim respondit, ut hi qui mihi retulerunt opinionem planè conceperint fore, ut brevi aliquid egregiè in te fortunæ conferatur: quod ego superos precor ut ratum esse velint. Vale Erasme carissime, & Rhenanum ac Lysitrium meo nomine saluta, quos ego & tua prædicatione, & ipsorum scriptis, & cariores habeo, & penitus etiam notos, quam multos ex his quibuscumque verborum quotidie. Uxor mea te salutatur, & item Clemens, qui literis & Latinis & Græcis ita proficit indies, ut non exiguum de eo spem concipiam, futurum cum aliquando & patriæ & literis ornamento. Iterum vale, atque his unis literis in multos menses esto contentus: quibus avaros sum imitatus, qui quòd raro quinquam invitant, si quando ad cœnam vocant, prolixissimè convivium intruunt, ut una cœna quotidianum sumptum invitandi effugiant. Jam tertio vale. Episcopus Dunelmensis inscriptionem Senecæ gratissimam habuit. Vide quàm te libenter imiter, qui tibi nunc itidem ut tu nuper mihi aliena manu scribo, tam certus imitator, ut ne hoc quidem meapte manu fuerim ascripturus, nisi ut certum tibi facerem literas has meas esse.

IV.

THOMAS MORUS PETRO ÆGIDIO

suo.

MI Charissime Petre salve. Misere cupio, ecquid tu convalescas intelligere, quæ res non minori mihi curæ est, quàm quidvis mei: Itaque & inquirò diligenter, & omnes omnium voces excipio sollicitus. Aliquot mihi meliores de te spes renuntiaverunt, seu (quòd opto) compertas, sive ut desideriis meis interviant. Scripsi literas Erasmo nostro, eas tibi apertas mitto, signabis ipse. Nihil opus est quod illi scribitur clausum ad te venire. Versiculos, quos in tabellam tam inscrite feci, quàm illa scitè depicta est, ad te perscripti. Tu si digna videbuntur, Erasmo imperti, alioqui Vulcano dedas. Vale sexto Octobris.

Versus in tabulam duplicem, in qua Erasmus ac Petrus Ægidius simul erant expressi per egregium artificem Quintinum, sic ut apud Erasmum exordientem parapsalmum in epistolam ad Romanos, picti libri titulos præferrent suos, & Petrus epistolam teneret. Mori manu inscriptam ipsi, quam & ipsam pictor effinxerat.

TABELLA LOQUITUR.

*Quanti olim fuerant Pollux & Castor amici,
Erasmum tantos Ægidiumque fero:
Morus ab his dolet esse loco, conjunctus amore
Tam propè quàm quisquam vix queat esse sibi.
Sic desiderio est consultum absenti, ut horum,
Reddat amans animum littera, corpus ego.*

IPSE

VI.
THOMAS MORUS
ERASMO ROTERODAMO
S. D.

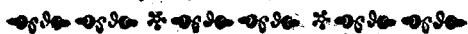
DILATUS ac procrastinatus Palgravi nostri quotidie iturientis discessus effecit, ut & meas literas, & aliorum ferius multo quàm aut ego volebam, aut tu debebas, acciperes. Videbatur enim commodissimè relaturus ad te meas, qui tuas ad me attulisset: sic necesse fuit, prioribus præsentibus addere, quibus constare tibi dilationis ratio possit, simul uti quid nunc agatur apud nos, intelligas: qui si unquam aliàs, nunc maximè in mœrore & periculo versamur, multis undique morientibus, omnibus fere, qui Oxoniæ, qui Cantabrigiæ, qui Londini sunt, intra paucos dies decumbentibus, amisissis plurimis, optimis, atque honestissimis amicis: atque in his (quod tibi quoque dolori esse doleo) Andrea nostro Ammonio, in quo & literæ, & omnes boni magnam fecere jacturam. Is valde sibi videbatur adversus contagionem victus moderatione munitus: qua factum putavit, ut quum in nullum pæne incideret, cujus non tota familia laboraverat, neminem adhuc è suis id malum attigerit, id quod & mihi, & multis præterea jactavit, non admodum multis horis antequam extinctus est: nam hoc sudore nemo nisi primo die perit. Ego, uxorque, ac liberi adhuc intacti, reliqua familia tota revaluit. Hoc tibi affirmo, minus periculi in acie, quàm in urbe esse. Nunc ut audio, sævire Caleti incipit, quum nos eò extrudimur, legatione functuri, tanquam parum sit, in contagione vixisse, nisi sequamur etiam. Sed quid facias? quod fors feret, ferendum est. Ego animum mihi in omnem eventum composui. Tu vale. Raptim Londini, XIX. die Augusti, M. D. XX.

VII.
THOMAS MORUS
ERASMO ROTERODAMO
S. D.

ACcepi, mi Erasme, literas ab Ventfordo, quas per eundem tabellarium protinus ad te transmitto: ex quibus hominem faciliè deprehendes antiquum adhuc morem obtinere. Non petam ut ignoscas, quòd tuas aperui: vides enim ut scriptæ tibi, sic mihi inscriptæ sunt, nec dubito quin eodem errore ad me contra scriptæ sint, quæ sunt inscriptæ tibi, quarum tam avidus eram, ut resignare non libuerit. Si quid in his videris, quod me putabis velle scire, (quòd ego certè non puto) significa. Opinor ad te perlatis, quibus te certior facio de recepta tabula, de qua rursus, ac milles mi Erasme rursus, tibi ago gratias. De Petro tuo postquam ivit in An-

gliam, nihil audio. Uenam tuum verè dignum Rege munus, aliquid tibi ab Rege conciliet boni. Feliciter tibi cedat, quod injunxit *αὐτοκράτωρ*: nam ipsi succedit nihil, imò per Deum omnia. Tuum consilium probo, qui non vis principum negotiosis nugis implicari: & me planè amas, quum iisdem optas ut extricer, in quibus haud credas quàm invitatus verfor: neque potest quicquam esse odiosius, quàm hæc est legatio. Nam & relegatus sum in oppidulum maritimum, & solo & cœlo injucundum: tum domi qui meapte natura vehementer ab litibus abhorream, etiam cum lucrum adferunt, quantum necesse est hic adferunt tædium, quum veniant comitante damno. Sed Dominus benignè pollicetur omnia repensurum Regem. Cum recepero, faciam tu scias. Interim vale, tu fortassis ultrò non optas. Eduardo Leo multam ex me salutem dicito, & Palgravo nostro, si rediit. Iterum vale. Caleti, XXV. die Octobris, M. D. XX.

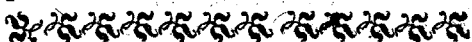

VIII.
THOMAS MORUS ERASMO
S. D.

DE puero, cujus causam commendasti mihi, jam antè cum patre ejus egeram quàm tu scripsisti. Rogarat enim priusdem me per literas puer ipse, quòd sibi persuaserat apud illum meam sententiam momentali aliquid ac ponderis habituram. Tractavi rem diligenter; quid profecerim haud satis certò scio. Respondit mihi pater ejus non omnino duriter, & tamen (ut novi hominem ad rem attentum) opinor respondisse tam commodè, magis pudore quodam adversandi mihi, quàm quòd ex animi sui sententia loqueretur. Summa erat, de filio se usurum consilio meo: sed interim non obscurè significabat, eum se nummatum malle quàm literatum. At puerum ipsum sic animatum video, ut non rem paternam tantum, sed ipsum etiam patrem, citius relicturus sit quàm se divelli patiatur à literis, nimirum dignus cujus indolem talem foveant omnes, atque omni ope promoveant. Lovaniensem illum Scholasticum ita collocavi, ut non dubitem quin tibi perpetuò sit habiturus gratias. Eruditio ejus perplacet hero, qui quum audivisset eum mihi commendatum abs te, rogavit ultrò uti juvenem ipsi permitterem: qua in re ego non gravatim illi sum gratificatus, utpote quòd alioqui destina-veram petere. Nam apud me pluribus ministris non vacabat locus. Is dum primis illis diebus esset apud me, ostendit mihi opera quædam Ludovici Vivis, quibus neque magis elegans neque magis eruditum quicquam jam diu vidi. Quotum enim quemque reperias, imò adeò quem unum fermè reperias usquam, qui tam virente ætate (nam tu eum virente etiamnum ætate scribis esse) tam absolutum cyclopædias orbem abolverit: pudet me profectò mi Erasme mei, meique similibus, qui uno

aut altero libellulo, eoque ferè inepto, venditamus nos, quum Vivè respicio tam juvenem, tam multa, tam excussa, tam disertis sermonis, tam abstrusa lectionis edidisse. Magnares est linguarum alterutra pòllere: ille se probat utraque peritissimum. Majus quiddam ac fructuosius præclaris imbutum esse disciplinis: at quis uno vive se ostendit aut pluribus instructum, aut melioribus? Multo verò maximum est sic bonas artes imbibisse discendo, ut in alios eandem possis rursus docendo transfundere. At quis illo docet apertius, dulcius, efficacius? Non possum satis admirari virtutes illas quas in declamationibus ejus tu & acutè perspexisti, & expressisti luculenter, potissimum verò (quod in declamando potissimum est) non modò illorum historias temporum tam exprompta memoria complecti, quàm non quivis suarum rerum meminit, verum hominum tot olim seculis functorum fato affectus tam præsentis induisse, ut non è libris hausisse quæ declamat, sed vidisse, sensitse, in parte fuisse rerum vel prosperè vel secus cadentium videatur, consilia denique non ex aliena conditione languidè, sed ferventer admodum ex suo ipse metu, spe, periculo, felicitatem metiri. Quòd si in alterutra tantum parte præstaret, esset tamen admirationis dignum. Nunc verò talem se præbet in utraque, ut chamæleonta putes, verso solo simul mutasse colorem. Utinam expergiscantur Erasme, atque ad istud Vivis exemplar componant sese quidam qui nimium ambitiosè volunt haberi pro disertis, idque eo magis titulo quòd alia omnia contemnunt, quàm quòd vel assequantur vel ritè consequantur eloquentiam, utpote qui ne per somnium quidem concipiant ullam Rhetorices imaginem. Hi quum cæteras artes negligant, quoniam studiorum nomine cohonestari possunt? Oratorem profectò vel Rhetorem nemo jure vocabit eum, qui neque veras agat causas, neque declamat fictas. Quin Poëta perquam tenuis fuerit atque exanguis, cujus poemata nullis Philosophiæ monitis, nullis Rhetorum præceptis, nullis differendi exercitamentis formetur. Vives quum in Rhetorica talem se præstiterit, qualem haud fermè jam quisquam qui nihil proficitur aliud, tamen cæterarum artium omnium quæ quidem dignæ sunt scitu, nullam reliquit, in qua non ita versatus est, ut in ea sola ætatem omnem contrivisse censeas. Itaque ut nihil est illius quod non mirum in modum delectet omnes, ita me profectò quæ scripsit in pseudodialecticos peculiari quadam voluptate perfundunt. Non id eo tantum (quanquam ideo quoque quòd illas ineptas argutias lepidis cavillis eludit, validis argumentis oppugnat, inevitabili ratione à fundamentis eruit atque subvertit, sed & præterea quòd ibi video quædam iisdem ferè tractata rationibus, quas & ipse mecum olim quum nihil adhuc Vivis legissem collegeram, Quæ mihi nunc non eo nomine placent in libello Vivis, quòd meæ rationes ante arriserint

mihi, (solet enim placere, si quid afferre alios videmus quod nobis ante in mentem venerat) sed quòd mihi plaudo, quando quod ante inspectum habueram, ne parum aptè diceretur, nunc confirmor haud incertum esse, postquam Vivi quoque video placuisse. Jam illud me capit ac delectat maximè, quòd quum videam idem argumentum utrique nostrum animum & cogitationem occupasse, tum sic utrique tractatum, ut quanquam & fustius ab illo & elegantius, tamen in nonnullis non tantum res afferamus, sed propemodum eadem etiam verba, sic mihi libenter blandior, quasi cognati quippiam sideris animos inter sese nostros occulta quapiam vi & conspiratione conciliet. Hoc illi gratulor quòd tantum habet locum apud Cardinalem suum. Spero fore ut illius numinis favor iniquitatem fortunæ corrigat, quæ solet in eos esse pessima quicumque merentur optima, & tanquam literis ac virtutibus invidens, indoctos ferè atque improbos beneficiis suis evchere. Verum Cardinalis (cui beandi quemvis tam facilis ferè quàm ipsi fortunæ facultas est) homini tali, quem inter peritissimos adscivit, cui tantum eruditionis eximie (qua nunc haud paulo clarius quam ipso dignitatis fulgore splendet) acceptum fert, non insigniter esse beneficus, neque pro insigni sua bonitate volet, neque sine insigni apud posteros quoque traductione potest. Vale mi Erasme carissime, quem ego spero fore ut Caleti propediem præsens præsentem in hoc regum congressu complectar. Hodie appellit Imperator. Cras summo mane Rex in occursum prodibit, imò fortassis hac ipsa nocte que jam nunc appetit. Non credas quanto gaudio non dico Regis ac Procerum, sed populi quoque sit acceptus nuntius per quem constabat Imperatorem huc appellere. Iterum vale è Cantuaria, pridie Pentecostes. Quidam est, mi Erasme, de quo si mihi notus esset Vives, admonerem illum. Nunc quoniam haud certus sum quo animo acciperet ab ignoto tam importunum officium, ipse potes per occasionem submonere: esse in ædibus legum atque item in ejus somnio (quod alioqui multorum superat pervigilatas vigilias) abintrusiora quædam quàm ut pateant nisi doctissimis, quum fuerit in rem literariam utile, illius omnia quàm plurimis intelligi. Ei rei vel explicando, vel adjectis in margine brevissimis scholiis, facile mederi fuerit. Addet item plurimum lucis declamationibus, si brevibus historiæ summam complexus vel una pagella præponat. Iterum vale. Anno M. D. XIX.

IX.

THOMAS MORUS ERASMO
SUO S. D.

Tamet si mihi nunquam fuit obscurum, Erasme omnium dulcissime, quanto intervallo judicium tuum antecellat meum:

[R. r.]

meum : nunquam tamen illustrius inclaruit, quam in hoc consilio, quo tibi Leoq; suavisimus, ut libellus ejus perpetuò premeretur : te censens te contrà, ut tùm potius edere sineretur, dum expectabatur assidue, ut aliquando posset ea finiri fabula, quam sopita fama paulisper, pòst exiret tamen, nova suscitata tragedia. Itaque perpulimus verius, quàm persuasimus, ut in ea pacta concederes, quæ quum tu te neges infregisse, Leo sanctè se servasse dejerat, interim tamen perpetuò ferè rumpebantur : per utrum verò, quando res me tam procul agente gerebatur, altero in alterum congerente regenteque vicissim omnia, certò dijudicare non possum : dolere tantum cogor, illud consilium tantum apud utrumque valuisse, ut pax iniretur, quod valiturum non erat, ut servaretur. Maluissim enim tum libellum editum quum minus irritatis animis poterat edi mitius, quàm ut nunc demum adauctis odiis emitteretur acerbior. Prodiit enim, sed amarior aliquanto quàm vel sperassim vel in rem fuisset studiosorum, in quibus desideratur ea modestia, quam vel idiotas invicem non præbere pudeceret. At tibi certè mi Erasme convenit, si causas quas allegat, habuit, non mirari, si armatus sentius affectum suum tam insigniter offensus effuderit : si elusus est aliqua figura veri, sic quoque convenit ignorare. Neque enim nos quicquam segnius credita movent quàm cognita. Non es vel admonendus, opinor, vel hortandus, ut exhibeatur abs te verè Christiana modestia, cujus labor in tota re uni desudat Christo, qui tibi solus ob oculos debet obversari : à quo solidior rem tanto referes gratiam, quanto magis hic referre mundus neque ingratus curat, neque gratus potest. In cujus immensa commoda, quum tot incommoda perpeffus sis, quum tot laboribus valetudinem detriveris, ut bona promoveres studia, tamen apud invidos, eosque tibi propemodum uni debentes, quicquid habent literarum, si quid habent bonarum, mala pro bonis referas, eo similior es Christo, quem non aliter possis imitari fidelius, quàm si maledicta retalies benedictis, sicut incitasti beneficiis. Vale Erasme animo meo charissime.

✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽

X.

THOMAS MORUS ERASMO,
VIRO OPTIMO ATQUE DO-
CTISSIMO, S. D

ANTIMORUS, mi Erasme, Brixii jam diu Londini fuerat, priusquam tuz ad me literæ pervenirent. Mirabar aliquantulum, quam rem tam valde velles, cur de ea tam serò scriberes : nisi aut Antimorus fortè serius aliquanto pervenit isthuc : aut ideo fuisti segnior, quòd donec accepisses meam aliam parare contrà, putasti fore, ut ejus librum, utpotè auctori potius quàm mihi noxium, neque planè dignum cui responderetur,

mea sponte contemnerem : id quod ego profecto, mi Erasme, fecissem, nisi amici quidam & doctissimi simul & prudentissimi suavisent aliter, quibus Brixius etsi magis irrisus est quàm invisus, tamen haudquaquam ita charus erat, quàm est, ut video, tibi. Nam ego jam ferme biennium, quum audissem eum moliri talia, atque in animo haberem ad eum ipse scribere, idque quàm potuissem amantissimè : simulque ea consulere, quæ magis aliquanto in rem ipsius fecissem fuerat, quàm quæ nunc intemperanter fecit : intellexi interea nuntius è Lutetia certissimis, adèò hominem in abruptum ferri suis affectibus, ut nullis amicorum suavisibus pòtuerit cohiberi, non Beraldi, non Lascaris, non Budæi (vides qualium virorum) consiliis retrahi : non Deloini demum viri tanti, non reverendissimi Cardinalis, qui nuper illic obiit, autoritate commoveri. Sic intabescere ulciscendi libine, & tanquam Narcissus amore quodam suorum ipse versuum deperibat misere, quos tamen quotidie novos, velut è cunis exceptam sobolem, in mensam nunc Deloini, nunc Cardinalis circumferebat exosculans : nec semper inde lætus referebat domum, quum à viris doctis & gravibus audiret interdum talia, qualia si sapuisset ipse dixisset sibi. Quorum mihi multa cum alii scripserunt illinc, tum Joannes quidam natione Græcus, homo Latina lingua juxta doctus ac sua, probis moribus, & indubitatæ fidei, plurima retulit coram : quibus quum sentirem Brixium impotentius abripi, quàm ut attrectari pateretur, mutavi consilium, atque à scribendi voluntate destitui. Simul cogitabam, etsi hæcenus indulgeret animo, ne penitus vellet tacere : tamen quoniam in eam rem tam multum studii, tam multum impendebat temporis, in quo non erat absimile veri, primùm illum animi calorem, ac velut impetum quendam, qui subitis rebus imponit, spacio & mora defervere, jocis eum lufurum ac salibus, à jurgiis verò, conviciis & calumniis omnino temperatum sibi, ne meritò judicaretur importunè maledicus, si acerbius in pace læderet, quàm læsus esset in bello. Tum quoniam ante annos septem Chordigeram ejus legeram quæ tametsi multis & inventionis, æconomiz, & sermonis vitiis abundabat, præ se ferebat tamen specimen ejus ingenii, quod annis posset (quos nunc accersisse videbam) aliquando maturefcere : sperabam eum doctum aliquid atque exoussum editurum, quod me quoque in quem edebatur, oblectaret, quem jocus aliquanto liberior non admodum solet offendere. At ubi prodiit præclarus iste Brixii partus Antimorus, Morycho planè moroteros, veneno quovis virulentior, & indoctior ipsa Chordigera, nihil aliud quàm, ut par erat, irrisi, illud interea mecum *ὑποταξάμενος, χερσὶν ἑταῖρῶν ὑπορὶ ἀνθρώπων*. Et herclè quemadmodum Ætnæ carbones exusserunt Empedoclem, ita carbones isti similem captantem gloriam ustularunt Brixium, ac reddiderunt carbone quovis atriori :

rem :

rem: eoque nec omnino quicquam respondere statueram. Verum aliis aliter visum est, quorum ego iudiciis in meis rebus magis fidendam quam meo. Hi quanquam faterentur, neminem esse literatum usquam, cui non factura sint nauseam, tam insulsa, tam virulenta deliria: calumnias ejus censebant, etsi perabsurdas atque ineptas, ad hæc nec obscuras, si quis attendat satis proram puppinque negotii, non fore tamen satis liquidas multis, qui fortasse legerent ejus Antimorum, quum neque Chordigeræ, neque meorum Epigrammatum facultas futura sit. Suaferunt igitur, ut hæc omnia in unum librum cogerem, & lectoris pariter subjicerem oculis: tum ut meo scripto negotium non nihil illustrarem, sic ut legenti nihil requiratur amplius, nisi iudicium suum. Vides Erasme carissime, quid nos ad rescribendum compulit. Quamobrem non necesse habeo tuis respondere rationibus: quando nisi aliud me perpulissent alii, fuero ipse tibi semper *opus in pectore*. At quod tibi video persuasisse Brixium, negligentia tantum tabellarii tui contigisse quo minus effeceris, ut ille perpetuo prefferret Antimorum suum, vehementer mi Erasme demiror, id sic acceptum tanquam probatum tibi. Quidni credam, inquis, quando Beraldum atque Budæum, utrumque tam spectatæ fidei, testes producat in iudicium? Producit Erasme, non nego, fidei tantæ viros duos, ut utriuslibet fides in quantavis re facere fidem possit. Quid obstat, inquis, ergo quin quod ait Brixius vicerit? Hoc unum, mi Erasme, quod quum duos testes producat, utrumque producit auritum, oculatum verò neutrum, quum plus in iudiciis valeat oculatus testis unus, quam auriti decem. Quid enim aliud possunt testari Beraldus ac Budæus, quam sese ex ipso audivisse Brixio, Antimorum illo aut illo die fuisse sub prælo? Hoc enim significat Brixius, quum se dicat illis editionem Antimori indicasse aliquot ante diebus, quam tuam legisset epistolam. Ergo tu Beraldo credes & Budæo, sed cui interim credent illi? an non ipsi Brixio? Videsne nunc Erasme speciosum istud testimonium? Quemne ego heri vidi ad vos adferri vesperi, ut exiret denique in suffarcinatam Cantharam? Ut illud omittam interim, quod nullos unquam testes potest producere, non ante sibi lectam epistolam tuam, quam vidisset excusam, quum potuerit acceptam dissimulare, ut ista causa post apud te liceret uti integra. Præterea quum Antimorus ejus constet quaternionibus non plus octo, qui totidem diebus nolent excudi, nec dimidium ex Brixii verbis colligitur peractum esse quum tuas literas legeret, in angustum sanè compingit illos aliquot dies, quibus ait se Beraldo & Budæo indicasse editionem. At cur, inquis, fingeret istud Brixius? Aded tibi mirum videtur, si vel animi causa fingat homo poeticus? Quanquam suberat etiam causa, cur fingeret. Nam quum uterque frequenter admonuisset, ne tam ineptum libellum, ac muliebriter jurgiosum ederet, volebat fortassis experiri, an eodem animo ac-

cepturi forent quum fecisset, quo tam sæpe consulissent, ne faceret. Accidit enim nonnunquam, ut quod ne fiat, obstitimus acriter, dum res est integra, id ubi in eum locum venit ut non possit corrigi, patiamur, & vitium, quoad licet, verbis integamus. At ego, mi Erasme, quo verè videre possis, quanto verius Morus tibi paratus sit obtemperare, quam Brixius, quanquam quum tuæ ad me venirent literæ, liber non quidem sub prælo esset, sed totus esset excusus: atque id docere possim non duobus auritis testibus qui ex me audierint, sed oculatis plus quam decem, qui suis viderint oculis: imò testibus opinor oculis ipsius tuis, utpote ad quem librum ante hanc epistolam pervenisse non dubitem: quanquam ad ejus editionem tot amicorum consiliis urgeret; tamen ubi tuas literas acceperissem, cujus unius apud me sententia omnibus omnium calculis præponderat, non sum imitatus Brixium: cui quum sit, ut scribit, crumena semper ære gravis, tamen tanti fecit monitionem tuam, cujus, ut ait, nutus observat, ut non sustinuerit tantillum sumptus impendere, quo libellos illos universos coemeret, atque in ignem semel conjiceret, ut tantas ejus ineptias, nomen illud Brixii, cujus illustrandi desiderio nimis quam miserè sit, infamaturas omnium subduceret oculis. Ego verò, mi Erasme, præter eos duos quorum alterum jam ad te miseram, alterum ad Petrum Agidium, atque alios quinque quos vendiderat Typographus (nam quum primum prostant ac coepissent avidè flagitari, tua commodum intervenit epistola) coemi universos, eosque clausos ad servo, ut priusquam aliud innovetur ex me, possimus, imò possis potius ipse tecum statuere, quid à me velis fieri. Quamobrem tute nunc, mi Erasme, etiam atque etiam dispice, in ejus amici causa quid statuas, qui quicquid statues, obtemperare constituit. Nam quod suades, ut quicquid in Brixium scripseram omittatur, quum Epigrammata mea denuò contingeret excudi, atque ut Antimorus Brixii vicissim non propagetur amplius ego, mi Erasme, quod ad Brixium pertinet, multis mihi videor conjecturis colligere, magis tenerum ejus in suos versus animum, quam ut abduci patiatur ab eo studio se, quo carissimæ fortunæ suæ quoad ejus fieri potest procuraret æternitatem. Mea verò epigrammata nunquam admodum animo placuerunt meo, id quod & ipse mihi Erasme confitetur: cui & quibusdam aliis nisi liber ille arrisisset amplius, quam ad blanditus est mihi, nusquam fortassis extaret hodie. Nunc vide ut rerum vices inversæ sunt, Si conditione cautum esset inter nos, ut ex epigrammatis meis tibi liceret quæcunque velles transfigere, modò ne jus in pauca quæpiam sit, quæ mihi liberet excipere, jam quos in versus solos tu ex pacto ferrum stringeres, eos ego solos exceptione defenderem. Aded mihi coeperunt ad blandiri, postquam eos video multis commendari virulenta atque inepta versificatione

istò, quo me (quod tute scis) regni totius amplissimo incredibilis ejus in me favor tam longè supra meritum quam supra spem ac votum omne meum honoraverat, nunc sub ejus pondere fatiscens tunc dignaretur ejus pietas exonerare. Superos igitur universos precor, ut & istos indulgentissimos in me clarissimi Regis adfectus Deus, qui solus potest, digna repenset gratia: & mihi quicquid temporis reliquum daturus est, ne per iners atque ignavum transigatur otium, non eam modò mentem donet ut bonas horas bene collocare velim, sed eam etiam corporis addat firmitatem, qua possim. Nam (quæ mea socordia est) infirma valetudine nihil omnino possum. Neque enim, mi Erasme, omnes sumus Erasmi, ut quod mortalium omnium uni propenodum tibi propitius donavit Deus, id nos conveniat omnes expectare. Quis enim præter te alius id polliceri audeat, quod tu præstas? qui præter ætatis ingravescens incommoda, sic assiduus afflictus morbis, ut fatigare atque obruere juvenem valentem queant; quotannis tamen totius temporis tui rationem, tanquam nihil inde neque anni graves neque adversa valetudo furripere, editis libris optimis orbi toti nunquam cessas reddere. Quæ res una quum reputantibus universis miraculi vicem habeat, ad stuporem tamen usque miraculum geminat, quod nihil te deterrent à scribendo (qui vel Herculeum pectus oppressuri viderentur) tot undique in te surgentes vitiligines tui: quales tibi multos indices exscitavit incomparabilis istius ingenii tui atque eruditionis, ingenium etiam tale superantis invidia: ad quas naturæ atque industriæ tuæ virtutes quum facile intelligent nunquam posse conscendere, & ferre tamen per animi tumorem, quo penè dirumpuntur, nequeant ut infra tam longè subsidant, machinantur inter se nimirum ac pro sua quisque virili moluntur, si quæ possint efficere ut tua gloria ad ingloriam ipsorum vilitatem queat assidua detractione deduci. Sed dum saxum hoc Sisypium jam tot annos volvunt, quid aliud interim tandem tam irritus quam improbus labor effecit, quam ut saxum semper in ipsorum caput recideret, tu semper altior & sublimior evaderes? Nam si quid interdum aliquos, quinæque mali sunt nec indocti, commoveat, in quo fortasse tractando aliter absteperatum stylo voluissent, quid magnæ rei est? quum id non modò nulli unquam scriptori non acciderit, sed nec ipsi quidem dum notarent tuâ, sic potuerint tamen temperare sibi, ut non idem vitii & illustrius quam ut ex ipsorum honore sit, & frequentius quam pro libelli cujusque modo contigerit. Quia in re tanto difficilius veniam merentur illi, quod ignorare non possunt, quam ingenue fateris ipse quædam te tractasse sic, priusquam hæres ista pestilentis orirentur, quæ jam passim grassantes pessundant omnia, ut si divinare potuisses tales religionis hostes ac proditores aliquando prodituros esse, mitius ac dilutius ea-

dem fueris propositorus: quæ ut tum proponeres fortius, diversa quorundam vitia, quæ pro virtutibus amplectebantur, extimulabant. Quem animum qui vellet tibi vitio vertere, is haud dubiè sudabit satis, priusquam satis inveniat, qua ratione possit sanctissimum quemque ex antiquis Ecclesiæ Doctoribus excusare: quos ego certe non dubito, si nostrum hoc seculum sic vidissent, ut viderunt suum, nonnulla suis quemque temporibus fuisse & cautius & explanatius enarraturos: quod quia non fecerunt, propterea quod dum præsentibus me debantur malis, futura non veniebant in mentem, idem nimirum illis accidit, quod isti nunc calumniantur in te: nempe ut postea succrescentes hæretici quædam sese jactant ab illorum scriptis haurisse quæ res tibi non cum sanctissimis solum patribus illis; & orthodoxæ si tei vetustissimis præsidibus, sed cum ipsis etiam Apostolis & Evangelistis est, atque ipso etiam Salvatore nostro, commanis: ut ex quorum verbis maxime, imò propemodum solis hæretici omnes dogmata sua falsissima conantur stabilire. Macte igitur, mi Erasme, virtutibus istis tuis, & tantum, si quid interdum boni cujusquam viri anxiam sollicitudinem vel absque satis grandi causa commoveat, ne te pigeat tamen ad pios eorum affectus quædam attemperare: alioquin neglectis malevolorum latratibus, perge placidis juvandis studiis & promovendis virtutibus nihil remioctus insistere. De illo quem mihi literarum gratia non etiam religionis commenda veras, perquam circumspicte sancte ac civiliter, per amicos quosdam admonitus sum, ut caveam ne mihi sublinatur os: id profecto quoad fieri per me poterit, curabitur. Neque enim nescio quantum sit periculi, novas istas errorum sectas admittere, quæ tamen si sedulo semper hætenus apud nos & præsum cura & Principis auctoritate cohibeantur, mirum tamen quibus primùm technis irrepere, deinde quanta cum pervicacia nituntur irrumperere: neque cessant unus & alter è nostris, male vertendo Scripturas & deterius interpretando, omne genus hærescos è Belgica (quo se velut in portum aliquem receperunt) in hoc regnum libris nostrum sermone conscriptis mittere. Quorum ipsi sic plerisque respondimus, ut non valde cuiquam metuan, qui utrumque perlegerit: nisi quod quidam & nova per levitatem, & perniciose per malitiam ita libenter & cum favore perlegunt, ut non ideo assentiunt, quia verà credant esse quæ legunt, sed quia cupiant. Sed isti hominum generi, quibus malos esse libido est, nulla unquam ratione satisfeceris. Mihi studio est pro mea virili iis præsidio esse, qui non sua sponte desciscunt à vero, sed versutorum hominum fallacis abducuntur. Vale doctissime Erasme, ac de bonis studiis optimè merite.

Ex ædibus nostris Chelcheicis. Anno

Domini M.D. XXXII. decimo-
quarto mensis Junii.

XII.

THOMAS MORUS

ERASMO ROTERODAMO
& D.

Binas abs te literas accepi, alteras Friburgi datas VII. Februarii proximi, alteras hic Quirinus attulit, qui præter literas impertivit alia, quæ in regionibus istis acta digna cognitu sunt: quæ quod me scire voluisti, magnas tibi gratias ago. De rebus tuis omnia potes hic Quirino cognoscere, qui mihi videtur & probus esse, & diligens. Gaudea tua causa, & quoniam te amo, etiam mea, præsentem Cantuariæ præfulem, non minorem erga te amorem præ se ferre, quam præstitit olim Waramus, quo non alius vixit tui amantior: qui si visus est in fine ad dandum segnior, ipsa res indicat impares facultates non imparem animum fuisse in causa: nam mortuus est supra quam quisquam credat pauper, nisi quod non defuit unde dissolverentur debita: neque ita multum debuit, sed post impensa iusta funeri, non admodum multum superfuit. Dunelmensem haud dubie vehementer exhaurit hoc bellum, aut incursiones potius quæ sunt habitæ nobis cum Scotis: nam ejus ditio Scotis est contermina, tam procul à nobis, ut ego tam raro fererè ab illo jam audiam quam abs te. *Rumor hic erat N. hic fuisse cum Melanchthone unum servatum per nescio quos diu clanculum, post furtim discessisse: sed is rumor paulatim evanuit, & res reperta est falsissima.* Rex videtur adversus hæreticos acrior quam Episcopi ipsi. Tyndalus hæreticus nostras, qui & nusquam & ubiq; exulat, scripsit huc nuper, Melanchthonem esse apud regem Gallia: semet collocutum cum eo, qui illum vidisset exceptum Parisiis, comitatu C. L. equorum, addebat se timere Tyndalum, ne si Gallia per illum reciperet, verbum Dei confirmaretur in fide Eucharistia contra Vicesicam sectam. Quam sollicitè tractant hoc negotium, tanquam illis delegasset Deus instituendum & rudimentis fidei imbuendum orbem. Quod in epistola priore scribis, dubitasse te epistolam meam edere, quum tamen essent causæ cur editam cuperes, non est, mi Erasme, quod dubites. Locutulei quidam apud nos spargere cœperant, me quanquam dissimularem, invitum tamen esse magistratu abdicatum. At ego quum sepulchrum mihi faciendum curassem, non dubitavi rem, ut erat, Epitaphio testari, ut contra si quis posset, redargueret. Hoc illi simul ut describerant, quum velut vanum non possent, ut gloriosulum incessabant. Sed ego hoc malebam, quam ut alterum illud persuaderi sinerem: non mea certè causa, cui quid dicant homines, modò probet Deus, non multum pensi habeo: sed quoniam in fidei causæ libellos aliquot adversus quosdam nostros contentiosorum dogmatum propugnatores lingua nostrate scripseram, arbitrari oportere me integritatem nominis mei

defendere. Et ne nescias quam gloriosè scripserim, Epitaphium meum accipies: in quo videbis quæ conscientia fiducia nihil illis blandior, quo minus de me prædicent quod libet. Expectavi jam Syndici tempus à gesto ac deposito magistratu, nec adhuc quisquam prodit, qui de mea integritate quereretur. Aut tam innocens fui, aut tam cautus saltem, ut æmulis meis necesse sit, si me altero nolint, altero saltem sinant gloriari. Sed de hoc negotio Rex ipse quum alias, tum privatim sæpè, tum bis publice pronuntiavit, Nam supra quam meus pudor pati potest ut recenseam, per os ducis illustrissimi, ducis inquam Norfolkia, magni thesaurarii Angliæ, quum successor meus homo in primis egregius collocaretur in loco, honorificè jussit de me testatum reddere, quod ægrè ad preces meas me dimiserit: nec eo singularis erga me bonitas Regis contenta, revocari fecit idem denuò multo post in sua præsentia in solenni conventu magnatum ac populi, per os successoris mei, in oratione, quam ex more primam habuit in senatu, quem senatum (ut scis) nos Parliamentum vocamus. Igitur si tibi ita videbitur, nihil est quod dubites quo minus edas epistolam. Quod in Epitaphio profiteor hæreticis me fuisse molestum, hoc ambitiosè feci. Nam omnino sic illud hominum genus odi, ut illis ni respiscant, tam invisus esse velim quam cui maximè, quippe quos indies magis ac magis experior talis, ut mundo ab illis vehementer metuam. Illi de quo scribis (obsequar tuo consilio) nihil omnino rescribam, quanquam longam epistolam jam diu paratam habeam: nec ob id contineo, quod quicquam pensi habeam quid illi aut omnes ejus complices vel sentiant vel scribant de me, sed quod nolim onerare me necessitate rescribendi externis, quum cura propiore tangar respondendi domesticis. Tu mi Erasme feliciter diu vale felicissimè semper. E rure nostro Chelseico.

TABULA AFFIXA AD SEPULCHRUM Thomæ Mori.

THOMAS Morus urbi Londinensi, familia non celebri sed honesta natus, in literis utcunque versatus, quum & causas aliquot annos juvenis egisset in foro, & in urbe sua pro Shyreno jus dixisset, ab invictissimo Rege Henrico Octavo (cui uni regum omnium gloria prius inaudita contigit, ut fidei defensor, qualem & gladio se & calamo verè præstitit, meritò vocaretur) adscitus in aulam est: delectusque in consilium, & creatus Eques, Proquestor primum, post Cancellarius Lancastriæ, tandem Angliæ miro Principis favore factus est. Sed interim in publico regni senatu lectus est Orator populi: præterea Legatus Regis nonnunquam fuit, alias alibi: postremò verò Cameraci Comes & collega junctus principi legationis Cuthberto Tonstallo, tum Londinensi, mox Dunelmensi Episcopo, quo viro vix habet orbis hodie quic-

quicquam eruditius, prudentius, melius. Ibi inter summos orbis Christiani Monarchas rursus reſecta ſœdera, redditamque mundo diu deſideratam pacem, & lætiſſimus vidit, & legatus interfuit:

Quam ſuperi pacem firmant, faxintque perennem.

In hoc officiorum vel honorum curſu quam ita verſaretur, ut neque Princeps optimus operam ejus improbare, neque nobilibus eſſet in viſus, neque injucundus populo, furibus autem, homicidis, hæreticisque moleſtus; pater ejus tandem Joannes Morus Eques, & in eum judicium ordinem à principe cooptatus, qui regius conſeſſus vocatur, homo civilis, ſuavis, innocens, mitis, miſericors, æquus & integer, annis quidem gravis, ſed corpore plus quam pro ætate vivido, poſtquam eò productam ſibi vitam vidit, ut filium videret Angliæ Cancellarium, ſatis in terra jam ſe moratum ratus libens emigravit in cœlum. At filius deſuncto patre, cui quam diu ſupererat comparatus, & juvenis vocari conſueverat, & ipſe quoque ſibi videbatur, amiſſum jam patrem requirens, & editos ex ſe liberos quatuor, ac nepotes undecim reſpiciens, apud animum ſuum cœpit perſeſcere. Auxit hunc affectum animi ſubſecuta ſtatim, velut appetentis ſenii ſignum, peſtoris valetudo deterior. Itaque mortaliū harum rerum ſatur, quam rem à puero penè ſemper optaverat, ut ultimos aliquot vitæ ſuæ annos obtineret liberos, quibus hujus vitæ negotiis paulatim ſe ſubducens, futuræ poſſet immortalitatem meditari, eam rem tandem (ſi cœptis annuat Deus) indulgentiſſimi Principis incomparabili beneficio reſignatis honoribus impetravit: atque hoc ſepulchrum ſibi, quod mortis eum nunquam ceſſantis adrepere quotidie commonefaceret, translatis huc prioris uxoris oſſibus, extruendum curavit. Quod ne ſuperſtes fruſtra ſibi fecerit, neve ingruentem trepidus mortem horreat, ſed deſiderio Chriſti libens oppetat, mortemque ut ſibi non omnino mortem ſed januam vitæ ſelicioris inveniat, precibus eum piis, lector optime, ſpirantem precor deſunctumque proſequere.

XIII.

THOMAS MORUS
GERMANO BRIXIO S.

NOn adeo tenere mihi met, Brixii, ſaveo, ut quod nemini unquam contigit mortaliū, id dedigner ac doleam non contigiſſe mihi. Quis enim ullo unquam ſeculo tam inoffenſe tranſegit vitam, ut ei nullus aliquando inimicus exoriretur, quum haberet amicos? Quamobrem, quando illud mihi video communi mortalitatis ſorte nega-

tum, ut penitus inimico caream; gaudeo ſaltem fortunæ beneficio, amicos mihi perquam egregios, inimicum vero contigiſſe talem, quem neque amicum quiſquam veſit, neque inimicum curet; ut qui neque juvare benevolens, neque nocere poſſit iratus. Et tamen mihi certe ſuccenſerem, ſi vel talis merito me odiſſes meo. Nunc vero eo æquiore animo fero, quod non debito, quin omnibus inclareſcat facile, ineptum iſtud ac pluſquam muliebri jurgium, non aliunde quam ex animi tui morbo natum. Quin eò quoque minus mihi diſplicet hoc certamen, quod ut nihil inde boni poteſt accidere, ita, præter chartæ jacturam & temporis, quorum ego neutrum ſtatui multum perdere, nihil alioqui queat alterutri noſtrum magni evenire mali; quando tales uterque ſumus, ut neque mihi quicquam tu nocere poſſis, neque tibi quiſquam; quum ſis ejusmodi, in quo nihil fieri detrimenti queat. Qua una fiducia te impulſum video, ut quaquaverſus apud Literatos omnes (ſi qui tamen tam nugaces nugæ dignabuntur legere) libello illo tam elegante, tam egregio indolis tuæ ſpecimine, morumque tuorum tam gravi teſte, temet ipſe traduceres, ut qui ante ſatis docuiſſes, cujuſmodi Poëa ſis, nunc demum, edito in id libello, qualis etiam vir ſies, oſtenderes. Oſtendiſti vero tam inſigniter, ac temet ita depinxiſti graphice, ut ego tot tantæque in re probra ſpargere, quam quibus tute temet totum oblinis, neque ſi velim, queam, neque ſi queam, velim. Et tamen ut ejusmodi laudibus te geſtire doces, ea videatur una atque unica via placandi propitiandique tui, ſi quis in te ſædis velit probris debacchari. Verum ego non uſque adeo tuam amicitiam ambio, ut non ea potius mihi dicta cupiam, quæ vel uni placeant bono atque honeſto viro, quam quæ trecentis Brixiiſ: eoque præclaram illam ac divitem probrorum tuorum ſupelleſtilem, quæ te ſic oſtentas ac jactitas, haud contrectabo, neque, quoad abſtinere licebit, attingam: tantum, ſi quid in ea fuerit jucundioris inſaniæ, quod qui perpenderit, ridere poſſit, odiſſe non debeat, eo non gravabor lectoris levare ſatiſdium; quod necceſſe eſt multum ſubeat in legendis ejusmodi rixis, ac nihil unquam profuturis jurgiis. Cætera vero, quibus te conſpurcas ſædius, aut prorſus valere ſinam, aut ſi tibi cogar attingere, ſic attingam leviter, ut omnibus faciam perſpicuum, non minus libenter me tua probra contigere, quam tute, Brixii, detegas, ac velut inſigne præ te ſeras. Nam quæ vitio vertis mihi, tam inſulſæ ſunt calumnix, ut non fuiſſem dignatus reſcribere, ſi non hoc unum durætaxat diluere viſum eſſet, quod tu tam frequenter inculcas, quam nunquam probas, hujus tui jurgii authorem eſſe me. At iſtud non dicere, Brixii, verum docere debueras. Quod ſi eam rem ſatis declarare videbantur Epigrammata mea, ea ſaltem abs te tuo libello conveniebat adſcribi; ne vel illis vi-

dereris impudens, quibus meum carmen non esset in manibus. Et fecisses haud dubie, nisi sensisses è re non esse tua, meos versus legi. Qui si cominus conferantur tuis, etiam si cui videantur alii, quod videntur tibi, tuorum scilicet splendorem carminum reverituri: hæc tamen adversariorum luce fruerentur, ut res redderetur illustris, & ipsos magis oburgatos esse, quam victos, & tibi non satis commodam anam nunc demum debacchandi rursus arreptam. Quæ res quo fiat dilucidior, quando te libenter oblivisci video, præciari istius duelli caput tibi redigam in in memoriam. Sed ita redigam, ut potius omittam quædam quæ ad rem meam faciunt, quare ut ob causæ commodum attingam quicquam, quod absque gentis cuiusquam contumelia tangi non possit.

Quum ergo tumultus esset olim Ludovico Regi vestro cum Romano Pontifice, ac Princeps noster invictus Henricus ejus nominis Octavus, ab illa sacrosancta sede rogatus, labantibus Ecclesiæ rebus ferre statuisset auxilium; naves aliquot emisit in mare, quæ classẽ perquam potentem, quam Luovicus adornarat, arcerent atque compescerent. Quæ quum sibi mutuo occurrissent, reliquis omnibus utrinquẽ bona fortuna servatis, duæ tantum (quæ primo congressu protinus, injectis harpagonibus, ita sunt colligatæ, ut tabulatis igne correptis, dirimi non potuerint, triste belli præludium) perierunt. Hanc navalem pugnam, quum tu ita descripsisses versibus, non ut vera falsis involveres, sed ut rem ferme totam meris mendaciis fingeres, atque ex arbitrio tuo concinnares novam: quum Regis nostri pietatem nomine depravares invidiæ, Angliamque totam velut scædisfragam atque perjuram, maledictis falsis perquam petulanter incesseres: quum Herveum plusquam Herculeum mendaciis plusquam Poëticis in mare deduces; quum nostras naves, quibus æquor infra veras, una tu in vectus Chordigera, parva comitante caterva, fretus Herveo bellipotente disjiceres, ac veluti muscas quocunque tibi libebat abigeres, plerasque vero, fluctibus, homo crudelis, immergeres, quas paulo tamen postea Neptunus misericors incolumes remisit domum: quum Regentem nostram, lepusculi more fugientem, tu generosus canis insequeris Chordigera: quum Chordigeram, cui remigii nullus usus erat, validis remigum lacertis impelleres, ne tibi periret operosum illud hemistichium: *validis impulsæ lacertis*: quum Hervei clamoso flatu proflares vela; quum navis adversæ ducem, virum magni nominis & loci, præterires tacitum; idque ex arte videlicet: quum Herveum ferme scæditium caneres non fortiter modo, verum etiam prodigiose pugnantem: quum eum in Regentem, in qua nunquam pedem posuit, in medios hostes imperterritum intruderes: quum Regentem, occupatis ejus spiculis, horrenda edita strage, victam vincamque traheres: quum è victa nave non satis observatus in victricem ja-

ceres ardentis flammæ bolidem: (quæ res fuisset victis vincisque difficilis) quum Herveum adhuc in Regente relictum memoria lapsus (quæ res mentientibus facile solet obrepere) subito velut bicorporeum, in conflagrante Chordigera, mediis in flammis, faceres longis logis concionantem, non in aliud (opinor) mortem differens, quam ut interea te, videlicet alumnum Phœbi, suis aliquando fatis Vatem vaticinarentur futurum: quum Heroës universos in cinerem decoqueres, meritoque ad eò decoqueres, qui maluerunt exuri quam in Regentem sese transferre, quam cœperant, quam victam victamque trahebant, *passisque ad sidera palmis*: quum Herveum describeres, suis superstitem sociis, jam jamque evoluturum ad Superos, (nimirum quicquid mortale gerebat excocto flammis, maximeque mortalium, perniciosus affectibus, cujusmodi sunt ira cumprimis & odium) tum demum ita purgatum, divi opinor Laurentii (ad cujus exemplar fortissimi viri pectus effinxeras) exemplo provocatum: captam navem fingeres, & totæ egregia deditorum corpora, per invidiam atque vindictæ libidinem, nullo suo fructu concremantem secum: quum demum non homines tantum ac naves usque adeo devorares ignibus, ut ne Deus quispiam è machina (quod fieri solet in tragædiis) unum saltem servarit incolumem, qui te rei, quam decantatas, ordinem doceret, verum etiam flammis illis corripere.

Sidera cum cœlo, cumque ipsis piscibus æquor: nec illud brevi hyperbole, sed pluribus versiculis accuratissime stolidis, pulchre videlicet æmulatus Ovidium, hoc etiam vincens, quod quum ille ab Solis equis absque rectore deerantibus, orbis finxerit incendium, tu perquam scite scilicet, cœlum, terras, ac mare comburas à conflagrante navicula: quum sic victo Nafone ferox, Maronem quoque laceres, & quoniam is effinxerat demissam à Jove pluviam, quæ flagrantem, Aneæ classẽ respergeret atque servaret, tu perditis jam atque consumptis incendio navibus, imbre è cœlo copiose deplueres, ne, velut aqua perennis è pumice scaturit, sic ignis ex aqua jugiter eruptatus, flammæ ejacularetur in cœlum: Hæc ita cum tractares, ipse casu tuum nactus librum, haud scio, an etiam tum exculum typis, quum tam immania portenta viderem, tam scæda, tam pudenda mendacia, fictiones tam absurdas, purpureos aliorum pannos hinc atque inde insutos illi tuo crassissimo bardocucullo, quibus ne locus non esset, habitum totum in eam compositum formam, quam non sani esse hominis non sanus juret Orestes, uno atque altero Epigrammate me significavi, in narratione tua fidem rerum, in poëmate desiderare consilium, tum plures abs te congestos, quampro horrei tui modulo, alieni farris acervos. Eodem tempore epigramma luseram in nostratẽ quendam, qui ut parum tempestive, sic non admodum feliciter, affe-

& abbat

stabat gallicitatem. Quo in epigrammate, si quid est mordacius, id in ridiculum recidit affectatorem, non in Gallos; de quibus, ut maxime torqueas epigramma, non aliud excuties dictum, quam quod heri sitis in ministros paulo duriusculi. Quod nec vos, opinor, admodum diffitemini, & ego sicut non infector in vobis, ita, quum fui cuique genti sint mores, in illo nostrate displicuit, quod apud nos, præter consuetudinem nostram, durius tractaret vestratem. Hæc ego quum illa tempestate scriberem; qua belli fremitu flagrabant omnia, etiamsi quid asperius mihi venisset in mentem, non credidissem certe, nec tam iniquum quemquam, nec ipsum te tam improbe faventem tibi, ut libris in nos debacchati, tamen exigeretis a nobis, uti ne versiculo quidem vicissim tangeremini. Quamobrem si ego prior in te scripsi, provocasse convincar; sin tu prius in nos, quid habes quod isti tam inhonesto facto possis honeste prætexere, cum ipse librum epigrammate rependerim, tu rursus epigramma jocotum teraharis, mitum quam virulento volumine? Ad hæc, cum ego statim illa mea, rebus nondum pacatis, luserim; tu nunc tot annis postea, in summa pace, arctissima necessitudine conjunctis Regibus, in ita concordia conglutinatis populis, post sanctam sanctissimam utrinque ceremoniam saluberrimam * * * nunc exoriris denique, qui opitas atque obliteratas similitates renoves, coalecentia divellas vulnera, & obductas cicatrices tefrices, qui nobis in os ingeras sedas nostrorum fugas, dispersas & obrutas classes, invidiam, fœd, fraga, perjurâ, quas res ipse fœde confingis. Atqui hæc abs te omnia videri vis concinne fieri, quod me strenuus videlicet nunc aggredieris, qui tecum sim olim aliquando luctatus. At cui non perspicuum est, quam ridicule sit facturus athleta, qui prodiens in palæstram, semelque universos provocans, quum forte sit dejectus a quopiam, tandem soluto cœtu, dimissoque ludio, aliquot post annis redeat denique, atque rebus animisque omnium immutatis, & in quidlibet potius quam ejusmodi certamina versis, inopinus affiliens, antagonistam, quocumque olim luctatus est, repente corripit medium, provocatum et jamnum se clamitans; quasi vel provocet qui provocanti respondeat, vel initum semel certamen duraret æternum? quam ridicule sit, inquam, ejusmodi facturus athleta, cui non est perspicuum, etiamsi fors congressu fuerit superior. Quod si sic infiliens, cum hac atque illuc verterit sese, brachiaque jactans ac tibias, alios ejectis pugnis, alios calcibus tenat, atque in his fortassis etiam prioris ludi agnoscit heras, denique ubi diu frustra seletorserit, quum pro-

sternere non possit adversarium, ne frustra processisse videatur, in vultum conspuat, crapulaque ac sanie totum ebrio ejecta stomacho convomat, itaque gestiens, tanquam re præclare gesta discedat, egregium scilicet triumphum in ganeis ac popinis acturus; hiccine palæstrita coronandus? an dignus potius fuerit, cui talos aliquis & crura perstringat? Jam quis non videt, Brixi, quam tu sis huic athletæ similis? Quanquam hoc fortasse dissimilis, quod non atletico certamine, totam gentem nostram, sed hostilibus provocasti conviciis; nisi forte contendas, perjurium non esse habendum pro contumelia, quod simile est ac si disputes, asinum non habendum pro quadrupede. Quam in provocatione quum ego tecum uno atque altero telo, sed exarmato, non tam dimicarem quam luderem, (nam is videbare, quem non esset operæ pretium lædere) tamen nescio quo pacto (ut facile penetratur pustula) tanto cum dolore ictum recepisti, ut nunc demum tot elapsis annis, toties facta firmataque pace, tam multis modis constabilita concordia, tam necessaria junctis affinitate Principibus, (quæ res una debuit inter utriusque populos pristinas omnes similitates tollere) tu tamen, tanquam neque prior provocasses, & adhuc duraret bellum, in me repente rursus insurgas; & omnibus in amorem, amicitiam, societatem, ac jam quoque hospitalitatem mutuam intentis, hostilibus armis invadas, & tellis non acutis admodum, sed (quod amplius est quam inter homines non omnino barbaros ac sylvestres belli jura permiserunt) impetas venenatis; non stupide minus quam improbe clamitans interim, te prodire provocatum, tanquam responsurus esses ad ea, quæ nos in te, dum tibi responderemus, injecimus: quæ certe fuerunt ejusmodi, ut ea respondendo non possis, quantumlibet sudaris, effugere. Quod quum verum esse sensisses, sic instituisti libellum tuum, ut tutam defensibnem timide, ac velut obiter attingens, totus in me confodiendum convertereris; qua in re quum quicquid tibi virium fuerit, intenderis, quid aliud effecisti denique, quam ut effutitis infaceris faceris evomito furiali veneno; me tandem, quum non potuisti lædere, ne nihil egeris, perspuisti; atque ita demum discessisti victor ac triumphator egregius. Verum in me quam lepide dicax fuers, mox videbimus. Interea pensitemus isto tam operoso libello, in quo elaborando plures perdidisti dies, quam liber habet versiculos, quanto cum artificio quæ tibi sunt objecta dilueris. Ego igitur quum in te taxassem alia furto subrepta veteribus, alia per absurde tractata, omnia denique sic abs te narrata, ut neque in rebus veritas esset, neque in verbis fides: ad primum sic respondes, tanquam ego sim criminatus, quod tui versiculi nimis redoleant antiquitatem: a quo ego crimine (ne quid excusando te torqueas) facile te absolvo. Nam quod idem crimen alibi rursus attingens obiter, rursus dissimulas objectum

furtum, rursus velut objectam æmulationem defendis, ac non contentus si reprehensione careas, laudem etiam ab te tam illaudata vendices, quod ita videlicet veteres æmulatus sis, quod eorum assidue vestigiis inhæseris, quod Herculi denique clavam e manibus eripueris, non potui hercle sine risu legere è facto tam pudendo tam magnifice vendicatam gloriam. Nam quum omnia pessime sis imitatus, quum aliorum vel hemistichia, vel integros versus, uno interdum verbulo male commutato, interdum ne commutato quidem, passim usurpes pro tuis, hoc non est, opinor, æmulari, Brixii, sed contaminare, fœdare, polluere; hoc non est Herculi clavam vi eripere, sed repositam furtu subripere: quanquam negare non possum, quin hoc sit veterum inhære vestigiis. Verum enim vero, Brixii, nimis inhæres importune, quum sic inhæres vestigiis, ut, eorum decurias calceos, quibus tuos pedes haudquaquam æquales obvestias. Nec tibi satis patrociniū fuerit, si quid tale de se dixit Virgilius, quale tu de te met jactas: (neque enim cuiusque est Corinthum petere), ille de se dixit, quod abunde præstitit; tu de te gloriaris in eo, quod præstare non sufficis, nisi simile putes esse pereuntes Enni versiculos Virgilii poematis æternum viçturis inferere, & æternos Virgilii versus tuis infulcire pereuntibus: illum aliorum carmina interclusisse melioribus; te splendidissima quæque vetustiorum sordibus inmiscuisse tuis: illum sic certare cum Græcis, ut ubique sese parem prober, plerumque etiam superet; te cum Latinis congressum non hoc agere, ut æmuleris aut certes, sed ut ex insidiis aliquid auferas, quod in tuam suppellectilem conferas integrum, si clam fore furtum speres: alioqui, velut equi furtivi, caudam atque auriculas amputas, ut vel deformato possis uti potius quam careas. Qua in re adeo te industrium præbes ac plane frugi furem, ut frequenter ne vel hemistichio alieno contineas manum, si quod tibi videatur eximie bellum, mire absurda commenta, fictiones ineptissimas, quas locus aut res neque petit, neque patitur, à cœlo ad terras usque, sed quæ neque cœlum (quod ajunt) neque terram attingant, accersas. Quod si in explicanda pugna, si tempestate repræsentanda, vel si quid aliud erit ejusmodi, veterum quempiam proponas æmulandum tibi; sic illius verba pleraque, sic versus plerumque totos, in versus inculcas tuos, sic quicquid variaris, immutas in deterius, ut si quis partes conferat seorsum, hinc nihil illi similis, hinc ille ipse videaris. Sin utrinque simul contempletur totum, tum vero videri possit, ira quapiam Superorum, mira metamorphosi, pulcherrimus heros quispiam in ridiculum commutatus simium.

Ergo quum objecta tibi tua furta ratione tam eleganter, nempe dissimulatione, diluisses, ad tam pudenda mendacia, (quibus Chordigera tua non aliter scateret quam cadaver vermicibus) velut Ajacis clypeum aut Palladis ægida, poëtices opponis privilegium, quo videlicet

historica lege tradendæ veritatiseimitur. At ego profecto, Brixii, ut poëticen augustam sane ac perquam liberam, divam, non adeo angustis limitibus obseperem, quin ut verborum, ita rerum quoque fingendarum detur licentia, modo sumpta pudenter; ita plane non pariat, ut quidlibet impudenter ementiens, idemque tractans absurde, totam rerum seriem, atque adeo summam invertat atque demutat. Quam si alioqui statueris omnibus prorsus Historiæ legibus tam absolute liberam, ut & debellasse canriter, qui non conflixerint; & vicisse pronuntiet, qui victi sunt; hostesque fugasse, qui fugerint: jam non Didonis tantum miseranda fata (quæ tu pro fictis affers) irriserimus (quæ nescio an satis confutata, certe trahuntur in dubium non sat indubitata fideis autoribus) verum etiam falsa esse bella omnia, falsa fictaque; conjugia, aut Æneam certe à Turno, Turnum à Pallante superatum, omnia denique contragesta, quam sunt à Marone tradita, crediderimus. De Virgilio videlicet accedentes tibi: de Homero vero Dionii homini tam infenso Poëticiæ, ut totum Trojanum bellum contenderit, atque ipsam propemodum Trojam, figmentum esse Homericum: idque obstinate contenderit, infinitis victus argumentis. Quod non alio consilio fecisse videtur, quam ut idipsum infensus ageret, quod agis nunc ipse propitiū; hoc tantum diversus, quod quam rem ille studio combatat, ut nemo Poëta haberet in pretio, hoc tu procures imprudens, non faber fabro invidens, sed arti prorsus ipsi suam invidens gloriam, ipsique adeo tibi tuam, si quantus habere postulas, tantus vere vares esses, cui annon præcipuam gratiam decusseris, si nemo sua facta dignabitur poëticis versibus commendari memoriarum? Nemo certe dignabitur, qui mentem habeat, qui quidem habeat persuasum, habenda pro fictis omnia, quæcunque Poëta cecinerit: idque eo faciente ipso cecinit.

Cæterum hac in parte (ut vere tecum loquar ac libere) non unus es, qui res nobiscum gestas à vobis, si non falso recenseas, (nam id dicere apud tam teneras aures religio est) at certe nimirum recenseas libera. Prodiit opusculum Pillei Turonensis satis canoris versibus. Nam reliqua libens prætereo, ne is quoque se provocatum clamitet; cujus in libello tamen quisquis adverterit, irre narranda quam passim utatur Brixiana poëtice, quam honoratis titulis nostram exornet Angliam, quam venerandis epithetis inclytas honestet Hispanias, is opinor certe judicabit, si quis Pilleum, aut Hispanus, aut Anglus, non tantum epigrammate remorderet, nihil habiturum causæ Pilleum, cur se queratur laceffitum esse, quum prior læserit. Quod si quis tam iniquus esset usquam, ut contra sentiat, non dubitarem, vel ipse eam subiisse calumniā, si liber olim mihi venisset in manus. Nunc vero non est consilium antiquatis amicitia nova simulatib. tumultuari de integro. Quæ obrem omisso libro, titulū tantum proponam; cum, ut ex ungue liceat æstimare leonem; tum ut si cui libeat legere, nomen habeat saltem, quo vestiret

vestiget librum. Is ita inscriptus est : *De Anglorum à Galliis fuga, & Hispanorum à Navarra expulsiōe.* Quis non vel absque cerebro divinet faciliè, cujus farinae reliquus fiet liber, quum istiusmodi furturis legat titulum, qui cum reliquo libro tam concinne concinit, quam ab historia tota discordat? Nam quis non rideat, quòd Anglos prælio jactat, è Galliis esse fugatos? Quos opinor satis constat (ut nihil ampliùs dicam) certè non fugatos è Galliis; quod si fugatos sentit ab Aquitanis, quomodo fugari poterat ab iis, cum quibus nec eo ventum est, utliceret congrèdi? At istud multò adhuc magis insigniter est ridiculum, quod Hispanos buccinet Navarræ possessione depullos, qui Navarram tum ingressi, perpetuo post possederint, hodieque possideant. Sed donentur ista Poëtici, qua Pillei Musa, quoad fictiones attinet, ita belle refert tuam, ut nusquam terrarum sit simia simiæ similior. Quin & is opinor hanc obtundet poëticen, per quem haud ita pridem Parisiis excusus est *fasciculus temporis*, verè comburendus fasciculus; ut in quem congesta sunt ligna quædam, quæ nisi noster Princeps tam bene sibi conscius esset, ut se suaque facta non dubitet clariùs latiusque testata, quàm ut sint obnoxia larratibus invidorum, potuissent aliquem fortassis ignem inter duos populos accendere. Nam ei libello cum alia quædam nuper indita sunt seditiosa mendacia, tum coronis adjecta multo seditiosissima; qua legitur Princeps vester jam abhinc biennio fuisse moturus adversus Turcas, nisi ei fuisset infidelitas Regis Angli suspecta. Quis hæc ferat, qui nōrit, neque de tali expeditione tum fuisse cogitatum vobis, neque quenquam aut minus fuisse suspectum Principi vestro quàm nostrū; aut qui minus commiserit, quare suspectari debuerit? Jam quid illo scriptore vel dici vel fingi potuit impudentius, qui vestra lingua perscripserit, Jacobum Scotorū Regem, interea dum Rex noster in armis esset in Gallia, Britanniam ingressum, rebus feliciter gestis, ingente cum gloria sese recepisse domum? Nec reveritus est scriptor improbus, totius orbis conscientiam, qua satis superque cognitum omnibus sciret esse mortalibus, fufos fugatosq; Scotos, ipsum Regem cum tota ferè nobilitate peremptum, corpulque ejus, quod moreretur Christianæ communitatis expers, insepultum jubente Pontifice tot annos adservatum.

Hæc atque alia quædam ejusmodi (quum huc subinde proficiantur istinc, tamen postquam tam alta pax coaluit, maluimus conticescere, patique potius ingestas indies contumelias, quam cum aliqua animorū offensione regere; simul sperantes fore, ut Paulus Æmilius, tam sanctus & incorruptus enarrator historiæ, ut jurejurando putes obstrictum, tam elegans, ut nisi recentiora scriberet, videri possit haud infimus antiquorum, res utriusque populi (quas quidem inter se gessere) sincera fide sit aliquando traditurus posteris. At tuus liber quando mihi jam tum in ipso rerum tumultu

fuit oblatu, haud quaquam existimavi majoribus victimis expiandū piaculum, si librum eum, qui & tam acerbus esset & impudenter mendax, epigrammate saltem per ludum jocumque perstringerem. Et tu tamen, qui (ut es undiq; mire facetus) ludis in dominationem meam, nisi qui te attigerim, me vicissim tangi paterer, quum totam gentem meam & conviciis improbis & mendaciis impudentibus prior exagitasses, tam indigne tulisti, vel joco contra tangi sacrosanctam majestatem tuam, ut annos aliquot in hoc unū totus perdius ac pernox incubueris, ut aliquando posses accurato volumine cum epigrammate plus quàm ætemporalis confingere. Qua in re quum duo tibi proposueris, primum, ut tua defenderes, deinde ut invehereris in mea: alterum tam præclare præstitisti, ut ex his quæ tibi objecta sunt, alia dissimularis, alia non intellexeris; illud verò quod magis erat, quam ut præterire, notius quam ut dissimulare, verius quam ut evitare potueris, tamen definitione declinasti commode, ut quicquid ego te mentitum argueram, tu non mentitum quidem te, sed finxisse contenderes. Quamobrem quum hoc congressu sentiam tam acutum esse te, ut tene dia bipenni fictum à falso disseces, hoc est, ita temet erroneo mendacio explices, ut implices ultroneo, haud amplius tibi molestus fuero, quin hac sane parte perviceris: modo hoc unū inter nos conveniat, quod aliqui juratis evincam testibus, qui abs te exusti, adhuc supersunt tamen, tuasque fictiones arguunt atque derident; conveniat, inquam, excepto duntaxat hoc uno, quod unum poteras uno clausisse versiculo, nempe quod duæ naves incensæ sunt; cætera quæ volumē tuum tanto decantat hiatu, esse abs te ficta omnia. Nuncigitur à tuis castris ita rejectus, atque depulsus, impellor ad mea tutanda refugere. In quibus horreo, ne tam acrem hostem, tam indigne provocatum, tam capitaliter offensum, tam recente victoria ferocientem, ab suis usque munitionibus, à me tam ignaviter oppugnatis, ab illo defensis tam fortiter, ad mea usque castra me persequentem, quæ ego tam effusa fuga repetiverim, nequeam sustinere. Quod quo magis exhorream, machinæ illæ tuæ me commovent; quibus in me tam valide non ista torques minutula, quæ quum conjicerentur in te, ne declinare quidem ferme dignatus es, Veterum compilatos versus canoris nugis insertos; ingenii stuporem tenuibus verborum bracteis (per quas pellucet totus) obductū, & (quam laudi quoque ducis tibi, modo vocetur fictio) mendacissimā petulantiam; sed barbarissimos ac solæcismos, & non satis consistentes syllabas; res bone Deus, quam atroces, quam impias, quam (sic illis conferantur) inanes! Nam quæ re objectas: ista sunt, cæterum verbis & conviciis meris, stultum, insanum, furentem vocas; idque plus quam centies: sed ea convicia sunt Mopsopii sales tui, in hoc adhibiti, ut infusum per se libellum tali condimento reddas insulsorem. At syllabis illis & solæcicis omnino me fortiter oppugnans ac stringis.

Sed est adhuc, Brixii, quiddam, quo me constringis durius: verum tu profecto præter æquum ac bonum durior; qui non oppugnasse contentus, postules præterea, quo me armorum genere defendam ipse præscribere, ita pro imperio jubes, ne quid ex his, quæ tu impingis mihi, rejiciam in Frobenium. Quæ in re vide quam sis incivis, atque adeo injustus etiam: qui quum scires opus impressum esse Basileæ, quum ipse morarer in Angliâ, nec dubitare possis, quin eo tempore fuerim occupatior, quam ut mihi liceret è Londinò Basileam quotidie bis transcurrere; quicquid errati tamen inveneris in opusculo, potius quam excusori quicquam imputes, omnia improperare malis auctori. Enimvero si legem, quam in me tulisti, ferre debes & ipse, futurum non dubito, quin si quid tuorum posthac excudatur uspiam, ubi tibi non sit accessus ad impressorum prætorum, satis in te nobis hujusmodi ministrabis telorum, qualiâ nunc in nos tanquam unoquoque plane transfixurus intorques. Cujus rei satis insigne documentum hic ipse quoque libellus exhibet, quod mihi tam ferociter alienâ impingis errata, ut interdum etiam impingas tua, qui quum excuderetur adstante te, & subinde raptas à prælo formas reformant, tamen absoluto volumine, si non aut tantè librarii lapsus emendasses, aut alius quispiam tuos, futurum fuerat, ut errores neque pauciores neque minus ferendos tuos haberet liber, quam quibus nunc insulse sic insultas in meo. Quamquam ne nunc quidem ita repurgasti tuum, quin hinc atque inde naves aliquot quovis fœdiôres Poly-po reliqueris. At ego hæc in re sic meam causam tutari possum, ut nec in Frobenium quidem ullam culpam derivem, etiamsi ipse literis ad me datis, à suis cessatum operis fatetur, ac pollicetur, se diligentius excusurum de novo. At ego certe quicquid esset, etiamsi corrupta quædam sine mea culpa videbam, illi tamen protinus imputare non poteram; conscius exemplar à me nullum, quod sequeretur, accepisse Frobenium: neque enim eorum ego carminum, præter ea quibus Regis auspiciâ veneratus sum, eaque quibus in te luseram, vel edidi fere quicquam, vel edere adhuc decreveram. Quod si vel amici mei, vel pueri sibi describere libellum, aut apud me servatum negligentius, aut apud quempiam fortasse, cui non in hoc credideram, atque ita contigerit, ut quibus liber adfuerit, putarint evulgandum: neque miri quicquam est, si aliquid mendarum subtruxerit Scriptor, aliquid adstruxerit Typographus, exemplari videlicet usus & corrupto non nihil, & fortasse perplexo. Neque æquam ipse feceris, si vitio vertas mihi, quicquid alienus uspiam vel error vel incuria perverterit, atque ex aliena imperitia me condemnas incitæ: nisi protinus pronunties illiteratum, & doctis prorsus omnibus explodendum, si quis indiligentius ocluserit literarum suarum capsulas. Quod si dubitari non potest, quin alienis mendis infectus

sit liber, utpote & excusus typis, & ante non ab uno transcriptus, haud facile adducor ut credam, quin & ipse me tacitus absolvas apud te, de quibus apud alios tam aperta calumniâ traducis; sin tibi penitus infederit fixa atque obfirmata sententia, quicquid inemendatum reperisti, vitio prorsus id contigisse meo, quid aliud, quam laterem lavem, si tibi me purgare contendero? Vide ergo, quam civiliter agam tecum. Etenim quanquam (ut vides) possum apud æquos obtinere iudices, ut quæ mihi impingis, eorum pleraque deriventur in alios; (nisi quæ res nulli unquam libro contigit, nusquam ut Typographus, nusquam Scriptor erraverit, id nunc demum contigisse videatur meo) tu quamquam, in quibus ut certissimis exultas maxime, in his te vel calumniari maxime, vel certe maxime talli, certissimis mihi liceat argumentis evincere; partim productis auctorum testimoniis, quibus erit perspicuum recta esse plurima quæ reprehendis; partim prolatis illis ipsis chartulis, quibus olim edidimus pauca illa, quæ diximus, quibus liquido constitit, aliter à me composita quædam & edita, aliter post excusa Frobenio: sive id exemplaris cujusdam perplexitate contigit, sive evenit incuria, sive è meo describenti libro placuit Scriptori quidpiam, quod ipse interlito versu mutaveram: quis enim satis divinare possit, quam multis casibus irrepit mendum, aut qua fortuna propemodum omnibus obtingat auctoribus, ut vetustis etiam collatis exemplaribus lectio nonnunquam variet? Quamquam hæc, ut dixi, possum; ego tamen, Brixii, quandoquidem tu tam civiliter temet in te tuendo gessisti, ut in eam rem nihil fere prorsus attuleris, quod quidem ad rem pertineat; seute ingenius quidam sic obstupescit pudor, ut non posses cogitata proloqui; seu festinatione præpeditus es objurgandi mei: statu tecum simili contra civilitate contendere, & quod ad errata pertinet, hujusmodi defensionem meam in præsentem præmittere, utpote cum erga te inutilem; cui nullo posset unquam pacto satisfieri, tum erga cæteros omnes minime necessariam, quorum ego neminem fore suspicor, cui tu persuaseris, ea mihi prorsus imputanda, quæ taxas: sed lector æquus haud dubito, quin quidvis potius comminiscatur ex sese, quam ut me præsumat tam insigniter inseluti, ut neque positionem in carmine, neque sollecissimum in sermone cognoscam. Quod si mei lapsus esse vincerentur maxime, tamen quando ipse librum non edidi, (quæ res manifestior est, quam ut liceat tergiversari vel tibi) quo jure possis objicere, si quid adhuc meditati subductum est atque vulgatum ei, qui dicere possit illud Ovidii:

Emendaturus, si licuisset, eram?

Quo mihi versu, si cuiquam alii, meritiissime licet uti: nam ego totum librum, præter ea, quæ jam olim edideram, pressurus eram perpetuo: ut qui nec illa ipsa fueram editurus, nisi litera-

literationibus, quam ipse sum, magis adrisissent quam mihi; cui nihil eorum unquam falsum visum est admodum; nisi quod nunc ex tua bile sentio aliquid habuisse salis, quo frictus es. Quod si librum aliquando publicare statuissem, certe quædam immutarem, non quod errorem syllabæ tam valde magni pendere, sed quod essent aliqua minus aliquanto severa quam vellem. In syllabis vero si quid hallucinatus essem, quanquam non fuisset gravatus emendare, tamen in una fortassis & altera, non minus anxie me torissem, præsertim sicubi commode mutare sine sententiarum damno non possem; quandoquidem non eos duntaxat authores, qui tanto te doctrina superant, quanto tu illos superbe despicias, verum vetustissimos quoque non ulquequaque servasse reperio eodem tenore semper easdem syllabas, quæ ex re natus est nimirum acervus ille communium. Postremo vel eo minus hæc me remorderet cuncta, ne quis ea putet mea esse omnia quæ tu carpsisti, quod in his ipsis videam non nihil ejusmodi, ut quantum non sit meum, tamen pro meo me non puderet agnoscere: neque quicquam dubito, quin cuique inter legendum succurrant exempla, quibus eorum pleraque, quæ tu pro sollemnissimis in nos adnotasti, reperiantur pure puteque Latina. Porro, futurum denique, ut si quid reprehendisti rectius, id in me tamen certe non possis impingere, qui nec adeam castigationi, nec exemplar, unde excutaderetur, exhibui, nec librum prorsus edidi. Contra vero, in quibus ipse aut deciperis, aut calumniaris ultro, quæ sunt haud dubie supra dimidium, temet ipse traduxeris, vel ignorantia vel sycophantia, utrobique certe insignis impudentia; qui tam superbe, tam nulla causa, tam longo tibi expensa tempore, ad eum scribens, quem jam secundo provocas, atque ad inquirendum in te quoque arrogans ac securus excites: tamen tam multa, quæ recta sunt, vel imprudens per inscitiam, vel per invidiam prudens, reprehendas. At tu quum hunc ad modum strenue mea omnia velut uno deflavisti spiritu, de te securus, & meras efflans glorias, jubes ut excutiam vicissim tua, nimirum certus, ita tibi pulchre instructa omnia, ut ne Momus quidem vel syllabam possit invenire, quam vellicet.

Ego profecto, Brixii, multo velim libentius eos libros excutere, è quibus aliquid excuti possit boni. Quanquam & hunc tuum, etiam si nihil inde frugis vel expectavi vel reperi, tamen, quoniam in me scriptus est, eo legi studiosius, quod quæ mutari conveniat, quæ vel amicis interdum commendat amor, vel ne quod offendant obticent, ea plerumque solet inimicus iratus effundere. Itaque sic attentus legi, ut, quo tu me vocas, (nempe uti in syllabis excutendis essem curiosus) eo nusquam respexerim; si quid vero inesset rerum, id certe non indiligenter expenderim. Et tamen quantum vis abhorream ab eo, ut otiosus

occuper aucupio syllabarum, cerre monosyllaba illa mens, quam in Chordigera desideraveram, in Antimoro quoque sedulo quæsitâ, nec mihi tantum quæsitâ, sed multis, adeo nusquam inventa est, ut libelli titulus, etiam si brevis, tamen videatur omnibus dimidio longior esse quam debet; opusque tuum, non *Antimoron* appellandum, sed *Moron*, ecquæ justius, quo tu infulsius in meum nomen affectas haberi falsus, quasi non in Hermolaum Barbarum fortuna dederit hoc scurrandi genus, vel impense barbarus, & Thomæ Mori nomen Germano Brixio, qui vere germaneque Moro sit vere germaneque Germanus. Eum ego librum quum perquam attentus inspicerem, nihil aliud vidi, quam delira convicia: quæ vel recte scripta reprehenderent, vel mihi alienos lapsus objicerent, vel tuum caput recta repeterent. Porro multa tam belle compete bant in me, ut potius quadrare videantur in quemlibet. Latratus audio plusquam caninos, sed elatratos inaniter; morsus plusquam rabidos, sed qui temet unum mordeant; virus plusquam vipereum, sed uni tibi noxium. Quæ quum sint ejusmodi, non miror admodum, vereri te ne forte non sustineam legere, quæ nemo certe durare queat ut perlegat, nisi hæc omnia (qui Brixii lepores) amoenis condulcarentur deliriis. Quæ mihi tam vehementer in Morico isto arrident Antimoro, ut quum primum mihi dabitur otium sim curaturus, ut accuratius aliquanto, quam nunc excusus est, excutatur de novo, fortassis & illustretur commentariis: tantum adest, ut isti gloriæ tuæ invideam, quæ tibi factus videre Deus, si Mori desuibile tibi nomen exhibiles, ac venerabile nomen Brixii libro isto tam elimato, tam erudito, tam lepido, tam festivo, tam sacro denique, æternæ consecraris infamæ. Cujus libri dotes admirandæ, ne quid oscitantem forte lectorem lateant, nos exempli causa quasdam indicabimus, ut his, veluti stimulis, excitatus, penitus in librum penetret, atque advertat attentius, quam lepidi joci, sales, deliciae, mel & faccharum, ac plane lacteum suadela flumen ex amne Gallo scaturiat. Exordiar igitur, unde tu exorsus es, ab hendecasyllabis illis, quos scripsisti Macrino. In quibus tanquam in operis frontispicio insignem stuporis tui titulum præscripsisti. Nam quum initio Macrinum stentorem tibi fecisses Homericum, eundem etiam Nestorem, olim Poëtam optimum, jam vero & Oratorem derepente prodeuntem, tam venustum, tam vehementem, ut sua suada, cui tot charites, tot lepores Venus afflaverat, ita quolibet tuum propelleret animum, ut illi reluctari non possis flagitanti, uti quam primum exiret Antimorus, eoque ipsius auspicii volumen emiseras, cujus hortatibus non valuisti resistere: paulo post oblitus tui, negas eum unquam flagitando atque orando extorquere potuisse, ut elephantinus ille præclarus partus ederetur ante completum novennium. Verum ne Venus inventi tui deperiret tibi, libellum tam venustum suppressit diutile, quando scom-

mata nisi statim retorta non habent gratiam; coactus es properare, & quo libellus adversus epigramma posset subito paucis annis exire, necesse tibi fuit singulis fere biduis singulos versus absolvere. In quibus quum ne tantulum quidem tibi suffragetur ingenium, ut vel primam paginam potueris eo tenore progredi, quin tibi statim tam insigniter excideres, ac memoria lapsus ipse sic pugnares tecum, ut quem tam potentem Oratorem feceras, qui te in suam sententiam impulerit, eundem proximo fere versu diceres nihil persuasisse; cujus impulsu librum te scripseras edere, quando videlicet non potuisti tam mellitæ suadellæ resistere, eū protinus affirmares nunquā tam commode potuisse dicere, ut librum tibi possit elicere. Quum igitur, quod dicebam, Brixii, in ipsis offendas scribibus, & tamdiu limatis ac relimatis versibus, tam longo labore, non alia scribas deliria, quam quæ subito solent effutire moriones; quis non assentiat illis versiculis, quibus lectorem tibi velut voluptatis illecebra concilians, promittis ei parvo è carmine sedulo legenti magnam demum voluptatem fore? Erit haud dubie, nisi quis adeo sit agelastos, ut ne ad id quidem rideat, quo uno fere movent risum hi, quibus natura negavit ingenium: nempe nihil ut dicant quod consistat secum, sed diversa omnia atque pugnantis, tanquam vigilantes somnient. Quamquam non dissimulabo, esse quidem, qui putent non esse stultum istud, sed nasutum, tanquam lepide volueris irridere Macrinum: quem tam dulcem Oratorem, tam vehementem facias, ita denique tibi vim adferentem sua suaviloquentia, ut quod unum tibi venusta illa Suada suadeat, persuadere non possit. Ego certe non ita suspicor. Nam & is videtur Macrinus esse, qui tuo sit amore dignior, quam quem ridere debeas: & reliquis liber ad diversam longe virtutem propius, quam ad ejusmodi vafriçies accedit, eoque causa non erat, cur arte sic laborares tegere, quamdiu tibi tuus liber hæsit in manibus; nam ut scommatibus gratiam deterit mora, sic istius generis omnia tempus & labor commendant admodum. Nam si quid dicas insigniter stolide, id quo majore conatu parturieris, eo pepereris gratius. Quin mire facetum & illud, quod veritatem quoque tuis mendaciis asseris iterato mendacio, dum rursus Herveum servantem facis patriam, rursus victorem tua tuba buccinas, rursus nostras rates agitantem vexantemque decantas, quæ tam vera sunt omnia, quam tu. Jam vero probatio, quam adfers, mirifica est: ais enim ea, quæ narras, Anglorum testata funeribus. Si aliorum funera loqueris, quam qui in Regente perierunt, tam vera sunt illa funera, quam vera fuit illa victoria; sin eos exprobras peremptos, quos Regentis incendium absumpsit, non adeo stultus sum, (quantumvis tu me stultum voces) quin tuum istud acumen sentiam, pistillo quovis obtusius, quo sic nobis exprobras exultam navem, quasi dum arderet nostra, vestra interim alferit,

aut quasi eo victorem probes Herveum, quod etiam prior arserit. Hoc Brixianum acumen est: hæc est Brixiana victoria. Sed operæ pretium est videre, quanto cum artificio tractes eum locum, in quo ego inter Principis nostri laudes commemoro restitutam ab illo reformatamque Rempublicam, quorundam ante sceleribus, avaritia, rapinis, delatione, calumniis deformatam. Ergo quum statuisses nihil meorum relinquere ab ineptis intantum calumniis, in hunc locum præcipue tumultuaris ineptissime; hunc miris merisque sycophantiis exagitas: in hunc præclaras omnes atque admirabiles effundis ingenii tui virulentias. Hic temerarius tibi visus sum, qui rem tantam, meis viribus tam longe imparem, sim ausus aggredi. Quasi mihi Principis enarrandas laudes omnes desumpserim, at non potius, quod erga Superos quoque, citra culpam, pro suo quisque facit affectu, id ipse fecerim in venerandis Principibus, ut tam felicia Principatus auspicia, primo statim die tam salutaria, quam idem certatim facerent omnes, ego quoque pro mea virili, qualicunque poteram carmine, concelebrarem. Quia in re ut nihil dubito, quin & uberius laudari potuissent à peritioribus, & dignius à præstantioribus; ita neque meo satisfecisset officio, quod fecissent alii: neque mea carmina cuiquam obstiterunt, quo minus & alii fecerint, & quibus facere libuisset, licuerit. Denique quisquis jusserit à nullo nostrum laudari Principem, nisi qui parem præstare sese tantæ rerum moli possit, is admirationis prætextu, Regis virtutibus invidet; quas quum omnes prædicare debent, omnes semel jubet conticescere. At hic Apellem nobis (si Superis placet) revocas ab inferis; quod quidem tibi facile est, si, quemadmodum scribis, tam familiares habeas infernales furias; ipse tam egregius pictor interim, ut quum istud in primis ei sit curandum, quisquis os cujusquam pingendo velit exprimere, uti eas partes, eum respiciat situm, qui ita sit cuique proprius, ut is representatus faciem reddat maxime cognobilem; tu sic depingi Regem postules, ut amabile decus reverendi vultus, idque adeo tam rarum, ipsique suum, quoque uno maxime possit agnosci, delere prorsus è pictura jubeas. Nam tibi cæco prorsus pictori, videor vel stipite plane stupidior, qui non præviderim, eas fuisse laudes omittendas, quas fere solas, vel publica causa, vel sua, Principem referebat audire; utpote tales, quas (ut fateor) non fuisse Brixiano more poëticas, qui nihil poëticum censet nisi fictum; ita nemo fuit Anglorum, qui non suo bono senserit esse veras; nec quisquam adeo sine sensu vivit, ut non sentiat esse vere regias, nisi tu nobis aliud invenias magis regium, quam regnum ab omni parte fatiscens reficere prosperumque rursus ac felix reddere. At nec præsentis honor Principis quicquam decessori detrahit; cujus

eius adversa valetudo fuit in causa, ne annis aliquot ante mortem proximis, vel publicis rebus posset, vel domesticis sufficere: eoque, nec mirandum, nec ipsi certe imputandum, si quorundam perfidia, quibus ille nimis credidit, sit labefactata respublica, quam filius ejus fere collabentem feliciter exortus erexit; idque tam celeriter, ut correptis coercitisque repente maleficis, quorum scelere calamitas illata fuerat, omnia reformavit illico, priusquam se pateretur insigniri diademate. Nec sibi visus est, neque sano certe cuiquam contumeliosus in patrem, quod illius valetudine, aliorum malitia, labentem erigeret patriam, aut quod severe animadverteret in eos, quorum perfidia, in patriæ perniciem, fefellerat patrem; aut quum quædam etiam patris instituta, quamquam non incommoda populo, majore tamen commodo rescinderet, bonumque mutaret in melius. Et tibi videtur immanis impietas, si quod patris felicitati negavit morbus, hoc filii statim regia virtus effecit, si patriæ compilatores, deceptores patris, eversores legum, in patriæ bonum, in legum robur, in patris honorem coercuit; aut si quid denique prudentissimo patre prudentior filius, in administranda republica vidit acutius? Quæ quum Princeps ageret non ad præsentem tantum rerum statum feliciter, verum in futurum quoque tam salutare sanciret exemplum, ut facile dedararet sese principatum esse artium omnium Principem, non fuisset profecto, quo minus ea laudatissimè, etiam si culpa quæpiam recidisset in patrem: nec à nobis unquam tantum patris impetrasset pudor, ut ejus facti laudem subriperet filio, quo facto nullo unquam seculo princeps ullus quicquam fecit laudatius, aut quod magis publicæ interesset rei commendari memoriæ. Nec fortunæ unquam tribuissem tantum, ac ne naturæ quidem, uti vanum alterutrius fulgorem, tam inclytæ virtutis veræ præferrem gloriæ. Quibus enim parentibus nascamur, illis in manu est; virtus una vere commendat bonos.

Nam genus, & proavos, & qua non fessimus ipsi,

Vix ea nostra voco:

Qua Nasonis sententia neque Maro quicquam, neque Homerus, quos opponis mihi, aut verius unquam dixit, aut salubrius. Quorum etiam si utrumque valde suspicio, nunquam tamen hæcenus apud me valebunt, ut ambobus hac in parte tribuam, quantum uni tribuam Platoni: qui optabile quidem censet, quantaque potest cautione curandum, ut filii nascantur honestis parentibus, quod velut seminarium quoddam indolis atque virtutis indatur occulte nascentibus: & tamen, ut for-

tunatiores aliquanto censet, bonos prognatos bonis, ita multo laudatorem judicat mali patris bonum filium, idque adeo merito. Nam si sit eo turpior quo magis claro patre degeneret, an non vicissim convenit, eo plus cuique laudis esse, quo magis in diversum tractus improbi parentis exemplo, sua ipse virtute benefactisque claruerit? Hæc igitur quum senserit, haud dubie non alium poëtam exturbare sua debuit urbe Plato, quam tui palponem similem; qui vel à fortunæ jubes, vel à naturæ commodis adulari principibus, à virtute laudare non sustinet; quæ vel cum dispendio popularis auræ laudanda sit, & contra vulgi receptos sensus, cui fere placere pessima, mellitis numeris essent opiniones bonæ sensum inferendæ pectoribus.

Quamobrem ego quod dixi, etiam si qua culpæ pars hæssit in patre, non reticuissem tamen filii laudes, quæ tum fuissent eo certe ipso cumulatiores, quod paternum errorem emendare potius quam imitari delegisset: atque id ita fecissem, rationi uni patens atque obtemperans, etiam si Poëtas omnes si vulgus universum sentirem longe sentire diversa; tantum abest, ut nunc ea non obticuissem pœnitæ, quorum reprehensio ad eos pertinet, qui patris fide ad suum quæstum & malum publicum sunt abusi; gloria vero & immensa & æterna pertingit ad filium, qui tam celeriter affectis pœna nocentibus, ac restituta republica, patrem simul & patriam pius in utrumque vindicavit. At ut laudator egregius, quæ potissima regæ laudis portio sit, quam & privatim & publice, velut omnium laudum Principem, & ei Principi in primis propriam, totus agnoscit populus, quæ adeo patri nihil detrahit, ut præcipuum ei decus adjiciat, quod pater sit ejus Principis, qui regnum vere regiis administret artibus; eam censoria virgula jubes expungi, non ob aliud opinor, quam quod vera sit: adeo nihil tibi placet, nisi poëticum tuum, ex ficto falsoque conflatum totum. Nam poësis tua, (testante temet) id si sustuleris, nulla poësis erit. At Princeps quum ea faceret, non in tenebris occulte, quasi benefacti punderet; sed in clarissima luce, in oculis tractaret omnium, in privatis, publicis judiciis, in Comitibus, in amplissimo totius regni conventu, cum plebe, cum proceribus, quum omnis ætas, ordo, sexus rem tam illustrem videret, tam salubrem sentiret, tam egregiam laudibus in cælum veheret; ego videlicet, quod potissimum prædicare debebam, solum solus omitterem; ut quod nunc dictum incescit Braxius, id indictum rideant etiam pueri, quibus ipsi vel stupidissimi, si non sensisse; vel improbiissimi, si non probasse;

vel

vel invidissimus, si non laudassen, merito videri poteram? Et tamen hunc locum. Tu nescio ineptius exagites an invidiosius: adeo cæco præceps imperu, ut re non sentias inscitiam propemodum notare Principem nostrum; arque adeo, quum ei parem facias, paris inscitiam notare etiam tuum. Nec interea tamen (quod tibi certe perpetuum est) quicquam consistis tecum. Nam primum ita curam ei tribuis Camæna Latæ, ut tamen leges ignoret catminis; mox adeo facis inscium, ut ne quid verba quidem sibi velint, sciat: & tamen tuum Regem cum eo copulas, ut ex æquo sint ambo Cecropiæ numina plena deæ. Numnam hæc pulchre cohærent? Sed non est istud novum, ut altero quoque versu excidas tibi. At me condum laudatorem vocas & parcum, ipse laudator adeo non profusus, ut eam laudem, quam Virgilius tribuit pastoribus, tu quum velles applicare Principibus, aliquid tamen, tanquam nimis sumptuosa foret, abraseris, atque in deterius, quod semper imitando soles, immutaris. Nam quum illius versus sic habeat in pastores duos, *ambo florentes ætate*, tuus habet in duos Reges, *ambo pares ætate*: atque ita Virgilius in illis exprimit ætatis florem, tua laudatio quum his aptetur Principibus, qui vere florent ætate, tamen sic est anceps, ut duobus possit convenire decrepitis ac filicernis senibus. Porro, quam de virtute quoque subjungis, non admodum prodigalaus; quandoquidem ita virtutem utrique tribuis, ut tibi relinquas liberum, utrique, simul ac libebat, adimere. Nam quum pronuntias *pares virtutibus ambo*, neutri tamen affirmas inesse: sunt enim pares (si nescis) tam qui pariter carent, quam qui pariter habent. Nec tamen istud eo dico, quod in eam partem te sensisse censeam; sed ut ostendam, si quis ad eum modum tuas excutiat laudationes, quò tu calumniaris meas, quam facile locus reperitur obnoxius. Nec ego tamen huc Apelles atque Alexandros evoco, non Cherillos, pugnos, exilia, neque tales tibi moveo tragædias, quales tu mihi cies. Quod si & res minus esset illustris, & Princeps noster tam esset inscius, quam tu eum facis, in quantum fors periculi coniecisses me, quum vix fieri possit, ut qui versatur in publicis negotiis, non aliquem habeat aliquando, qui libenter optet calumniari; si vel res pareretur, vel ignoratione Principis liceret abuti; præsertim si qui sint, qui rursus cupiant retum statum in deterius trahi: ut quem nunc ægre ferant, magis in summam prosperare publice, quam seorsum sibi. Verum hi, si qui sint huiusmodi, sic rem viderunt ipsi non clanculariis machinis, sed actam & tractatam publicitus, sic in suis artibus sentiunt præstare Principem, qui iterum atque iterum prorepentes viperas, ac velut post hyemem novo Sole apricantes sese, &

calumniæ vetus virtus denuo tentantes effundere, denuo retudit, compressit, elisit; ut facile sentiant, noxiis votis suis nullam relictam spem. At tu quum istiusmodi scribas, Brixi, quæ sint non absurda modo atque inepta, verum scelestæ quoque, & (quoad per te fieri potest) perniciose; tamen Deloium, Budæum, Lascarem, viros literatum & virtutis gratia toti commendatos orbi (quorum nominibus major debebatur honor, quam ut libello contaminares istiusmodi, tanquam gemmas collocates in luto) nominas; eosque recum velut in partes attrahis: quos & castigatores prædicas, & consultores adhibitos inconsultissimis consiliis. At ego, quanquam de syllabis illis ac solæcismis, quos objectas mihi, non possum spondere, quod sentiant, quorum, ubi me audierint, nec in illis quidem detrectabo iudicium; certe tales esse eos persuasum habeo, & philosophicæ refscientia, & rerum prudentia publicarum, ut si tu cuiusquam eorum calculum hac sanè parte possis extundere, quo se (quod ad regias laudes attinet) sentire testetur tecum; ego tibi & in reliquis concedam omnibus, & laudem ultro deferam, qui nunc aliud suspicari non possum, quam quod videtur omnibus, illas inferni furias (quas scribenti tibi fateris adfuisse) tale tibi inspirasse consiliū, quod, seu furorem spectes, seu virtutem, haud obscure tarrateam refert originem. At aliquando tandem, velut per antrum Trophonium emergens ab inferis, exhilatatus in jocum solveris, & risu canis irritati meam subfannas epistolam, qua libelli delationem confero in pictorem, cuius podagra fecerat, uti serius aliquando, quam statueram, veniret ad Regem. Hæc tibi causa non placet. Homo superstitiose poeticus ferre non potest, ut dicantur vera; & civilitate plusquam aulica deridet, si quis apud Principem de te nihil obscæna verbis utatur: iisdem, quibus utitur populus. Quis ita ridentem non rideat?

Porro quid illud tibi scommata velit, non intelligo; videtur enim sapere nescio quid salis reconditi; quo significas, meis officere studiis curam rei domesticæ: quod dicto nescio an tuis arte vendices prerogativam, quasi tibi nulla sit domus, sed liber & expertus curarum, alienas paropsides velut parasitus obambules; eoque necesse sit tuum poemata præcellere, quod otium & cibus excolat alienus.

Ego certe de te sentiebam honestius, hodieque sentio; quanquam libellus tuus (ut vere dicam) & Pyrgopolinicen refert & Artotrogon. Neque video, quid ad rem pertineat, exprobrare mihi, quod habeam domum, nisi tu domum non habeas.

Nam

Nam alioqui jocus ille festivus, & (ut Plautinus ait parasitus) dictum de dictis melioribus in te recideret. Certe quemadmodum te persuadeo mihi non esse plane parasitum, (quantumvis istud liber præ se ferat tuus) ita verete suspicor Cynicæ sectæ Philosophum, non à latratu tantum, verum etiam quod ubique te video ad divitias ludere, ubique ad mendicitatem, ubique ad famem applaudere. Nam ita ludis in liberos meos, ut eorum describas miseriam, sit tantum versus meos hæreditate, ac non etiam nummos essent habituri; quasi tui sint futuri solis paternis versibus felices. At ego liberis tuis, si quos aut habes, aut habiturus es unquam, longe laqueos, longe mendicitatem deprecor, quæ mala tu facere scilicet ominaris meis; atque ex animo precor, ut uberius eis affulgeat alicunde fortuna, quam ex versiculis tuis, quorum ego neminem esse usquam tam insanum censeo, qui trecenta millia redimat te-runcio; quæ quidem hujus generis sint, cujus effutivisti hæcenus.

Ejusdem falis & illud est, quod lupo remet assimilas famelicus, tanquam, nisi meo bono Reges duo sanxissent pacem, me miserum agnellum semel devorasses integrum: nunc vero nefas ducis facta pace litigare, eoque libellum istum nunc demum edidisti blandulum. Sed illud demum divinum fuit inventum, quod diras omnes, ac bellas illas charites inferiorum furias, tam formosulas amículas adfixisti tibi, quibuscum lules atque otium oblectes tuum; imitatus videlicet quosdam non imperite ridiculos, qui quum esse sibi quædam vel corpore deformia, vel moribus fœda teutiant, quæ vel obnoxia dictetis sint vel criminationibus, homines scurrandi solertes in sua vitia ludunt ipsi, ut quando evitare non possint opprobrium, aniam saltem carpenti præcipiant æmulis, ipsique potius de fetriumphum ducant: Ita quum tu videres Antimoron tuum, non Moriam modo sed Maniam quoque spirare, quando nemini futurum videbas ambiguum, unde sit ille furor emissus, maluisti in tuas furias ipse præ-ludere, quasi eas ultro sese offerentes tibi, amico videlicet tam necessario & juratissimo mystæ, fueris emissurus in me.

Illud opinor nemo leget unquam, qui non insignem ingenii tui notam judicabit, & plane Brixianam facetiam, quod quum te dignis versibus, ad tuam ipsius me pinxisses effigiem, veritus ne nondum satis expressisses te, *rabulam* adnotasti in margine, quod talem me diceret esse in patria. Ego, Brixii, qualis domi sim non dico, ne similis tibi sim; cujus gloriam, sive quam ipse tibi tribuis, non mereor, sive quam trituunt alii, non affecto. Tu vero qualis domi sis effecisti tandem foris ut cognosci possis. Quem (quum te videri velis à secretis esse Reginæ) non pudet ejusmodi rabie rabire in Consiliarium Regis, qua nec in rabulam quidem quisquam rabit nisi rabula.

Et tu quum huic in modum toto te libello gesseris, operæ pretium est videre quomodo,

sumpta scilicet auguris persona, divines fore, ut me pro hoc tam amico in me officio sis habiturus inimicum, cujus tu pudendos lapsus pia cura tollas in authoris honorem, relaturus tamen ab ingrato malam gratiam; atque ita tractas istud admirabile atque ex intimis Rhetorices penetralibus depromptum schema, ut fere Concionantis quoque personam induas, & injecta frequentius mentione Christiani, atque identidem peccatoris nomen inculcans, tanquam anime res agatur, propemodum solæcismorum velis agam pœnitentiam, quod appropinquet (credo) regnum cœlorum. Ego certe, Brixii, tuum illud augurium de me non dubitabo fallere: qui nunquam tibi statui inimicus esse. Nec usque adeo sum inhumanus, ut tam amicum in me officium non agnoscam, hominis tam officiosi in famam meam, ut editis atque excusis in me famosis libellis, aliena errata pro meis mihi insusurret in aurem; tam indulgentis in honorem meum, ut potius quam me non impetaret falsis calumniis, tuum ipse nomen veris inhonestet opprobriis; tam propensi in salutem meam, ut Principem meum, vel impietatis insimulet, vel inscitæ, ni me prorsus exterminet. Nec usque adeo sum stupidus, ut non sentiam, quanto pretio redimendus sit ejus viri favor, qui sit tam prudens, ut altero quoque versu obliviscatur sui, tanquam Lethæum poculum interbiberit; tam generosa palma, ut non erigat modo se adversus maledicta aliorum, verum ipse quoque sese oneret suis; tam fortis & invictus pugil, ut Herculi surrepta clava perpetuo pugnet secum; tam oculus ac lynceus, ut non videat sua in se redire scommata; tam urbanus, ut insanum, stultum, furiosum, canem, rabulam habeat in facietis; tam placabilis ac tranquillæ indolis, ut fide fragos, perfidos, & perjuros inclamans, tamen abstineat conviciis; tantus adsertor Poëtices, ut eam contemni postulet, præmonens, ne quis ambiat ab ea laudari, quæ sibi verat credi; tam vehemens Orator, ut defendat eum provocare, qui responderit, provocatum vero, qui prior læserit; tam pulchre olivam mediis gerens in armis, ut in mediâ pace de bello litiget; tam æquus, ut insanat, quod ipsius liber vere sit taxatus mendaciâ ab illo, cujus totam gentem eodem libro falsus insimularat ante perjuri; tam fructuosus encomiastes, ut Principes à corporis dotibus laudari postulet, à fortunæ muneribus ferat, à virtute non sinat, nisi si quid dicatur in genere, sic ut dici possit in quemlibet: si quid vero factum sit ejusmodi, ut id viri, mulieres, pueri, lapides prope colaudent, ejus rei Pythagoricum indicat silentium; tantus Apelles, ut (nisi tabula ejus cum favore spectetur) duos videatur Principes ex eadem propemodum denigrare fidelia; tam anxie Christianus, ut nisi mihi duo Reges ab illo (precibus opinor) impetrassent veniam, nunquam potuisset obtinere Christus, quin acerbe olim debacchatus in nos, quoniam uno sit percussus verbulo, me miscellum agniculum homo plus ullo lupo famelicus totum degluti-

ret; tam lepidus denique, tam festivus, tam solers, & undique tam consummata sapientia, ut sibi ipse familiares esse fateatur infernales furias. Eas ergo quum habeas, Brixi, domesticas, ut sis fortassis ambiendus aliis, sicubi sint, quibus cum ejusmodi sodalibus libear ludere, ego te profecto nec inimicum horreo, nec amicum expeto. Nam hostem tuum nihil timendum est, ne (quod tu minaris) unquam invadant furia, nempe trabalibus clavis arctius feruntur tibi, quam ut à tam caro capite queant avelli quoquam. Amicis vero ac familiaribus ejusmodi pestis possit nocere contagium. Contra inimicus ipse tibi non ero: neque enim eum odisse possum, cujus sic obsessi misereor; imo adamarem certe, si vereretur, ne me redamantes in mutuo, ut qui frequenter audierim, quam sit molestus ac noxius amor ejusmodi

spectrorum. Proinde quoad licet, erga te sic neutro memet affectu geram, ut nec dignaturus unquam sim, albusne sis an ater, inquirere. Quanquam nec opus est istud inquirere; tam atrum enim tuum te atramentum reddidit, quam carbo est. Tantumne tam grati officii prius oblitus videar, quo meorum versuum mendas adnotasti sedulo, nec eas cujusquam pateris errores haberi quam meos, dicis interim tute ac furis (si vera fateris) obnoxius, utrique nostrum supplex quod sit salubre comprecor; uti superi mihi tibi que tam propitii sint, amborum vitia ut corrigant, ac mihi solæcam orationem castigent, tibi perpurgent solæcis mos ingenii; mihi barbara verba velint è sermone tollere, tibi barbaros istos mores è pectore; denique benigni largiantur & mihi sanos pedes in carmine, & tibi sanum caput in corpore.

XIV.

EPISTOLA
THOMÆ MORI
ad
ANTONIUM BONVISIUM,
Mercatorem Lucensem,

Tum Londini agentem, postea Lovanii mortuum, ex carcere, quo arctissime tenebatur, paulo ante mortem, carbone scripta, postquam omne instrumentum scribendi esset sublatum.

Anno M D XXXV.

Amicorum amicissime & merito mihi carissime, salve. Quoniam prælagit mihi animus, fortasse talio, sed tamen prælagit, haud diu superfuturam ad te scribendi facultatem; decrevi, dum hæc, hoc saltem Epistolo significare, quantum in hoc fortunæ meæ deliquio amicitia tuæ jucunditate reficiat. Nam ante quidem, Vir ornatissime, tamen si mirifice certe semper amore isto in metuo delectatus sum; tamen recordanti mihi annos jam prope quadraginta Bonvisæ domus non hospitem sed alumnum fuisse, verecundia mea profecto fecerat, ut sincera illa quam alioqui ex amicitia nostræ ita cogitatione deglutiebam, paululum quiddam pudore quodam rustico tanquam neglectæ vicissitudinis subacresceret. Verum enim vero nunc hæc ego me cogitatione consolator, quod bene vicissim mihi merendi de te nunquam se præbebat occasio. Ea siquidem amplitudo fortunæ tuæ fuit, ut commodandi tibi nullus mihi relinqueretur locus. Conscius igitur mihi, non officii neglectu vicem non rependisse me, sed quia deficiebat occasio: cum jam te conspiciam, etiam sublata rependendi spe, sic in me amando & demerendo persistere, imo adeo progredi potius, & cursu quodā indefesso procurrere, ut pauci sic amicos fortunatos ambiant, quomodo tu prostratum, abjectum, afflictum, & carceri addictum Morum tuum diligis, amas, foves & observas, cum pristini pudoris mei qualiquali amicitia me ablavo, tum

in hujus admirabilis amicitia tuæ suavitate conquiesco. Et nescio quo pacto tam fidelis amicitia prosperitas videatur mihi in hoc improspere clavis meæ naufragio propemodum paria facere: certe (tollatur indignatio non amati minus, quam metuendi Principis) quod ad reliqua pertinet, plusquam paria, quippe cum illa sint inter fortunæ mala numeranda omnia. At amicitia tam constantis progressionem, quam tam adversus fortunæ calus non eripuit, sed ferruminavit fortius, amens profecto fuerim, inter fortunæ bona si numerem. Sublimius haud dubiè bonum est, atque augustius, peculiari quadam benignitate proveniens, amicitia tam fidelis, & fortuna deflante constantis, raro concessa felicitas. Ego certè non aliter accipio atque interpretor, quam eximia Dei miseratione curatum, ut inter tenues amiculos meos, tu vir talis, amicus tantus, tam longo tempore patereris, qui magam istius molestia partem, quam mihi ruentis in me fortunæ moles invexit, tua consolatione lenires ac relevares. Ego igitur, ni Antoni, mortalium omnium carissime (quod solum possum) Deum optimum maximum qui te mihi providit, obnixè deprecor, ut quando tibi talem debitorem dedit, qui nunquam solvendo sit futurus, beneficentiam istam, quam mihi quotidie tam effusus impendis, ipse tibi pro sua benignitate dignetur rependere; tum ut nos ab hoc ærumnoso & pro-

procelloso seculo, in suam requiem, pro sua miseratione perducatur, ubi non erit opus Epistolis, ubi non distinebit nos paries, ubi non arcebit à colloquio janitor: sed cum Deo patre ingenito, & unigenito ejus filio, Domino & Redemptore nostro Jesu Christo, atque utriusque Spiritu, ab utroque procedente Paracleto, gaudio perfruemur æterno: cujus interea gaudii desiderio faxit omnipotens Deus ut tibi, mi Antoni, mihi que atque utinam mortalibus undecunque omnibus, omnes hujus orbis

opes, universa mundi gloria, nec non istius quoque vitæ dulcedo vilescat. Amicorum omnium fidelissime vale. Familiam tuam totam, herili in me affectu similitam, Christus servet incolumem.

THOMAS MORUS, frustra fecero si adjiciam TUUS: nam hoc nescire jam non potes, quum tot beneficiis emeris: nec ego nunc talis sim, ut referat cujus sim.

Sequuntur

DESIDERII ERASMI

ad

THOMAM MORUM EPISTOLÆ,

Quibus ad præcedentes respondetur.

I.

ERASMUS ROTERODAMUS
THOMÆ MORO S.D.

Vix illis literis consequi queam, quibus diris hujus tabellarii caput devoverim, cujus vel indigentia, vel perfidia factum arbitror, expectatissimis Mori mei literis fuerim frustratus. Nam in officio cessasse te, suspicari nec debeo, nec libet. Tamen si superioribus literis vehementiuscule tecum expostulavimus. Neque veremur, ne quid nostra libertas te commoverit, qui non ignores Lacedæmonium illum ad cutem usque pugnandi motem. Illud extra jocos oramus, mellitissime Thoma, ut ægritudinem, quam ex nimium diuturno tui tuorumque scriptorum desiderio cepimus, usura aliqua sarcias. Expectamus omnino, non epistolam, sed ingentem literarum sarcinam, quæ vel Ægyptium *αἰθροῖον* degravet. Si qui sint isthic bonarum literarum cultores, tuum erit officium, eos ut ad nos scribant extimulare, quo videlicet amicorum orbem omnibus numeris absolvamus. Non ausim illos lacessere prior. Nam tibi nihil referre putamus, quomodo scribamus homini facillimo: ad hæc mei, ut mihi persuasi, amantissimo. Vale jucundissime More. Oxoniæ, Anno Mcccc xcix. Natali Simonis & Judæ.

II.

ERASMUS ROTERODAMUS
THOMÆ MORO S.D.

SUPERIORIBUS diebus cum me ex Italia in Angliam reciperem, ne totum hoc tempus, quo equo fuit insidendum, *ἀνύσσει* & illiteratis fabulis tereretur, malui tecum aliquoties vel de communibus studiis nostris aliquid agitare, vel amicorum, quos hic ut doctissimos, ita & suavissimos reliqueram, recordatione

frui. Inter hostu, mi More, vel inprimis occurrebas: cujus equidem absentis absens memoria non aliter fui solebam, quam præsentis præsens consuetudine consueveram, qua dispeream, si quid unquam in vitâ contigit mellitius. Ergo quoniam omnino aliquid agendum duxi, & id tempus ad seriam commentationem parum videbatur accommodatum, visum est Moris Encomium iudere. Quæ Pallas istud tibi misit in mentem? inquires. Primum admonuit me Mori cognomen, tibi gentile, quod tam ad Moris vocabulum accedit, quam es ipse à re alienus; es autem vel omnium suffragiis alienissimus. Deinde suspicabar hunc ingenii nostri lusum tibi præcipue probatum iri, propterea quod soleas hujus generis joci, hoc est, nec indoctis, ni fallor, nec usquequaque insulsi, impendio delectari, & omnino in communi mortalium vita Democritum quendam agere. Quanquam tu quidem, ut pro singulari quadam ingenii tui perspicacitate longe lateque à vulgo dissentire soles, ita pro incredibili morum suavitate facilitateque cum omnibus omnium horarum hominem agere & potes & gaudes. Hanc igitur declamatiunculam non solum lubens accipies, ceu *μυμύουρον* tui sodalis, verum etiam tuendam suscipies, utpote tibi dicatam, jamque tuam non meam. Etenim non deerunt fortasse vitiligatores, qui calumnientur, partim leviores esse nugas, quam ut Theologum deceant, partim mordaciores, quam ut Christianæ conveniant modestiæ, nosque clamitabunt veterem comædiam, aut Lucianum quempiam referre, atque omnia mordicus arripere. Verum quos argumenti levitas, & ludicrum offendit, cogitent velim, non meum hoc exemplum esse, sed idem jam olim à magnis autoribus factitatum. Cum ante tot secula *βαρπαραχορομαχίας* luserit Homerus, Maro Culicem & Moretum, Nucem Ovidius. Cum Bursidem laudaret Polycrates,

tes, & hujus castigatores Isocrates, injustitiam Glaucō, Therfitem & quartanam febrem Favorinus, Calirtium Synesius, Muscam & Parasiticam Lucianus. Cum Seneca Claudii luserit *Διοδώρου*, Plutarchus Grylli cum Ulyssē Dialogum, Lucianus & Apulejus Afinum, & nescio quis Grunnii Corocottæ porcelli testamentum, cujus & divus meminit Hieronymus. Proinde, si videbitur, fingant isti meistrunculis interim animi causa luisse, aut si malint, equitasse in arundine longa. Nam quæ tandem est iniquitas, cum omni vitæ instituto suos lusus concedamus, studiis nullum omnino lulum permittere, maxime si nugæ seria ducant, atque ita tractentur ludicra; ut ex his aliquando plus frugis referat Lector, non omnino naris obesa, quam ex quorundam tetricis ac splendidis argumentis? veluti cum alius diu consarcinata oratione Rhetoricen aut Philosophiam laudat, alius Principis alicujus laudes describit, alius ad bellum adversus Turcas movendum adhortatur, alius futura prædicit, alius novas de lana caprina comminiscitur quæstionculas. Ut enim nihil nugacius, quam seria nugatorie tractare: ita nihil festivius, quam ita tractare nugæ, ut nihil minus quam nugatus fuisse videaris. De me quidem aliorum erit judicium: tamen si, nisi planè me fallit *Φιλαντία*, stultitiam laudavimus, sed non omnino stulte. Jam vero ut de mordacitatis cavillatione respondeam, semper hæc ingeniis libertas fuit, ut in communem hominum vitam salubris luderent impune, modo ne licentia exiret in rabiem. Quo magis admiror his temporibus surium delicias, quæ nihil jam fere nisi solennes titulos ferre possunt. Porro nonnullos adeo præpostere religiosos videas, ut vel gravissima in Christum convicia ferant citius, quam Pontificem aut Principem levissimi joco aspergi, præsertim si quid *ἁγίου* & *ἀσκήσια* attinet. At enim qui vitas hominum ita taxat, ut neminem omnino perstringat nominatim, quæso utrum is mordere videtur, an docere potius ac monere? Alioqui quot obsecro nominibus ipse metaxo? Præterea qui nullum hominum genus prætermittit, is nulli homini, vitii omnibus iratus videtur. Ergo, si quis extiterit, qui sese læsum clamabit, is aut conscientiam proderit suam, aut certe metum. Lūit hoc in genere multo liberius ac mordacius divus Hieronymus, ne nominibus quidem aliquoties parcens. Nos præterquam quod a nominibus in totum abstinemus, ita præterea stylum temperavimus, ut cordatus Lector facile sit intellecturus, nos voluptatem magis quam morsum quæsisse. Neque enim ad Juvenalis exemplum, occultam illam scelerum sententiam usquam movimus, & ridenda magis quam sæda recensere studuimus. Tum si quis est, quem nec ista placare possunt, is saltem illud meminerit, pulchrum esse à stultitia vituperari, quam cum loquentem fecerimus, decoro personæ serviendum fuit. Sed quid ego hæc tibi patrōno tam singulari, ut causas

etiam non optimas optime tamen tueri possis? Vale disertissime More, & Moriam tuam gnaviter defende. Ex rure, quinto Idus Junias, Anno MDVIII.

III.

ERASMUS ROTERODAMUS
THOMÆ MORO S. D.

Upsetus existimat se nostra renatum opera, planeque ab inferis emeruisse. Magistri molliatur omnia, quo retrahant adolescentem in suum pristinum. Nam statim eodem die sophisticis libris distractis, Græcos emerat. Vide, ut cum inciderit opportunitas, gnaviter agas partes tuas. Nihil hujus ingenio gratius, nihil amantius. Bene vale. Verito librum Plutarchi de discernendo adulatore ab amico, longiusculum, sed quo non alius mihi magis placet. Absolvam faventibus Superis intra dies octo. Videtur mihi hoc propemodum magis ad rem pertinere, quam digladiari cum Vigilantio, duce Hieronymo. Rursum vale. Si videris Lazarum nostrum, hominem plane Musis & Gratiis natum, quæso salutes diligenter: hortare, ut perscribat mea quæ habet in manibus: nam habeo quædam plus quam nova, quæ non dubitem illi futura gratissima. Millies vale. Cantabrigiæ Anno MDX.

IV.

ERASMUS ROTERODAMUS
THOMÆ MORO S. D.

Ut nusquam cessant sycophantæ mei, ut nullum non movent lapidem, quo noceant Erasmo; Peruaseraut Colonia uni atque alteri, libellum illum ridiculum de Julio cælis excluso à me conscriptum fuisse, persuasuri pluribus, ni præsens impudentissimam calumniam retudissem. Quod si quid hujus suspitionis apud vos quoque subortum est, ut solet in hujusmodi negotiis per multos obambulare divinatio: mitto ad te exemplar literarum mearum ad Paulum Bombasium: nam perlongum sit, eadem pluribus scribere. Nihil pudet istos sycophantas, & nescio, quomodo quæ falsissima sunt, libentius credit vulgus. Pridem erat in animo submonere Pontificem summum, ut hujusmodi licentiæ indies magis ac magis gliscenti finem imponeret, sed nondum incidit commoditas: Antonium tamen Puccium Oratorem admonui Basileæ, & recepit se curaturum: nam illi quoque res non diffimulanda videbatur. Cum tu duodecim angelatos mittis pro novem, non video quid lucri facias. Video futurum, ut fortunæ secundus flatus te nobis auferat. Sed hoc moderatius fero, quod tu interim felix es, qualiacunque nostra sint facta. Vetustis est, amicis convalescentibus soteria mittere: at isthinc nec literæ mittuntur, cum

cum à tot morbis revixerim. De Theologorum quorundam fucatis technis perlongum sit scribere: ex literis meis ad Roffensem, fabulæ partem intelliges, nam harum exemplar ad te mitto. Bene vale. Calend. Jan. Basileæ, Anno M. D. XX.

V.

ERASMUS ROTERODAMUS
THOMÆ MORO S. D.

JAM ad iter accincto, binæ simul mihi redditæ sunt literæ, neque puer ullus, neque mercator nos v. sit. Marussi syngropham exhibui Galpari, ea jubet dari ducatos largos justiponderis, aut valorem. Agnoscis non castrense, sed Mercuriale verbum. Rogavi, quis esset valor. Respondit Stuferos 37. cum dimidiato. At mihi, inquam, valor nihil aliud significare potest, quam publicam Principis æstimationem. At nos, inquit, hunc habemus morem. At ista inquam, ratione nos fallimur, qui vestrum morem divinare non possumus ex syngropha. Recepti syngropham meam. Admonebis igitur hominem, non esse mihi consilii quindecim florenos perdere in sexaginta angelatis. Rogabis Archiepiscopum, ut pecuniam tibi tradat, tu collocabis apud Germanos Sterlingen. & scriptum huc mittes, quo hic recipiam: nisi erit, per quem huc mittas rectius. Exhausti loculos omnes, dum me vestio. Crede mihi, mi More, effudi supra quadringentos florenos. Jam periculum est, ne bene vestitus fame moriar. Si Tunistallus hic hymemat, illi me adjungam, nam id impensissime cupit. Adit, hæc cum scriberem, Petrum Ægidium hospes Anglorum, offerens pretia librorum, cæterum de nostra pecunia nullum verbum. De Ursawico fac istes. Hieronymus intra biduum aderit cum ingenti sarcina literarum ad me. Ubi accepero, faciam te certiolem, si quid erit, quod te scire oporteat. De insula deque cæteris curabuntur omnia. Hæc scripsi inter componendum sarcinas mox equum conscensurus. Bene vale carissime More cum tuis omnibus. Antverpiæ postridie Calend. Octob. Anno M. D. XVI. Curavi ut Cantuariensis, Coletus, Roffensis, Ursawicus, & tu si vis, inter primos accipias Hieronymi volumina. Rursum vale. P. Ægidius plane te deamat. Nobiscum assidue vivit. Mire favet tuæ Utopiæ, teque valde salutat cum tuis omnibus.

VI.

ERASMUS ROTERODAMUS
THOMÆ MORO S. D.

Nuper fasciculum epistolarum ad te misi una cum exemplo Utopiæ per quendam tibi vehementer ut agebat amicum. Onerassem pluribus, sed vetebar. Nunc alium nactus, mitto Reuchlinica omnia in uno libello, quem ita communicabis Roffensi, ut quamprimum legat, ac remittat. Nam quædam sunt, quæ nusquam reperias. Tu lege propositiones plane

theologicas, abyssales sapientias, & articulos Arnoldi Tunngrensis. Mitto unam epistolam ad Marlianum, quod is suspicatus esset priorem librum Utopiæ à me profectum: id nolebam serpere, quum sit nihil vanius. Dialogus ille Julii & Petri, ut intelligo, jam τὸ κατὰ μέρος in manibus est, & unice placet. Moriam indies expectamus. Utopiam tuam recognitam huc quamprimum mittito, & nos exemplar aut Basileam mittemus, aut si mavis, Lutetiam. Si quid habet Ammonius, cura, ut quamprimum ad nos veniat. Nam Princeps abutum adornat, & nos quo aut quando profecturi, incertum habemus. Exigitur à populo ingens pecunia eaque præsens. Postulatio recepta est ab optimatibus ac prælatis, hoc est, his qui soli nihil daturi sunt. Nunc civitates consultant. ὁ αὐτοκράτωρ aliàs ἀνὸπλος, nunc adest manu magnifice armata, & agri passim expletur militum gregibus, sed unde, aut cujus nomine veniant, incertum. O miseram hanc regionem, à tot vulturibus atrosam! O felicissimam, si civitatum inter ipsas esset concordia! significa, num eodem animo sit in me Cantuariensis & Coletus, atque item Roffensis, de quo tibi nuper scripsi. Patere ejus qui has reddit, nos lautissimo prandio accepit, vir dives ac probus, multa testatur de tuo & ga se officio. Adjuva me, quaeso, tuo consilio. Budaicam postremam ad te mitto. Precor Marussio quodignus est, cum sua syngropha. Nam Saulos istos nusquam licet comprehendere, ni Brugas proficiscar. Bene vale More suavissime. Antverpiæ Calendis Martiis. Adest isthic Franciscus: si nondum Hieronymus expletus est Cantuariensi, ab hoc exigar: debet enim. Remitte exemplaria epistolarum quas nunc mitto, & quæ reddidit Lupsetus, sed per hominem certum. Rursum vale cum tuis. M. D. XVI.

VII.

ERASMUS ROTERODAMUS
THOMÆ MORO S. D.

Misi duas literarum sarcinas, alteram per negotiatorem quendam, alteram per filium Johannis Crulli, cui tu operam tuam navaveras. Ei commendavi codicem, in quo erat Reuchlinica, quæ misere desiderabat Roffensis. Per priorem misi libellum Reuchlini, versum meo sumptu. Mitte Utopiam, ubi primum licebit. Est Antverpiæ Senator, cui usque adeo placet, ut eam memoriter teneat. Epistola Dorpii cui tu respondisti, sic à tuis descripta est, ut ne Sybilla quidem possit legere, vellem mitteres minus male scriptam. Quaeso te, ut scribas de omnibus diligenter, cum primum licebit. Nam hic magna rerum mutatio viderur instare, nisi me animus fallit. Bene vale cum tuis omnibus. Qui has perfert, probus est juvenis, ei promissit nescio quid Sixtinus. Is ea fiducia petit Angliam: ignarus ex simplici promisso non nasci actionem. Sed tamen extimula hominem,

ut magis ei faveat. Si Pollio crebro fuit apud te, facile conjectabis quid ego passus sim Bruxellæ, cui quotidie cum tot saluatoribus Hispanis fuerit res, præter Italos & Germanos. Rursum vale. Antverpiæ, postridie Nonas Martias, anno M. D. XVII.

VIII.

ERASMUS ROTERODAMUS

THOMÆ MORO S. D.

Calendis Maji ventis invalescentibus jamque etiam adversis medio noctis scaphula nautica, non sine periculo, in rupes quasdam ejecti sumus, in Galliam haud procul à Bolognia. Mox venti asperitimi, quos reliquo itinere littus vicinum nobis exasperavit. Li multos apud nos cynanche & pleuritide occiderunt & occidunt. Petrus Ægidius & ego pingimur in eadem tabula, eam tibi dono brevi mittemus. Verum incidit incommode, quod reversus Petrum offenderim, nescio quo morbo laborantem graviter, nec citra periculum, unde nec adhuc fatis revaluit. Nos belle valebamus, sed nescio quomodo Medico venit in mentem, ut purgandæ bili juberet me pilulas aliquot sumere, & quod ille stulte suavit, ego stultius feci. Jam pingi cœperam, verum à pharmaco sumpto cum ad pictorem redirem, negavit eundem esse vultum: dilata est igitur pictura in dies aliquot, donec fiam paulo alacrior. Epigrammata tua & Utopiam mihi Basileam per proprium ministrum, quem in hoc aliquot menses hic alueram, unâ cum meis aliquot lubricationibus. Tonstall⁹ bellissimè valet, imò triumphat: tantum hic nactus est veterum numismatum. Perlegit Copiam meam, ac mirè probat. Panegyricum quo Philippum laudavi, unice admiratur: Budæi Alsem totum excussit, & ad eum scripsit: verum ille nondum quicquam respondit. Cardinalis Gurcensis hinc ante dies aliquot abiit, Cæsare, ut audio, non admodum æquo. Cardinalis Sedunensis heri discessit, apud quem eo die prandium egi: qui cum mihi longa fuit disputatio de Novo Testamento, tum de bello: is palam debacchatur in Gallos, & ut Helvetium decet, ingenue. Ajebat Germanos eo tendere, ut omnes Reges subsint Imperatori. Cæsar Moguntiam adit, nam illic, ut ferunt, concilium futurum Procerum Germaniæ. Carolus noster Gandavi concilium agit, quo Cæsar non accessit. Ajunt abire nondum satis placatum. Dii boni, quis unquam iratus fuit hoc felicius? Pax coitura fuerat etiam cum Ghelriis, & quidem conditionibus Cæsari quoque æquissimis. Verum id ille impedit, ne ullum usquam nobis esset bellum. Philippus Episcopus Ultrajectinus urbem suam ingressus est & auspiciis felicissimis, & insigni pompa. Dux Ghelriæ dicitur octo millibus hominum contractis Phrysiam adoriri. Tonstallus gaudet sibi tandem peractam fabulam illam motoriam. Is si redit ad vos, hæc frustra scripsimus; sin manet, cer-

tum est, ubi futurus est, tempus hoc cum illo transigere. Alioqui consilium erat Lovanii æstivare, Theologis etiam id magnopere flagitantibus. Solus N. murmurat adhuc nescio quid, gloriæ causa, ut ne parum vir constans videatur. Cave fraudes me ista tua epistola, quam inabsolutam mihi ostendisti. Si epistola Justiniani Oratoris Veneti apud te est (nam mihi periit) fac huc redeat; sin minus, roga humanissimum Nicolaum, Secretarium illius, ut exemplar rursum huc mittat, una cum ea, qua ipse Marco Musuro gratulatus est. Scribam fusius intra mensem, cum mittam tabellam. De equo nihil adhuc audio, atqui nunc fuisset usui. Bene vale cum suavissima conjugē, liberisque dulcissimis. Petrus Ægidius una cum Corneliola sua te tuamque plurimum salvere ubet. Anno M. D. XVII.

IX.

ERASMUS ROTERODAMUS

THOMÆ MORO S. D.

Cæteris ægroto, tibi uni valeo. Gratia Superis, reversus sum incolumis Antverpiam tertio Calend. Junias. Deliberatum erat iter facere per Lotharingiam: jamque ad montem Cæsaris, oppidum in Alpibus situm, perveneram. Verum ubi viderim passim militum greges, rusticos passim ex agris in oppida commigrare, & rumor esset adventare manum ingentem, verti consilium, & periculum non effugi, sed mutavi. Coloniz nactus sum Oratores Italos, quibus adjuncti, consecimus ferre equites octoginta. Nec hoc numero sine periculo fecimus iter. Episcopus Basileensis vir admodum natu grandis, integer & eruditus, dictu mirum qua me sit humanitate profectus, homo alioqui multorum consensu non admodum benignus. Nam hunc nævum repertiunt in tam formoso corpore. Invitavit, complexus est, ornavit testimonio vocis suæ, obtulit pecuniam, fortunam, donavit equum, quem vix portam egressus, statim quinquaginta florenis aureis vendere potui. Paraverat poculum argenteum, verum aurifaber illi verba dederat, id quod indigne tulit. Eloqui vix possum, quantopere mihi placeat hoc cælum Basileense, quantopere genus hominum: nihil illis amicis, nihil sincerius. Quot me comitabantur equis abeuntem, quibus lacrymis dimiserunt? Quanquam & aliunde conditiones non inhonestæ offerebantur. Unam Epistolam mihi, ex qua poteris conjicere me non omnino fingere. Novum Testamentum & ab iis probatur, quos arbitrabar maxime calumniatores: primariis Theologis vehementer placet. Enchiridion illud exosculantur omnes: id Episcopus Basileensis semper circumfert. Vidi margines omnes ipsius manu depictas. Sed desino hæc, ne gloriosulus videar. Quanquam apud Morum non verear vel ineptire. Sed τοῖς ἁγίοις μέλλω, ut non liceat ἀναυθῆναι. Unam aut alteram fortunæ plagam utcunque ferat aliquis, ἀλλὰ παραχθῆναι δύσυχος. Quam difficile est sapere, qui-

quibus adversatur Rhamnusia? Et tamen animo Herculano me fulcio sustineoque. Placuit epistola quam Antverpiam reverso reddidit Petrus Ægidius. De Russo demiror, quid homini venerit in mentem ejusmodi nugari nugas: Deposui apud hominem centum & viginti angelatos eximios, pro his syngropham tradidit: tamen illa res citra periculum ullum confici poterit. Scripsi Canturienti per hunc tabellionem, mihi redditam eam pecuniam opera Russi. Is huic tradat chirographum suum, per quod possim in his regionibus accipere pecuniam. Eo apud te deposito, recipiat ab Archiepiscopo pecuniam. Id si parum probatur, facipse recipias eam pecuniam, & scribe tuis ut hic mihi restituant: simulque mihi Syngropham mittito, per quam eam reposcam. Nam literas ad Canturientem sic temperabo, ut utrumque liceat. Submonuit hic Petrus unoculus, optimum esse committere pecuniam negotiatori cuiquam Germano, per cujus Syngropham Antverpiæ recipiam. Proinde scribam, ut tibi tradat pecuniam, per memox ad te venturam. Mire mihi placuit illa tua ad me epistola, testis animi in nos tui: præterea declarans te proficere dicendi virtutibus. Apologiam pro me tuam, nondum totam legi, ex qua intelligo quid Martinus Dorpius scripserat. Admiror quid homini venerit in mentem. Sed tales reddit hæc Theologia. Cancellarium salutavi. Aderat fortè fortuna tum in cœna Præpositus ille Cassileranus, vir juxta doctus atque humanus. Adest & Episcopus Theatinus. Et dum hæc scriberem, expectabatur Tostallus, quo salutato Monticium conveniam, & Abbatem: apud hos tantisper tempus ducam, dum hic monophthalmus huc se recipiat. Mox cum Principe agam. Si sensero frigere negotium, ut est hujus regionis erga literas ingenium, recta Basileam, nisi si quid tu dissentis. Scribito de singulis diligenter, si quid est, quod ad rem meam pertinet. Si Pacæus adest, admone ut per hunc remittat omnes commentariolos meos, quos apud illum deposui Ferrariæ. Conveni Episcopum Theatinum, cumque eo cœnavi. Istoto pectore nos amat ac miratur: agit apud Carolum principem, comitaturus eum in Hispaniam. Hodie cœnavi apud Tostallum, ut compendio dicam, tui simillimum. Cura ut reviviscas, nam audio te periculosè laborare. M. D. XVIII.

X.

ERASMUS ROTERODAMUS
THOMÆ MORO S. D.

Næ ad istius exemplum perversissimo judicio videmus esse patrum vulgus. Corpori liberorum anxie prospiciunt, animi possessionibus neglectis, cum frustra, imo cum suo malo possideat opes, qui nesciat uti. De puero nec ago gratias, nec tu novi quicquam fecisti, cum nunquam non sis tui similis. De Ludovici Vivis ingenio gaudeo meum calculum cum tuo consensire. Is unus est de numero eorum, qui no-

men Erasmi sint obscuraturi. Nec alii tamen magis faveo, & te hoc nomine magis amo, quod huic tam candidè faves. Est animo mire philosophico, Hætam illam, cui sacrificant omnes, litant per pauci, fortiter contemnit. Et tamen tali ingenio, talibus literis non potest deesse fortuna. Non alius magis idoneus, qui profliget Sophistarum phalanges, in quorum castris diu meruerit. Adero Caleri, si valetudo suppetet, ut amicos omnes extremum complectar, ac vale dicam. Bene vale amice incomparabilis. Anno M. D. XIX.

XI.

ERASMUS ROTERODAMUS
THOMÆ MORO S. D.

Sperabam meas literas aliquid ponderis habituras apud Brixium. Sed ecce prodit ac prostat hic Antimorus ejus, qui liber vellem, autoris ipsius causa, cui faveo ob animum ejus, vel in bonas literas, vel in me (quod ejus declarant scripta) propensum, aut perpetuo latuisset, aut certe Brixius fuisset imitatus tuorum epigrammatum modestiam ac civilitatem: quæ & ipsæ tamen optassem nunquam potius essent editæ, quum ut hic tumultus tragicus inter vos fuisset excitatus, non sine dispendio bonarum literarum: quas non video posse consistere, nisi adversus tam pertinacem barbarorum conspirationem illas defendat eruditorum numerus, junctæque umbone phalanges. Verum quando fieri non potest, ut quod factum est, fiat infectum, cupio vehementer, ut malum germen, quod parum faultis avibus enatum est, opera nostra curetur, ut si radicitus evelli non possit, saltem ne serpat latius. Quod ut ego mihi More capiam, non Brixii tantum causa, cui valde faveo, me movet, verum etiam, cui multo adhuc magis faveo, tua. Non quod arbitrer esse periculum, ne Antimorus ejus quicquam officiat famæ tuæ, quæ utinam non plus nocuisset ipsius; Sed plane meruam, ne si tu respondendo talionem in illum regefferis, fiat ut quod nunc de illo sentiunt omnes, idem posthac de utroque sentiant. Scio quam difficile sit ad tam aculeatum undique libellum respondentem temperare à conviciis: & tamen si quid eam in partem pecces tu, nemo qui te novit, tam facile putabit ignoscendum tibi, quam ignosceret Brixio. Nam ut nihil interim de utriusque eruditione dicam, tua certe conditio, tua dignitas, ac rerum usus exigit, ut ejusmodi rixas non minus ineptas quam virulentas negligas potius, quam ut conviciis accurate retalias. Audio quotidie quid post editum libellum eruditi loquantur de Brixio: quæ ut de illo non libenter audio, ita de te multo minus audire velim. Quamobrem quum sentiam, quam arduum sit tam virulento libello laceffitum, sic attemperare responsum, ut nihil indulgeas affectibus: optimum certe censeo, si rem totam ita ut meretur, negligas, atque contemnas. Neque vero hoc tibi consulerem, optime More, si quicquam esset in Antimoro, quod tibi sic labem aspersisset ullam, ut operæ pretium sit eam curare

curare abstergendam. Sed omnia plane sunt ejusmodi, ut inter legendum quisque respondeat sibi. Nam omnes vident Brixium id in te reprehendere; quod tam temerè tamque præpropere edideris tua epigrammata, quæ tu nec adhuc edidisti: cum pleraque tibi ante annos plus viginti scripta sint, omnia ferme ante annos decem. Vident illum vellicare pro erratis tuis, quorum alia sunt exscribentis, alia Typographi, & in his pleraque talia, ut nisi damnatis sumis autoribus reprehendi non possint. Vident epigrammata tua quæ feceras in Chordigeram jam olim esse scripta flagrante bello: nec fuisse causam Brixio, ut nunc tot annis post initam & confirmatam pacem, bellicum tumultum renovaret. Vident Brixium in Epitaphio Abydonii ludere manifesta calumnia dissimulantem quod dissimulari non potest, illic opera data affectatam carminis ineptiam. Cæterum qua parte insectatur id carmen, quo tu grularis auspiciis regnum ineuntis Principis, usque adeo nemo doctorum in Brixio non desiderat animi calamiq[ue] moderationem, ut ego non pessimus, ut scis, amicorum patronus, haud alium inveniam colorem illius excusandi, quam quod ita senserit Britannicarum rerum ignorantia: quas si compertas habuisset, neque scripisset ea, & veliratus fuisset fassus, Regem abs te laudibus vere regiis magnifice laudatum esse. Hæc mi More, cum omnes & sentiant & faveant, quid restat causæ cur te torqueas respondendo, hoc est rem, quod ajunt, actam agas, non alio fructu, quam ut venias in periculum, ne famæ jacturam, quam nunc solus apud eruditos patitur Brixius, tibi facias aliqua ex parte communem, si forte, (quod haud facile vitare possis, ubi calamus, ut fit, incaluerit) respondeas inclementius, & convicia repenses conviciis? Non minima portio tuarum laudum est, ingenii lenitas, perpetuaque morum suavitas, unde nolim ego quicquam decedere. Sin tibi decretum est diversa ingredi via, (nam audio librum tibi adversus eum jam in manibus esse) velim te excuses tantum, & malevolentia[rum] crimen, provocatorisq[ue] petulantia[rum], sic abs te depellas, ut in adversarium non regeras, ac ratione pugnes non jurgiis, illius invidiam tua cumulaturus modestia: tamen, ut sic quoque rem geras, multo certe malim tacere te, utque tota res obliteretur silentio. Quod ut illico fieri non potest, ita paulatim poterit, te ut spero volente. Scripseram Brixio, ut Antimorum, quem tum audiebam eum meditari, premeret, & si fuisset in tabellario diligentia, persuasissem, si vera scribit Brixius. Verum (quod ex ejus responsione vides) liber jam erat sub prælo, priusquam meam videret epistolam. Abs te vero, mi More, mihi plus profecto quam à Brixio polliceor, cui cum videam persuasurum fuisse me, si meæ ad illum literæ venissent in tempore, dubitare non debeo, quin abs te facile sim impetraturus, ut mea causa tantum impetres ab affectibus tuis, ne eum qui & me amat, & vicissim amatur à me, magis etiam oneres novis libellis. Ab ulterutro

proficiscatur oportet, hujus contentione finis, nisi litem alterna reciprocatione perpetuam esse velis. Et tua dignitas, cuique mores id postulant, ut abs te potius sit hujus rei initium. Crede mihi, mi More, tamen si Brixius hæc in re ita se gessit, ut nunc fortassis etiam ipsum peniteat, & si res esset integra, non sit factururus; (neque enim quisquam tam felix est, ut omnibus horis sapiat) tamen is est, quem si nosse propius, hominis tum ingenio tum literis delectaretis, neque quenquam alium facile reperies, quem judicare amores tuo digniorem. Neq[ue] debes ab omnibus tam sed atos affectus exigere, quam omnes ferme pro cæteris factis tuis, proque spectata jamdiu prudentia prorsus expectant abs te. Brixius quanquam in Chordigera sua quædam scripserat, in quæ tu lacessitus prius jure potueris acerbius etiam præsertim ut tum res erant, rescribere; tamen postquam epigrammata tua, lepore quodam omnibus ad blandientia, omnium risus excitassent in illum, mirari non debes, si juvenis natura vehemens, famæque appetens, aliquantulum à consideratione sui facti dolore quodam animi torus in tuos versus aversus, sibi putavit injuriam fieri quum se non animadverteret, neque merito, nec idoneo tempore vindicare. Scio te non tanti facere paucula epigrammata, quæ lussisti in illum, quin pati possis, ut in meam gratiam aboleantur; qui nisi monuisses sero, hoc tua sponte curabas olim, cum totum librum non libenter audires proditum in publicum. Igitur efficiam ut te tua voluntate, cum posthac excudetur liber, omittantur illa, atq[ue] vicissim ne propageretur Antimorus: ita fiet, ut si nihil accedat alimenti, ignis iste paulatim emoriatur. Quod si tam obfirmato animo decrevistis litem hanc persequi, tamen per amicitiam nostram, neque novam neque vulgarem, precor etiam atque etiam, dispicias, ut rem tractandam putes. Ego si detur optio, te (ut dixi) tacere malim, ac rem plane contemnendam contemnere. Id si fieri non potest, quod proximum est optarim, ut quod & hæcenus à te curatum est, eruditione tantum & causa, non etiam maledicentia vincere pergas: Ut quoniam alterum amicum habere me video, non nihil hoc infelici casu mutilum, alterum saltem qui mihi sic est carus, ut unum omnibus habeam potius, possim perpetuo servare integrum, felicius futurus, si utrumque liceat. Etenim cum nihil sit homini pretiosius fido bonoque amico, par est nullius rei jacturam quam amicitia ducere graviorem. Hæc scripsimus in mediis turbis, in quibus nos non ignoras versari. Bene vale amicorum sincerissime. Antverpiæ sexto Calend. Majas Anno M. D. XX.

XII.

ERASMUS ROTERODAMUS
THOMÆ MORO S. D.

Non ignorabam, optime More, consilium istud vestrum, quantum libet incommodum mihi, ab animo amantissimo proficisci, atque

queideo non potui non boni consulere. Quamquam interim sedulo testatus sum vos Leo consulere non mihi. Perspectum erat hominis ingenium, huiusmodi tragœdiis natum. Satis ardebat sua sponte, & tamen habebat, qui quotidie oleum adderent camino. Ac sæpenumero mecum admiratus sum, vobis non itidem animadversam Lei naturam, qui familiarius cum eo vixeritis. Nec unquam eam pacem accepi, imo cum pacificus ille Pacæus opt. quidem animo, sed consilio mihi parum felici, reversus è legatione German. conaretur nos in gratiam redigere, pertinacissime reclamavi, testificans eam pacem nullum alium fructū adferre, nisi quem ego maxime fugerem. Nec enim alia re magis offendi à Leo quam rumore libri adversum me scripti, quem ille cum sine fine jactaret, nunquā tamen ederet, paucis tantam juratis communicans, quo sic me vocaret in invidiam, ut interim nec me doceret quicquā, nec ipse posset refelli. Nec alia mea fuit oratio apud ipsum Leum, quā fuerat apud Pacæum. Sed cum perspicerem vobis concordia consilio sic esse decretum, malui non servire meis comodis, quam pugnare cum animis vestris. Etenim quum nunc talis prodierit liber, ut iis etiam modis omnibus displiceat, qui hæcenus illi favebant, ut hoc organo in meam perniciem abuterentur: quos ludos nobis præbuisse facer ille liber, qui per paucos juratos amicos & crassos Abbatulos circumferebatur, nec ostendebatur nisi initiatis, quum hic in quo non ab uno adjutus est tot ineptiis scateat? Cujus rei si liber facere periculum, confer hæc quæ edidit orbi, cum iis quæ scripsit selectis amicis. Sed hæc sera jam sunt. Cæterum quod hortaris, ut meminerim Christianæ modestiæ, sane memorem mones: etiam si non dubito futuros, qui modestiā hanc vel ignaviam, vel formidinem, vel aliud quidvis interpretentur. Jam dudum aggressus sum illi respondere. Exit operis aliqua pars, ea (ni fallor) docebit, me Leū magis vincere moderatione animi quam eruditione. Ut hic mundus mihi gratiam referat, nec anxie postulo, nec admodum expecto. Verum admiror quorundam dementiam, qui posthabitis rebus omnibus, unum illud devotis animis agunt, ut quam minimum fructus è meis vigiliis ad studiosos perveniat: atq; hunc vitæ suæ fructum optimum esse ducunt, si comodis omnium obsistant. Bene vale cum tuis omnibus, Vir immortalitate dignissime. Antverpiæ, postridie Cal. Majas anno M. D. XX.

XIII.

ERASMUS RÔTERODAMUS
THOMÆ MORO S. D.

Quæ tibi narrata sunt de concertatiuncula, quæ mihi fuit apud hujus Acad. Rector. cum Nicol. Egmondano, nec omnino vera sunt, neq; tamen nihil habent veri: Sic enim solet rumor & augere quod gestum est, & variare fabulas, neq; vero mihi tam inimicus est, ut patiar illum mendacis traduci. Rem igitur ut habet, accipe: quandoquidem video nobis isthic tan-

tum esse otii, ut quid hic ineptiamus vacet cognoscere. Ubi literis exposulasssem apud hujus Acad. Rectorem, quod Egmondanus in concione nos perstrinxisset, rescripsit ille: Si placeret ipsum audire coram sua verba sonantem, fortasse rem posse componi. Respondi, me nihil detrectare, tamen si non essem nescius ab illo *μὴδὲν ἔσθαι* proditurum. Convenimus, confedit Rector, huic ego dexter assedi, sinister ille. Nec erat inanis ordo: noverat Egmondani mores, ac de me sibi falso persuaserat eum esse, qui possem irritari: proinde medius confedit, quo pugnam dirimeret, si forte *ἀπομαχία* ad ungues ac pugnos efferveresceret. Rem igitur paucis exponit Rector. Ibi composito ad miram, sed ridiculam gravitatem vultu, inhit Egmondanus: Ego nulli feci injuriam in sacris concionibus, si Erasmus se putat læsum, proferat, sum illi responsurus. Rogabam an putaret ullam atrociorē injuriam, quam hominem imitentem in publica concione traducere mendaciis? ibi continuo commotus homo, & relicta quam cœperat persona magis etiam purpurascens (nam rubebat & antea, erat enim tempus pomeridianum) Et cur, inquit, tu nos traducis tuis sacris libris? In libris, inquam, meis nusquam est nomen tuum: nec in concionibus, inquit, meis auditum est nomen tuum. Negavi libros meos esse sacros, in quibus aliquando narrem etiam somnia mea, nihilq; non nuger, non idem licere in sacris concionibus. Præterea longè minus, inquam, scripsi de te quam res habet: tu de me publice mētutus es, dicens, favisse Luthero, cui nunquam favi in eum sensum, in quem tua dicta interpretatur populus, & ipse sentis. Ibi jam non commotus, sed furenti similis: imo, inquit, tu es autor horum omnium, tu es vesipellis ac veterator, & nihil non intorques cauda quadam. Atq; his similia multa evomuit verius, quam dixit, quæ illi tum suggererat splendida bills. Sensi & mihi concitari stomachum, jamque vox quædam eruperat, sermonis non satis temperati proœmium, non quidem racha, sed aliud quiddam, quod pejus oleat quā sonat. Sed repressi me illi co, satius ducens, & meæ (nam parū valebam) & Rectoris parcere valetudini, cui & ipsi cum Medicis reserat, postremo stultum & indecorum ratus adversus furentem furere: itaq; subridens verti me ad Rectorem: possem, inquam, testari de insigni contumelia, possem regerere convitia: appellat me versipellem, liceret ipsum vicissim appellare vulpem: appellat me duplicē, possem ipsum appellare quadruplicem: ait, me cauda contorquere omnia, possem dicere illum lingua sua inficere omnia: sed hæc nec viris digna sunt, ac vix etiam mulieribus. Agamus argumentis: finge me. Hic ille protinus interpellans magno clamore nautico: Non fingo, inquit, nolo fingere, hoc vestrum est; vos Poëtæ fingitis ac mentimini omnia. Jam magis ridere libebat quam indignari. Si fingere non vis, inquam, da igitur. Nolo, inquit, dare. Fac, inquit, ita esse. Non faciam, inquit. At pone ita esse, inquam. Non ponam, inquit. Sed igitur ita, inquit.

[Uu]

Ac

At non est, inquit. Quid igitur, inquam, vis me dicere? Dic, inquit, ita est. Vix Rector impetravit, ut fineret me loqui. Ut verum sit, inquam, me in libris meis quaedam scripisse secus quam oportet, non tamen hoc erat tuum, ad animi tui vindictam abui sacri loci, sacrae concionis auctoritate, & populi simplicis credulitate; poteras vicissim in me scribere, poteras me in jus vocare. Nunc non tam mihi facis injuriam, quam toti huic Academiæ, quam toti populo, quam sacrae concioni, quæ longe aliis fabulis dicata est. Hic quum deesset homini quod responderet, alio, ut solet, deflexit. Ita, inquit, optares tibi similem auctoritatem? Quam? inquam, concionandi? aſuit. Atqui, inquam, & olim sum concionatus, & arbitror me posse meliora dicere, quam audio te aliquando proferentem. Quin igitur, inquit, facis? Quia puto me, inquam, majus operæ pretium facere scribendis libris: tamen si tuam industriam non improbarem, si modo doceres ea, quæ faciunt ad bonos mores. Ibi venit homini in mentem, quod scripſſem in literis ad Rectorem. (legerat enim) hæc mihi imerenti, imò bene merenti, indigne fieri. Ubi, inquit, tu bene mereris? Fatentur, inquam, hoc plurimi, me non malè meritum de bonis literis. Ja, inquit, sic vos eas appellatis, sunt malæ literæ. Et in sacris, inquam, literis multa restitui. Imo, inquit, multa falsasti. Cur, igitur, inquam, approbat Rom. Pontifex suo diplomate? Ja, diplomate, inquit: Quis vidit tuum diploma? subindicans à me confectum esse. An postulas, inquam, ut diploma per singulos circumferam, aut in foro exhibeam? exhibui Atenſi, vidit Dorpius. Ja Dorpius, inquit, additurus & in illum aliquid convicii, ni Rector illi vultu suo compescuisset. Videbis & tu si voles, inquam. Nolo, inquit, videre tua. Cur igitur damnas? inquam, cur in Luthero damnando tantum apud te valet Pontificis auctoritas, in meis probandis pluma levior est? Hoc sermone omisso, cæpit commemorare, jam velut affectum moturus arte Rhetorica, quantis honoribus affecissent me Theologi Lovaniens. priusquam in eos scripſſem. Quid non fecimus, inquit, tibi? Cæterum de virulentis obrectationibus, quibus me laniarat Egmondanus, etiam priusquam Lovaniū commigrarem, nulla mētio. Respondi, non esse mei moris extenuare cujusquam in me beneficium, cæterum me hætenus Theologorum beneficio non admodum usum fuisse. Ibi nescio, quo pacto factus mitior. Verum, inquit, quia non potuimus. Ergo, inquam, ne imputes quod non præstitisti. Nam quantum potueritis male faciēdo, sensi, officii nihil expertus sum, nisi quod vocastis ad actū, quos vocatis, & convivia quædam solennia, à quibus nemo magis abhorret quam ego: tantum abest ut existimem me hoc nomine multum debere vobis. Vos me ultro invitastis ad amicitiam, ego ut nunquam ambii, ita nunquam dedi ansam dirimendæ. Ex hoc sermone venit homini in mentem, de sarta inter nos amicitia, uno ipso nondū satis placato, cum nemo stolidius læsisset, quam ille. Putant hoc esse religionis colophonem, ut illis supplices

sint, etiam qui non ferendis injuriis sint affecti: tantum abest, ut quemquam ipsi reconcilient, aut juxta doctrinam Evangelicam benefaciant ei, qui læserit. Bene mones, inquit, jactas sartam inter nos fuisse concordiam, quid? annon fuit, inquam? Nonne compositavimus splendide in Collegio Falconis? (constiterat hoc prandium ejus domus Moderatori non mediocri pecunia: & quoniam erat dies Mercurii, tantum piscium erat paratum uni Egmondano, quantum satis esset quatuor athleticis) Nonne proposita pacis conditio, ut utrinque deleteret offensas omnes amnestia? Negavit ille fortiter, quod tot testibus actum erat. Rector interpellans ita moderatus est litem, ut fateretur, inter omnes Christianos esse aliquam concordiam, cæterum eam pacem non fuisse numeris omnibus absolutam. Ego aridens rogabam, quota compositione pax Theologica abſolveretur? Me simplicem arbitrari, vel sine compositione confici pacem inter bonos. Hinc rursus aliud illi venit in mentem. Rectè admones, inquit, tu nos habes ludibrio, & traducis tanquam ebrios. Expostulante me, ubi vocaſſem eum ebrium. Scribis, inquit, me fuisse uvidum à prandio largiore, quid hoc aliud est, quam esse ebriosum? Hoc, inquam, neq; te nominato scripsi, & narro ab aliis dictum: nam tui Carmelitæ hoc leſmate te excusabant, ne quis gravius ferret, quod dixeras uvidus à prandio largiore. Ja tui, inquit, indignans opinor, quod tui dixiſſe non veſſi. Quod si maxime, inquam, edidiſſem nomen, quid erat flagitii, si quod tu publice ausus es dicere, ego simili libertate retuliſſem? Nunc honoris tui gratia supprimo nomen tuum, & rem atrocem civiliter narro. Dixeras, Fabrū ac me, qui nunc pugnaremus inter nos, olim pugnatos in profundo tartaro. Ja, inquit, hoc ab aliis audisti. Verum, inquam, at non ab uno, sed audeſ tu negare dictum? obtinuit, quæ quidem in re primum sum admiratus novum hominis pudorē. Mox in alium campum exſpatiatuſ, negavit ſe unquam facturū finem vociferandi in Lutherum, donec illum conſeciſſet. Reſpondi, per me licere illi vociferari uſq; ad illum diruptionem, modo ne in me blateraret: neq; me queri, quod in Lutherum clamaſſet, ſed quod in me: Quod ipſum, ſi illi uſq; adeo cordi eſſet, pergeret, nihil tamen lucrifactoruſ, niſi ut eſſet bonis omnibus ludibrio, quandoquidem in ea concione vididiſſem paſſim omneſeſ ridenteſ. Hic ille: Ja, inquit, illi tui erant. Quam mei ſint, inquam, nescio, pleroſq; ne de facie quidem noveram. Inter cætera crimina objecit & hoc, quod allegarem epistoſaſ illuſtriū virorum, qui mihi non nihil tribuerent: Significans eaſ à me conſingi, nec ulloſ eſſe qui mea probarent, cum ego ſermē totum hoc epistoſolaruſ genus premam: ſimulque indicans, nihil oportere probatuſ haberi, quod ipſiuſ calculo non eſſet commendatum. Hinc conſpicere licet ſimul & modeſtiam hominiſ, qui ſibi tam parum tribuat, & ſimplicem pureque Chriſtianuſ animuſ, qui nihil mali non ſuſpicietur de proximo. Cum inter cætera dixiſſem, non debere videri miruſ, ſi ubi

querar nonnihil de Theologis in libris meis, cum Joannes Standitius Minorita, Theologus, Episcopus à sancto Agno, apud Regem ac Reginam Angliæ, multis proceribus & eruditis adstantibus, impudentissime me detulerit tribus nominibus; primum quod tollerem resurrectionē, deinde quod nihili facerem Sacramentum Matrimonii, præterea quod male sentirem de Eucharistia: cum in omnibus libris meis, nihil magis asseram quam resurrectionem, ac Matrimonium edita declaratione sic prædicarim, ut Theologi putarint errorem esse hæreticum, quod Matrimonio plus satis tribuerim: postremo cum de Eucharistia nusquam neque scripserim, neque locutus sim, nisi sicut decet, id est summa cum reverentia: Ja, inquit, hæc omnia fortasse sunt vera. O vocem impotentis animi, sibi que nihil non indulgentis: cur hæc potius in me vera essent, quam si quis dicat Egmondanum compilasse sacrarum ædium gazophylacium? quam incantasse morituros, ut sibi traderent hæreditatem, frustratis hæreditibus? quam ad quæstum prodidisse, quæ audivit in arcanis confessionibus? Hæc fortasse probabilius in illum compererent, quam quæ volebat ille videri non abhorrentia à veris in me. Huic divo committant parentes liberos suos, ut imbibant veræ religionis semina. Quid tibi nunc referam singula? quicquid quocunque casu dicebatur, rapiebatur in occasionem convitii, non aliter quam solent pueri rixantes, ac mulierculæ procaces, quicquid dixeram regebat in diversum. Obijcebat epistolam ad Lutherum scriptam. Illic, inquam, moneo quid debuerit vitare. Imo, inquit, doceseum scribere. Etiam hoc videbatur male habiturum hominem, si Lutherus aliquanto melius scripsisset: adeo illum perire cupiebat, non corrigi. Sed illud nullo modo concoquebat, quod adjecissem: non admoneo quid facias, sed ut quod facis, perpetuo facias. Hic cum excusarem civilitatem rhetoricam, qua negamus nos admonere, cum maxime admonemus, rursus incanduit. Pulchrè, inquit, dixit, hoc vere Rhetorum est, omnia fucare, fingere, mentiri. Arridens fassus sum, aliquando mentiri Rhetores, sed interim mentiri nonnunquam & Magistros nostros. Rursum cum dicerem, me consuluisse dignitati Theologorum, respondit: nobis hanc curam relinque, nos prospiciemus. Cum adderem: exurendis Lutheri libris, eum è Bibliothecis eximi posse, ex animis non item. Ja, inquit, ex animis: ibi eum tu posuisti. Cum nihil inter nos conveniret, adeo ut si dicerem literas bonas, ille continuo vocaret malas: Si librum castigatum, ille falsatum: Si me dixissem alienum à factione, ille protinus factionis caput appellaret, negaturus & intra oleam esse duri quicquam, aut extra juglandem esse duri quicquam, si quid tale affirmassem, Rector intersecans rixam jam nimis longam, negavit hæc esse digna Theologis: Selubentius auditurum, si quid faceret ad concordiam faciendam. Age, in-

quam, quando negas eam concordiam unica compositione potuisse coire, quid superest ad consummandam? Hortante Rectore, dixit: Ut facias famam nostram abs te læsam. Ubi, inquam, in epistolis? annuit. Illis, inquam, jam evulgatis, mihi non est in manu quod petis, quanquam illic nullius famam læsi. Ergo palinodiam, inquit, cane. Quam? Scribe Lovanii sinceros & probos esse Theologos. Id, inquam, haud unquam negavi, sed quos ego taxavi, si mihi præbuerint probam materiam, magnificè de illis scribam. Hic irritatus: Et tu, inquit, si nobis præbueris bene loquendi materiam, bene de te loquemur. Tu stylum habes, nos linguam habemus. Taxas, inquit, nos quod tibi oblatremus à tergo, audeo tibi in os dicere. Nec mirum, inquam, tu, quibus es moribus, auderes etiam conspuere os boni viri. Negavit se adhuc esse tam contumacem. Hoc sermone interrupto Rector admonuit, ut de Lutherò, quod caput erat, ageretur. Age, inquit, scripsisti pro Lutherò, nunc scribe adversus illum. Hic inficiatus me scripsisse pro illo, sed pro Theologis potius adversus illum, cum excusassem multa, orium, imperitiam, metum, inter alia prætexui suspicionem crudelitatis, si sævirem stylo meo in hominem prostratum ac victum. Imo hoc ipsum, inquit, scribe, Lutherum à nobis victum esse. Respondi, non deesse qui hoc vociferarentur, vel me tacente: præterea magis fore decorum, si ipsi suam celebrarent victoriam, qui peperissent: postremo mihi non constare, quod eum vicissent, cum libri illorum nondum prodissent in lucem. Sub hæc desperans, versus ad Rectorem ait, nonne prædixi nos nihil acturos? Quamdiu, inquit, detractat scribere adversus Lutherum, tamdiu habebimus eum pro Lutherano. At isthoc, inquam, nomine tu mihi Lutheranus eris, qui nihil scribas adversus illum, neque tu solus tantum, sed innumeri recum. Atque ita non dicto, sed significato vale, Rectori non mihi, discessit: quem admodum qui in gladiatoria Schola vulnus præter certaminis leges acceperunt, cæteris quidem dant dextram, ei à quo læsi sunt, non dant. Habes fere summam illius præclari colloquii, quod illi tamen visum est admodum blandum, cum hoc ageretur, ut me pelliceret eloquentia sua ad insectandum stylo meo Lutherum. Neque passus est ille sibi perire hujus conflictationis gloriam. Jactavit apud compotiores suos, quam fortiter obstitisset in os Erasmo. Rector eadem suis denarrans non sine risu, negavit se unquam crediturum fuisse, mihi tantum esse temperantiæ. Quanquam non hinc mihi laudem hanc arrogo, qui prorsus insanus fuisset, si cum illo contendissem. Et tamen est unus aut alter hoc sceleratior. Nam hic ut molestus est & pertinax, ita minus habet fuci, semper sui similis. Talem ajunt fuisse puerum, talem magistellum, talem Baccalaureum, talem Theologia Professore, qualis nunc est Carmelita.

Ne Vulcanus quidem hunc reducat, neque re-
trogat Mercurius. Sibi tamen videtur præcipua
basis Christianæ religionis, & Ordinis Carme-
litici decus. Tam iucundus est huic Academiæ,
quam sunt fici in oculis. Sed vomitum hanc
nemo potest excutere. Bene vale, mi More.

Lovanii Anno M. D. XX.

XIV.

ERASMUS ROTERODAMUS
THOMÆ MORO S. D.

MAjorem in modum probo, laudoque
mentem istam tuam, More Clarissime,
qui nulla re magis gaudeas discere quum fidis
ac sinceris amicis, nec alibi præcipuam hujus
vitæ delectationem ponendam esse ducas. Aliis
cautio summa est, ne gemmis adulterinis delu-
dantur; tu talium opum contemptor, abunde
locuples tibi videris, si tuis possessionibus ac-
cesserit amicus neutiquam fucatus. Nec illi
suavior est alea, latunculi, venatio, musica,
quam tibi cum amico docto ingenuoque libe-
ra confabulatio. Hoc opum genere cum ve-
hementer abundes, tamen quoniam sciebam
homini avaro nihil esse satis, & mihi tibi-
que jam sæpe successit feliciter: unum etiam tibi
traditurus sum in manum, quem tu totum to-
tus, toto pectore potes amare. Is est Conradus
Goclenius, gente Westphalus. Qui populus ut
vulgo rudior habetur, ita multos nobis dedit
summis ingeniis minime, neque vulgari doctrina
præditos. Non aliud genus mortalium labo-
ris patientius, fide morumque sinceritate, sim-
plici prudentia, & prudenti simplicitate potis-
simum commendatur. Scis nuper institutum
Lovanii trilingue collegium. In eo publice
Latinas literas, maxima cum laude, summo to-
tius Academiæ fructu, proficitur, ea morum in-
tegritate comitateque, ut literas quas docet,
etiam apud illos reddat gratiosas, qui prius a-
versabantur. Ingenium argutum, quod felici-
ter sui specimen præbuit, etiam in his discipli-
nis, quas solenniter tradunt in Scholis publicis.
Sales habet, sed prorsus Atticos, ac lepidis fa-
bellis, vel tecum certare queat. In carmine pe-
culiarem quandam habet gratiam, nusquam
non dilucidus, nusquam non dulcis & amœ-
nus. Nec est ullum argumentum tam inama-
bile, quod illo tractante non mitescat. In prosa
oratione sic est sui similis, imo sic est sui dissi-
milis, ut illius soluta legens, putes eum prorsus
alienum esse à carmine. Ad amicitiam plane
factus videtur. Quam si semel cum eo coieris,
non est quod metuas, ne quis casus eam diri-
mat. Hoc usum venit in his, qui vel natura per-
fidi sunt, vel impotentibus affectibus. Siqui-
dem istiusmodi solent ad enatam occasionem
desciscere, & amicitiam legibus neglectis, animo
suo morem gerere. Hic neque gloriæ est ap-
petens, neque injuriæ admodum vindex, neque
voluptatis ullius immodice avidus. Invidere
quid sit, ne per somnium quid rem unquam in-

tellexit, tantus est ingenii candor. Quod ad
vitæ consuetudinem attinet, nihil eo facilius,
nec magis alienum ab omni morositate. Cæ-
terum alio loco nihil hoc aversius, tamen si for-
tuna adhuc tenuis est, nec aliud suppeditans
quam victum mundum, & suppellectilem lire-
rariam. Quod si nostri principes, profani pa-
riter atque ecclesiastici, didicissent egregiis in-
geniis habere suum honorem, quemadmodum
apud Italos habetur, Goclenius noster totus
aureus esset. Sed tamen expergiscuntur. Jam
enim fere nullus est Magnotum, qui non curet
suos liberos bonis literis diligenter instituen-
dos, licet inter aulicos Proceres nemo literas
calleat, præter unum Georgium Haloinum, cui
cultæ hætenus præter invidiam nihil fructus
attulerunt: quamquam, ni fallor, brevi pluri-
mum dignitatis sunt allaturæ. Jam spero futu-
rum, ut simul atque Goclenium propius cog-
noris, ab utroque mihi gratiæ agantur; quod
nuper accidit in Francisco Craneveldio, qui
unum sicte totum possidet, ut illi propemo-
dum invidiam. Bene vale.

Anderlaci Anno M. D. XX.

XV.

ERASMUS ROTERODAMUS
THOMÆ MORO S. D.

IN tot molestiis quibus undique circumval-
lor, plurimum attulit solatii Segensissimi Re-
gis epistola humanissime scripta, qua me invi-
tat in Angliam, omnia pollicens benignissimo
digna principe. Admonet quod olim scripse-
rim, in Anglia senectuti meæ sedem delegisse.
Nunc vero, mi More, res in eo sunt statu, ut
mihi sepulchri locus sit circumspiciendus, ubi
vel mortuo liceat quietum esse, quando, ut vi-
deo, non continget hoc unquam vivo. Omnes
divinant magnos rerum motus imminere. Ana-
baptistarum hæresis meditatur erumpere, quæ
latius sparsa est quam quisquam credat. Tra-
gædias meas cognosces ex hoc Quirino meo,
juvene mihi perspectæ fidei, quem quoniam
novit omnia mea, in Angliam præmittendum
arbitratus sum, ut per eum discipiam cum ami-
cis quid fieri possit, aut quid expediat. Egissem
gratias regiæ benignitati, sed quoniam tot la-
boribus pæne exanimato nihil erat otii, malui
ad tantum Principem nihil scribere quam ne-
gligenter. Si videbitur, tu melius illi declarabis
animum meum, nec ignarum nec immemorem
tam eximie benignitatis, quam mihi toties of-
fert nihil promerito. Opto te cum tibi carissi-
mis quam bellissime valere. Datum Basileæ,
pridie Cal. Martias, Anno M. D. XXVIII.

XVI.

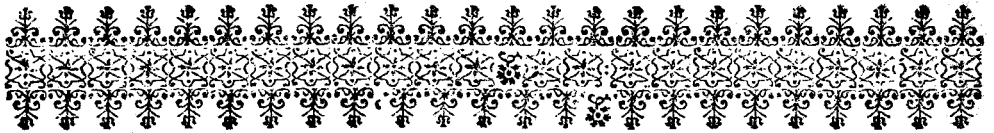
ERASMUS ROTERODAMUS
THOMÆ MORO S. D.

Quo diutius graviusque nos torset pacis in-
ter potentissimos orbis Monarchas expe-
ctatio,

Etatio, Thoma More amicorum optime, hoc uberiore gaudio nunc exultamus sublatum exitibile diffidium, adeo ut nondum satis audemus felicitati nostræ fidere. Perdurat quidem constans rumor, perferibitur multorum epistolæ, narratur multis haudquaquam levibus autoribus, sed tamen adhuc veluti somnium audire videmur, quod accidere solet post summum dolorem, rebus subito in vehementer lætum exitum commutatis, quemadmodum accidere solet in tragædiis, Deo quopiam repente de machina semet ostendente. Neque vero nesciunt homines, se bonam huius gaudii partem debere invictissimo Angliæ Regi Henrico Octavo, qui summa prudentia, parique constantia non conquievit, donec in medicabilem, ut videbatur, discordiam vertisset in omnibus exoptatam concordiam. Superest omnibus votis comprecari superos, ut hoc munus suum velint nobis esse perpetuum: aut si in rebus mortalium nihil omnino perpetuum est, certè diuturnum. Ego sane perquam lubens optimi pacificatoris tam pium vereque Christianum animum aliquo monumento posteris, si qua possim, fecero testatum. Mihi sat beatus videret, mi More, si Ferdinando Regi res tam essent secundæ, quam illius insignis pietas promeretur, qui mihi profecto videtur ad omnem virtutem natus; Erasino tam candidè faver, ut amicio rem animum optare non possim. Ante biennium invitavit me Vianam, salario quadringentorum florenorum, tantum ut illic viverem. Nuper bibonem quendam tribus verbis commendaram Episcopo Tridentino, illius Cancellario, ut esset in numero satellitum equitum; Rex illico locum dedit, quid inquit, non facerem pro Præceptore meo Erasmo? Nihil unquam de illo sum meritis: quid non faceret, si quid officii in illum collocassem, qui nunc nullam occasionem prætermittit mihi gratificandi. Sed nondum fortuna respondit optimi principis egregiis dotibus. Nuper Spiræ fuit, ut scis, conventus principum, petebatur subsidium adversus Turcas imminentes Ungariæ. Oblata est summa pecuniæ tam exigua, ut maluerit pro animo gratias agere quam pro munere debere. Quid acciderit Mariæ Cæsaris sorori, & huius marito Ludovico, norunt omnes. Nunc Turca rursus invalit Hungariam, bonamque partem populatus est. Mariæ cui dicavi Viduam, metu cessit in Moraviæ civitatem, vulgo dictam Snamen, ne Viennæ quidem satis fidens. Turca horret Cæsaris indies crescentem potentiam, eoque maluisset Joannem vicinum Regem quam Ferdinandum. Et fortassis aliquis dicet, hic quoque satius futurum fuisse dimi-

dium accipere quam totum. Sed arbitror divinum consilium alto spectare, nec dubito, quin æterni numinis bonitas omnia versura sit in lætum exitum, si nos animum ad ea verterimus, quæ illi sunt placita. Ea quæ sint, non tam ignoramus quam dissimulamus. Utinam Cæsar maturius composito cum Gallorum Rege diffidio, fratri ac sorori suæ in tempore adfuisset. Metuo ne nimium diu moretur illum Italia, & Pontificis amplexus, cui non dubito, quin pro sua religione sit exhibiturus honorem omnem quem filius debet patri. Sed utinam ille gloriam ab hominibus ob Christum exhibitam Christo transcribat, quod tamen hunc Clementem futurum non diffido. Fœderibus principum admisceri Pontificem, mihi nec Pontifici videtur expedire, nec Reipublicæ Christianæ. Ille major est, quam ut ullo fœdere sit adstringendus, mea quidem sententia. Si refedisset Basileæ, Theologi clamarent me comprobasse, quæ illic geruntur. Nunc quidem jactant me cessisse metu, quum discesserim omnibus dolentibus, etiam iis, quorum dogmata palam ac libere improbabam. Sane invitus reliqui nidum quem tot annis presseram, & talis erat valetudo, ut nullam omnino mutationem larura videretur. Nec me clam erat, quanto dispendio migraturus essem. Sed de vita periclitari malui, quam videri comprobator talis instituti. Erat bona spes, rem ad moderatum statum redituram; sed duo monachi, alter concionator in summo, alter apud suos Dominicanos, excitant nobis hunc tumultum. Illi quidem fugerunt, alii vero feruntur malo. Georgius Saxonix Dux non minus odiose constitatur cum Luthero, quam ego cum thrasone quodam nugacissimo. Admonui illum, ut negligeret hominem, cui plus satis feroci adderet annos. Interim triumphat, qui tanto etiam principi facessat negotium. Hactenus profectio valetudini profuit, idque præter omnem spem: Æstas hic vehementer arripit, sed autumnum metuo: oppidum semicinctum est proxime iminentibus montibus, ut vix ullus dies abeat absque nube aut nebula. Magistratus mihi designavit ædes plane regias, pridem extructas Maximiliano Cæsari, sed imperfectas, & ætati quam hyemi aptiores. Utinam liceat adhuc semel in vita videre amicos mihi charissimos, quos in pictura, quam Olpejus exhibuit, utcunque conspexi summa cum animi mei voluptate. Bene vale cum tibi charissimis omnibus.

Datum apud Friburgum Brisgoiæ Nonis Septembr. M. D. XXIX.

SEQUENTEM

ERASMI EPISTOLAM,

Quia vitam THOMÆ MORI describit,

Adjiciendam duximus.

DESID. ERASMVS ROTERODAMVS

ULRICO HUTTENNO

S. D.

QUOD THOMÆ MORI ingenium sic deamas, ac pene dixerim deperis, nimirum scriptis illius inflamatus, quibus (ut verè scribis) nihil esse potest neque doctius neque festivius: isthuc mihi crede, Clarissime Huttene, tibi cum multis commune est, cum Moro mutuam etiam. Nam is vicissim adeo Scriptorum tuorum genio delectatur, ut ipse tibi propemodum invideam. Hæc videlicet est illa Platonis omnium maxime amabilis sapientia, quæ longè flagrantiores amores excitat inter mortales, quàm ullæ quamlibet admirabiles corporum formæ. Non cernitur illa quidem oculis corporeis, sed & animo sui sunt oculi: ut hic quoque verum comperiat illud Græcorum, *ἐκ τῶ ὁπᾶν γίνεται ἀνθρώποις ἐπᾶν*. Per hos fit aliquoties, ut ardentissima caritate conglutinentur, inter quos nec colloquium nec mutuus conspectus intercessit. Et quemadmodum vulgò fit, ut incertis de causis alia forma alios rapiat: ita videtur & ingeniorum esse tacita quædam cognatio, quæ facit ut certis ingeniis impensè delectemur, cæteris non item. Cæterum quoddà me flagitas, ut tibi totum Morum velut in tabula depingam, utinam tam absolute præstare queam, quam tu vehementer cupis. Nam mihi quoque non injucundum fuerit, interim in amici multo omnium suavissimi contemplatione versari. Sed primum, *ὃ πάντες ἀνδρὲς ἐγώ*, omnes Mori dotes perspexisse: deinde haud scio an ille laturus sit, à quolibet artifice depingi sese. Nec enim arbitror levioris esse operæ Morum effingere, quam Alexandrum Magnum, aut Achillem: nec illi quam hic noster immortalitate digniores erant. Tale argumentum prorsus Apellis cuiuspiam manum desiderat: at vereor, ne ipse Fulvii Rutubæque similior sim, quam Apellis. Experiar tamen tibi torius hominis simulachrum delineare verius quam exprimere, quantum ex diutina domesticaque consuetudine vel animadvertere licuit, vel meminisse. Quod si quando fiet, ut vos aliqua legatio committat, tum demum intelliges, quam non probum artificem ad hoc negotii delege-

ris: vereorque planè, ne me aut invidentiæ incuses, aut cæcutientiæ, qui ex tam multis bonis tam pauca vel viderim lippus, vel commemorare voluerim invidus. Atque ut ab ea parte exordiar, qua tibi Morus est ignotissimus: Statura modoque corporis est infra proceritatem, supra tamen notabilem humilitatem. Verum omnium membrorum tanta est symmetria, ut nihil hic omnino desideres: Cute corporis candida, facies magis ad candorem vergit, quàm ad pallorem: quanquam à rubore procul abest, nisi quoddà tenuis admodum rubor ubique subluet: capilli subnigro flavore, sive mavis, sufflavo nigrore: barbarior, oculi subcæcis, maculis quibusdā interpersi: quæ species ingenium arguere solet felicissimum, apud Britannos etiam amabilis habetur, cum nostri nigrore magis capiantur. Negant ullum oculorum genus minus infestari vitis. Vultus ingenio responderet, gratam & amicam festivitatem semper præ se ferens, ac nonnihil ad ridentis habitum compositus: atque ut ingenuè dicam, appositior ad jucunditatem, quàm ad gravitatem aut dignitatem, etiam si longissimè abest ab ineptia scurrilitateque. Dexter humerus paulo videtur eminentior lævo, præsertim cum incedit: id quod illi non accidit natura, sed assuetudine, qualia permulta nobis solent adherere. In reliquo corpore nihil est quod offendant, manus tantum subrusticæ sunt: ita duntaxat, si ad reliquam corporis speciem conferantur. Ipse omnium quæ ad corporis cultum attinent, semper à puero negligentissimus fuit, adeo ut nec illa magnopere curare sit solitus, quæ sola viris esse curanda docet Ovid. Formæ venustas quæ fuerit adolescenti, nunc etiam licet *ἐκ τῆ καλᾶ μὲν* conjicere: quanquam ipse novi hominem, non majorem aetatis viginti tribus: nam nunc non multum excessit quadragesimum. Valerudo prospera magis quàm robusta, sed tamen quæ quantislibet laboribus sufficiat, honesto cive dignis, nullis aut certè pauciss. morbis obnoxia: spes est vivacem fore, quando patrem habet admodum natu grandem, sed mirè virenti vegetaq; senectute. Neminem adhuc vidi minus morosum in delectu ciborum. Ad juvenilem usq; ætatem aquæ

aquæ potu delectatus est, id illi patrium fuit. Verum hæc in re ne cui molestus esset, fallebat convivas è stanneo poculo cerevisiam bibens, eamque aquæ proximam, frequenter aquam meram. Vinum, quoniam illic mos est ad idem poculū vicissim invitare sese, summo ore nonquam libabat, ne prorsus abhorreere videretur, simul ut ipse communibus rebus assuesceret. Carnibus bubulis, fassamentis, pane secundario, ac vehementer fermentato libentius vescabatur, quàm his cibis quos vulgus habet in deliciis: alioqui neutiquam abhorrens ab omnibus, quæ voluptatem innoxiam adferunt etiam corpori. Lactatiorum, & eorum fortium qui nascuntur in arboribus semper fuit appetentior: esum ovorum in deliciis habet. Vox neque grandis est, nec admodum exilis, sed quæ facile penetret aures, nihil habens canorum, ac molle, sed planè loquentis est. nam ad Musicam vocalem à natura non videtur esse compositus, etiam si delectatur omni Musices genere: lingua mirè explanata articulataque, nihil habens nec præceps, nec hæsitans. Cultu simplici delectatur, nec sericis, purpuræ, aut catenis aureis utitur, nisi cum integrum non est ponere. Dicitur mirum, quàm negligens sit ceremoniarum, quibus hominum vulgus æstimat morum civilitatem: has ut à nemine exigit, ita aliis non anxie præstat, nec in congressibus, nec in conviviis: licet harum non sit ignarus, si lubeat uri; sed muliebrem putat, viroque indignum, ejusmodi ineptiis bonam temporis partem abumere. Ab aula principumque familiaritate olim fuit alienor, quod illi semper peculiariter in vila fuerit tyrannis, quemadmodum equalitas gratissima. Vix autem reperias ullam aulam tam modestam, quæ non multum habeat strepitus atque ambitionis, multum fuci, multum luxu, quæque prorsus absit ab omni specie tyrannidis. Quin nec in Henrici VIII. aulam pertrahi potuit, nisi multo negotio; cum hoc Principe nec optari quicquam possit civilius ac modestius. Natura libertatis atque otii est avidior; sed quemadmodum otio cum datur, lubens utitur, ita quoties poscit res, nemo vigilantior aut patientior. Ad amicitiam natus factusque; videtur: cujus & sincerissimus est cultor, & longè tenacissimus. Nec ille meruit *πολυπλάσιον*, ab Hesiodo parum laudatam. Nulli non patet ad necessitudinis fœdus. Nequaquam morosus in diligendo, commodissimus in alendo, constantissimus in retinendo. Si fors incidit in quæpiam, cujus vitiis mederi non possit, hunc per occasionem dimittit, dissuens amicitiam, non abruptens. Quos sinceros reperit, & ad ingenium suum appositos, horum consuetudine fabulisque sic delectatur, ut in his rebus præcipuam vitæ voluptatem ponere videatur. Nam à pila, alea, chartis, cæterisque lusuibus, quibus vulgus procerum temporis tædium solet fallere, prorsus abhorret. Porro ut propriarum rerum est negligentior, ita nemo diligentior in curandis amicorum negotiis. Quid multis? Si quis absolutum veræ amicitie requirat exemplar, à nemine rectius petierit, quàm à

Moro. In convictu tam rara comitas, ac morum suavitas, ut nemo tam tristi sit ingenio, quem non exhilaret: nulla res tam atrox, cujus tædium non discutiat. Jam inde à puero sic jocis est delectatus, ut ad hos natus videri possit: sed in his nec ad scurrilitatem usque progressus est, nec mordacitatem unquam amavit. Adolescens comœdiolas & scripsit & egit. Si quod dictum esset falsius etiam in ipsum tortum, tamen amabat: usque adeo gaudet salibus argutis, & ingenium redolentibus: unde & epigrammatis ludit juvenis, & Luciano cum primis est delectatus. Quin & mihi ut Morias encomium scriberem, hoc est, ut camelus saltarem, fuit autor. Nihil autem in rebus humanis obvium est, unde ille non venerit voluptatem, etiam in rebus maximè seriis. Si cum eruditis & cordatis res est, delectatur ingenio, si cum indoctis ac stultis, fruitur illorum stultitia. Nec offenditur morionibus, mira dexterritate ad omnium affectus sese accommodans. Cum mulieribus ferè, atque etiam cum uxore, non nisi lusus jocosque tractat: dices alterum quendam esse Democritum, aut potius Pythagoricum illum Philosophum, qui vacuus animo per mercatum obambulans, contemplatur tumultus vendentium atque ementium. Nemo minus ducitur vulgi judicio, sed rursus nemo minus abest à sensu communi. Præcipua illi voluptas est spectare formas, ingenia & affectus diversorum animantium. Proinde nullum ferè genus est avium, quod domi non alar; si quod aliud animal vulgò rarum, veluti simia, vulpes, viverra, mustela, & his consimilia: ad hæc si quid exoticum, aut alioqui spectandum occurrat, avidissimè mercari solet; atque his rebus undique domum habet instructam, ut nusquam non sit obvium, quod oculos ingredientium demoretur: ac toties sibi renovat voluptatem, quoties alios conspiciat oblectari. Cum ætas ferret, non abhorruit à puellarum amoribus, sed citra infamiam, & sic ut oblati magis frueretur, quàm captatis: & animo mutuo caperetur potius, quàm coitu. Bonas literas à primis statim annis hauserat. Juvenis ad Græcas literas ac Philosophicum se applicuit, adeo non opitulante patre, viro alioqui prudenti proboque, ut ea conante omni subsidio destitueret, ac penè pro abdicato haberet, quod à patriis studiis desciscere videretur: nam is Britannicarum legum peritiam profiteretur. Quæ professio, ut est à veris literis alienissima: ita apud Britannos cum primis habentur magni clarique, qui in hoc genere sibi pararunt authoritatem: nec temerè apud illos alia via ad rem ac gloriam parandam magis idonea: siquidem plerisque nobilitatem illius insulæ peperit hoc studiorum genus. In eo negant quemquam absolvi posse, nisi plurimos annos insudarit. Ab hoc igitur cum non injuria abhorreret adolescentis ingenium, melioribus rebus natum, tamè post degustatas scholasticas disciplinas, sic in hoc versatus est, ut neque confulerent quemquam libentius litigatores, neque quæstum uberiores faceret quisquam eorum, qui

qui nihil aliud agebant. Tanta erat vis ac celebritas ingenii. Quin & evolvendis Orthodoxorum voluminibus non segnem operam impendit. Augustini libros de Civitate Dei publice professus est, adhuc penè adolecens, auditorio frequenti: nec puduit, nec pœnituit sacerdotibus ac senes à juvene profano sacra discere. Interim & ad pietatis studium totum animum appulit, vigiliis, jejuniis, precationibus, aliisque consimilibus progymnasmatibus sacerdotium meditans. Quam quidem in re non paulo plus ille sapiebat, quàm plerique isti, qui temerè ad tam arduam professionem ingerunt sese, nullo prius sui periculo facto. Neq; quicquam obstabat quo minus sese huic vitæ generi addiceret, nisi quòd uxoris desiderium non posset excutere. Maluit igitur maritus esse castus, quàm sacerdos impurus. Tamen virginem duxit admodum puellam, claro genere natam, rudem adhuc, utpote ruri inter parentes ac sorores semper habitam, quo magis illi liceret illam ad suos mores fingere. Hanc & literis instruendam curavit, & omni musices genere doctam reddidit: planeque talem penè finxerat, qui cum libuisset universam ætatem exigere, ni mors præmatura puellam sustulisset è medio, sed enixam liberos aliquot, quorum adhuc supersunt puellæ tres, Margaretha, Ælysia, Cæcilia, puer unus Joannes. Neque diu cœlebs vivere sustinuit, licet aliò vocantibus amicorum consiliis. Paucis mensibus à funere uxoris, viduam duxit, magis curandæ familiæ, quàm voluptati, quippe nec bellam admodum, nec puellam, ut ipse joculari solet, sed acrem ac vigilantem matrem familias: qui cum tamen perinde comiter suaviterque vivit, ac si puella foret forma quantumlibet amabili. Vix ullus maritus à sua tantum obsequii impetrat imperio atque severitudine, quantum hic blanditiis jocisque. Quid enim non impetret, posteaquam effecit, ut mulier jam ad senium vergens, ad hoc animi minimè mollis, postremò ad rem attentissima, cithara, testudine, monochordo, tibiis canere disceret, & in hisce rebus quotidie præscriptum operæ pensum exigenti marito redderet? Consimili comitate totam familiam moderatur, in qua nulla tragœdia, nulla rixa. Si quid extiterit, protinus aut medetur, aut componit. Neque quemquam unquam dimisit ut inimicum, aut ut inimicus. Quin hujus domus fatalis quædam videtur felicitas, in qua nemo vixit, qui non provectus sit ad meliorem fortunam, nullus unquam ullam famæ labem contraxit. Quin vix ullos reperias, quibus sic convenerit cum matre, ut huic cum noverca: nam pater jam alteram induxerat, utramque non minus adamavit, ac matrem. Nuper induxit tertiam, hac Morus sanctè dejerat, senihil unquam vidisse melius. Porro erga parentes ac liberos, sororesque sic affectus est, ut nec amet inolestè, nec unquam desit officio pietatis. Animus est à sordido lucro alienissimus. Liberis suis semovit è facultatibus,

quod satis esse putat, quod superest, largiter effundit. Cum advocationibus adhuc aleretur, nulli non dedit amicum verumque consilium, magis illorum commodis prospiciens quàm suis: plerisque solitus persuadere, uti licet componerent, minus enim hic fore dispendii. Id si minus impetrabat, tum rationem indicabat, qua possent quàm minimo dispendio litigare: quando quibusdam hic animus est, ut litibus etiam delectentur. In urbe Londinensi, in qua natus est, annos aliquot judicem egit in causis civilibus. Id munus ut minimum habet oneris (nam non sedetur nisi die Jovis usque ad prandium) ita cum primis honorificum habetur. Nemo plures causas absolvit, nemo se gessit integrius, remissa plerisque pecunia, quam ex præscripto debent qui litigant. Siquidem ante litis contestationem actor deponit tres drachmas, totidem reus, nec amplius quicquam fas est exigere. His moribus effecit, ut civitati suæ longè carissimus esset. Deceverat autem hac fortuna esse contentus, quæ & satis haberet autoritatis, nec tamen esset gravibus obnoxia periculis. Semel atque iterum extrusus est in legationem, in qua cum se cordatissimè gessisset, non conquievit Serenissimus Rex Henricus, ejus nominis Octavus, donec hominem in aulam suam pertraheret. Cur enim non dicam pertraheret? Nullus unquam vehementius ambiit in aulam admitti, quàm hic studuit effugere. Verùm cum esset optimo Regi in animo, familiam suam eruditis, gravibus, cordatis, & integris viris differtam reddere, cum alios permultos, tum Morum in primis acciecit, quem sic in intimis habet, ut à se nunquam patiatur discedere. Sive feriis utendum est, nihil illo consultius: siue visum est Regi fabulis amœnioribus laxare animum, nullus comes festivior. Serpentes arduæ judicem gravem & cordatum postulant: has sic Morus discuit, ut utraq; pars habeat gratiam. Nec tamen ab eo quisquam impetravit, ut munus à quoquam acciperet. Felices Respublicas, si Mori similes Magistratus ubique præficeret Princeps. Nec interim ullum accessit supercilium. Inter tantas negotiorum moles, & veterum amiculorum meminit, & ad literas adamas subinde redit. Quicquid dignitate valet, quicquid apud amplissimum Regem gratia pollet, id omne juvandæ Reipublicæ, juvandis amicis impendit. Semper quidem adfuit animus de cunctis benèmerendis cupidissimus, mireque pronus ad misericordiam: cum nunc magis exierit, quando potest plus professe. Alios pecunia sublevar, alios autoritate tuetur, alios commendatione provehit, quos alioqui juvare non potest, his consilio succurrit. Nullum unquam à se tristem dimisit. Diceret, Morum esse publicum omnium inopum Patronum. Ingens lucrum sibi putat accessisse, si quem oppressum sublevavit, si perplexum & impeditum explicuit, si alienatum redegit in gratiam. Nemo lubentius collocat benefici-

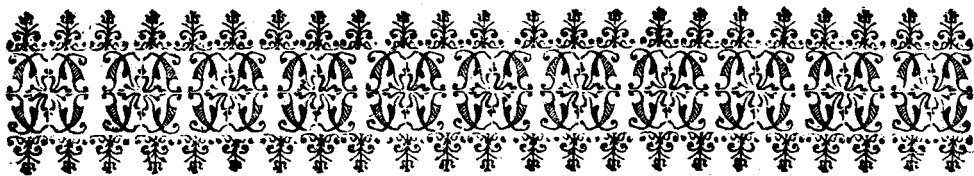
cium,

cium, nemo minus exprobrat. Jam cum tot nominibus sit felicissimus, & felicitatis comes ferè soleat esse, & astantia, nullum adhuc mortalium mihi videre contigit, qui longius abesset ab hoc vitio. Sed ad studiorum commemorationem redeo, quæ me Moro, mihi-que Morum potissimum conciliarunt. Primam ætatem carmine potissimum exercuit, mox diu luctatus est ut prosam orationem redderet molliorem, per omne scripti genus stilum exercens: qui cujusmodi sit, quid attinet commemorare? tibi præsertim, qui libros ejus semper habeas in manibus. Declamationibus præcipue delectatus est, & in his materiis admodum, quod in his actior sit ingeniorum exercitatio. Unde adolescens etiamnum dialogum moliebatur, in quo Platonis communitatem ad uxores usque defendit. Luciani Tyrannicidæ respondit, quo in argumento me voluit antagonistam habere: quo certius periculum faceret, & quid protulisset in hoc genere. Utopiam hoc consilio edidit, ut indicaret quibus rebus fiat, ut minus commode habeant Respublicæ, sed Britannicam potissimum effinxit quam habet penitus perspectam cognitamque. Secundum librum prius scripserat per otium, mox per occasionem primum adjecit extempore: atque hinc nonnulla dictionis inæqualitas. Vix alium reperias, qui feliciter dicat extempore: adeo felici ingenio felix lingua subservit. Ingenium præfens, & ubique prævolans: memoria parata: quæ cum omnia habeat velut in numerato, prompte & incontinenter suggerit, quicquid tempus aut res postulat. In disputationibus nihil fingi potest acutius, adeo ut summis etiam Theologis sæpe negotium facessat, in ipsorum atena versans. Johannes Coletus, vir acris, exactique judicii, in familiaribus colloquiis subinde dicere solet, Britannicæ non nisi unicum esse ingenium: cum hæc insula tot egregiis ingeniis floreat. Veræ pietatis non indiligens cultor est, etiam si ab omni superstitione alienissimus. Habet suas horas quibus Deo litet precibus, non ex more, sed è pectore depromptis. Cum amicis sic fabulatur de vita futuri seculi, ut agnoscas illum ex animo loqui, neque sine optima spe. Ac talis Morus est etiam in aula. Et postea sunt, qui putent Christianos non inveniri, nisi in monasteriis. Tales viros cordatissimus Rex in familiam suam, atque adeo in cubiculum non solum admittit, verum etiam invitât: nec invitât modo, verum etiam pertrahit. Hos habet arbitros ac testes perpetuos vitæ suæ: hos habet in consiliis, hos habet itinerum comites. Ab his stipari gaudet, potius quàm luxu perditis juvenibus, aut mulierculis, aut etiam torquatis Midis, aut insincertis officiis: quorum alius ad voluptates in-

pras avocet, alius ad tyrannidem inflammet, alius ad expulandum populum novas technas suggerat. In hac aula si vixisses, Huttene, sat scio rursus aliam aulam describeres, & misanos esse desineres: quanquam tu quoque cum eo Principe vivis, ut integriorem nec optare possis. Neque desunt qui rebus optimis faveant, veluti Strotherus ac Coppius. Sed quid ista paucitas ad tantum examen insignium virorum, Montioii, Linacri, Pacæi, Coleti, Stocschelli, Latimeri, Mori, Tonstalli, Clerici, atque aliorum his adsimilium? quorum quemcunque nominaris, mundum omnium virtutum ac disciplinarum semel dixeris. Mihi vero spes est haudquaquam vulgaris, fore, ut Albertus, unicum his temporibus nostræ Germaniæ ornamentum, & plures sui similes in suam allegat familiam, & cæteris principibus gravi sit exemplo, ut idem & ipsi suæ quisque domi facere studeant. Habes imaginem ad optimum exemplar à pessimo artifice non optime delineatam. Ea tibi minus placebit, si contingeret Morum nosse propius. Sed illud tamen interrim cavi, ne mihi possis impingere, quod tibi minus patuerim, neve semper opprobres nimium breves Epistolæ. Etiam si hæc nec mihi scribenti visa est longior, nec tibi legenti, sat scio, proluxa videbitur: id faciet Moti nostri suavitas. Verum ne nihil ad postemam tuam Epistolam respondeam, quam prius excusam legi quàm scriptam, clarissimi Principis Alberti humanitatem ex ipsius etiam ad me literis intellexi. Sed qui quæso factum, ut parera prius ad omnes pervenerit tuis literis, quam ad me? Certe per neminem certius mittere poteras, quàm per Richardum Pacæum, serenissimi Angliæ Regis Oratorem, sive me haberet Brabantia, sive Britannia. Tu, quantum video, & calamo & ense graviter belligeraris: nec minus tamen feliciter, quàm fortiter. Nam apud Cardinalem Cajetanum audio te magnam etiam iniisse gratiam. Capnio mi bene esse gaudeo, Francisci Sichii nomen non sinere emori literæ, nisi velint ingratitudinis postulari. De rebus nostris alias: nunc illud tantum. Res hic sordidissimis sycophantiis agitur; quibus artibus ut imparem me facere, necesse est. Si quis est isthic qui cupiat artem sycophanticam discere, indicabo illi quendam hujus disciplinæ mirtum artificem, quem huic rei planè natum dicas. Minus bonus Orator Cicerò, quàm hic sycophanta: & reperit dociles multos apud nos. Nondum tempus est, vetum brevi vobis hominem commendabo, ut quo dignus est, quodque misere ambit, omnium Eruditorum literis celebretur, portentum verius quàm homo.

Bene vale. Antverpiæ X. Cal. Aug.

Anno M. D. XIX.

Sequentem Epistolam sub *Nucerini* ejusdem nomine editam, Erasimum eundem auctorem habere persuasum est nonnullis;

Quicumque vero auctor sit, elegans sane est & legi meretur, duorum Angliæ celeberrimorum Virorum obitus enarrans.

GULIELMUS COVRINUS

NUCERINUS

PHILIPPO MONTANO

S. D.

QUONIAM juxta Pythagoræ sententiam oportet omnia esse communia, rectè collegit Euripides, & dolores inter amicos oportere communes esse. Accipies igitur, vir amicissime, ab amico minime læta, sed omni lacrymarum genere bonis omnibus deploranda: quanquam arbitror famam istuc jam dudum omnia pertulisse priusquam ad nos, de morte quorundam apud Anglos insignium virorum, sed præcipuè THOMÆ MORI, dum viveret ejus regni Baronis inclyti, ac supremi judicis, quem illi Cancellarium appellant: quæ dignitate non est apud eam gentem alia major, excepto Rege, eoque quum prodit, aureum sceptrum imposita corona Cæsarea gestatur ad unum latus, ad alterum liber. Quæ vero sum narraturus partim è schedis Gallicè scriptis, quæ hic circumferuntur, desumpsi, partim è rumoribus. Nam nihil horum vidi. Sed priusquam aggrediar, paucis describam Londoniensem urbem situm. Civitas in latum angusta, ad Thamysim flumen sic in longum porrecta est, ut videatur non posse desinere, unde & nomen videtur inditum: siquidem apud Flandros loca mari vicina *Dunen* appellant. Indidem dictum videtur Galliarum *Lugdunum*, quasi dicas, *longas ripas*. Ad Orientem in extremo habet arcem bene munitam, qua reges interdum utantur, vulgus Turrim appellat. Sed in eadem servari solent viri nobiles, aut alias dignitate quapiam præminentes, qui videntur aliquid adversus Regiam majestatem deliquisse. In altero extremo ad Occasum insigne monasterium est Benedictinorum, vulgus appellat Westmonasterium: & huic proximum Regis palatium structuræ veteris, sed quo nunc reges parum delectantur. Palatio adjuncta est domus spaciosissima, nullis fulta

columnis, in qua sedent Judices. Utrumque ædificium flumini imminet, ut hinc illinc cymba vehi possint. In hac arce THOMAS MORUS posteaquam multis mensibus fuisset captivus, Calend. Juliis Anno Domini M. D. XXXV. productus est ad modo dictam Curiam, capitis causam dicturus apud tribunale Judicium à Rege delegatorum. Ibat reus baculo innixus tam longam viam, corpore gravi ægrotatione in carcere debilitato, nihil tamen perturbationis vultu præseferens. Primum recitati sunt articuli criminum quæ illi objiciebantur. Mox Cancellarius qui Moro successit, ac dux Nortfolcii, hunc in modum reum appellant: En vides, Magister More (sic appellant mediocri dignitate præditos) te graviter deliquisse in Regiam Majestatem: attamen speramus te, si modo resipiscas, & abjures istam obstinatum opinionem, in qua hæcenus tam procaciter persististi, veniam à Regis clementia consequuturum. Ad hæc Morus: Domini mei, ego summo cordis affectu ago vobis gratias pro ista vestra amica erga me voluntate: tantum illud oro Deum omnipotentem, confirmare dignetur me in hac qua nunc sum sententia, ut in ea perseverem usque ad mortem. Cæterum quum reputo quam prolixi quamque graves articuli sunt, quibus oneror, vereor ne mihi nec ingenium suppetat, nec memoria, nec oratio, quæ sufficiat ad respondendum omnibus, præsertim quum in carcere tam diu fuerim detentus, in quo gravi ægrotatione contraxi corporis debilitatem, quæ me nunc etiam habet. Tum jussu Judicum allata est sella, in qua sederet. Ubi contedisset, prosequutus est institutum sermonem hunc in modum: Quod ad primum attinet articulum, qui conatur ostendere meam in Regem malevolentiam in negotio posterioris ma-

trimonii, confiteor ingenue, me semper restitisse illius serenissimæ Majestati. Nec est animus super hoc negotio quicquam aliud dicere, quam quod hæcenus semper dixi, ad hoc urgente me conscientia: per quam ut non debebam, ita nec volebam principem meum celare veritatem. Nec hic est ulla proditio quæ intenditur; quin potius, niid fecissem, præsertim in re tanti momenti, unde pendebat mea sententia, & principis honos, & regni tranquillitas, tum verè fuisset, quod nunc obicitur, malevolus, perfidus ac proditor. Ob hoc delictum (si modo delictum appellandum est) gravissimas dedi pœnas, exurus omnibus facultatibus meis, ac perpetuo addictus carceri, in quo menses jam quindecim totos fui detentus. Sed his omnis tantum ad ea respondebo quæ sunt hujus negotii præcipua. Quod obicitur, me incurrisse in pœnam violatæ constitutionis, quæ proximè consilio prodita est, me jam in carcere agentem; quasi malitioso animo, perfidiose, ac proditorie Regiæ Majestati detraxerim famam, honorem ac dignitatem, quæ illi per dictam constitutionem erat tributa, videlicet quod ibi declaratur sub Jesu Christo supremum caput Ecclesiæ Anglicanæ: imprimis respondebo ad hoc quod mihi obicitur, quod Domino Secretario Regis ac venerabili Majestatis illius consilio, rogatus quæ mea esset de hoc edicto sententia, nihil aliud voluerim respondere, quam me jam mundo mortuum esse, nec istiusmodi negotiis amplius sollicitari, sed tantum meditari in Passione Domini nostri Jesu Christi. Dico me per istam vestram constitutionem ob hoc silentium non posse damnari capitis, eo quod nec vestrum edictum, nec ullæ leges mundi possunt quæquam ob silentium addicere morti, sed tantum ob dictum aut perpetratum facinus. De occultis enim solus judicat Deus. Ad hæc respondit Procurator Regius interpellans: At tale silentium, inquit, evidens argumentum est animi malè sentientis de jam dicta constitutione. Nam omnis subditus sincerus ac fidelis Regiæ Majestati, si de dicta constitutione interrogetur, teneatur & obligatur citra omnem dissimulationem respondere categorice: Regium edictum esse bonum, justum ac sanctum. Ad quæ Morus: Si verum est quod habetur in legibus, eum qui tacet videri consentire, meum silentium confirmavit potius vestram constitutionem quam improbavit. Jam quod dicis, omnem subditum fidelem obligari ut respondeat categoricè si interrogetur, &c. Respondeo, bonæ fidei subditum magis obligatum esse Deo, conscientiæ, & animæ suæ, quam ulli alii rei in hoc mundo, maxime si talis conscientia, qualis est mea, nihil offendiculi, nihil seditionis pariat domino suo. Nam illud præcetto vobis affirmo, quod nulli mortalium unquam detexerim hac in re conscientiam meam. Venio nunc ad secundam accusationis caput, quo arguor contra dictam constitutionem

molitus ac machinatus fuisse, eo quod ad Rosenstem scripserim octo paria Epistolatum, quibus illum animarim adversus istud edictum. Equidem vehementer optarim eas Epistolas hic proferri ac recitari, quæ me vel convincerent vel liberarent. Cæterum quando illæ, quemadmodum prædicatis, per Episcopum exultæ sunt, ipse non gravabor recitare sententiam earum. In earum quibusdam agebatur de nostris privatis negotiis, pro veteri nostra amicitia ac familiaritate. In una quadam continebatur responsum ad Episcopi literas, quibus scire cupiebat, quid & quo pacto respondissem de ista constitutione. Ad id nihil aliud rescripsi, nisi me jam meam composuisse conscientiam, ipse componeret suam. Animæ meæ periculo, ac teste Deo vobis assevero, nihil aliud in illis literis à me scriptum fuisse. Harum igitur causa non possum per vestram constitutionem addici morti. Superest tertius articulus, qui intendit, quod quum de vestra constitutione examineret, dixerim eam esse similem gladio utrinque secanti, propterea quod si quis vellet eam servare, perderet animam, si contradicere, perderet corpus. Idem quoniam, ut dicitis, respondit Episcopus Rosenstems, perspicuum esse inter nos fuisse conspirationem. Ad hæc respondeo, me nunquam fuisse loquutum, nisi conditionaliter: sic videlicet, si tale esset edictum, qualis est gladius utrinque incidens, quo pacto posset quis evitare, quin in alterum incideret periculum. Hæc mea fuit oratio. Quomodo responderit Episcopus, nescio: si illius oratio cum mea congruebat, id nequaquam accidit ex conspiratione, sed potius ex ingeniorum ac doctrinæ similitudine. Breviter: illud pro certo habetote, me nunquam quicquam malitiose fuisse loquutum adversus vestram constitutionem: at fieri potuit, ut ad benignam Regis clementiam aliquid malitiose fuerit delatum. Post hæc vocati sunt per quendam ex obstaris duodecim viri, juxta gentis illius consuetudinem, quibus traditi sunt articuli, ut super illis consultarent, ac post consultationem judicarent, ac pronuntiarent, utrum Thomas Morus malitiose obstitisset prædictæ constitutioni Regis, an non. Qui quum per horæ quartam partem secessissent, reversi sunt ad principes ac judices delegatos, ac pronunciarunt *Killim*; hoc est, dignus est morte. Ac mox per Dn. Cancellarium lata est sententia juxta tenorem novæ Constitutionis. His ita peractis Thomas Morus hunc in modum orsus est loqui: Age, quando sum condemnatus, quo jure Deus novit, ad exonerationem conscientiam volo liberius eloqui quod sentio de vestra constitutione. Primum illud dico, me septem annis intendisse animum studiumque meum in istam causam, verum hæcenus in nullo Doctorum ab ecclesia probatorum repertum scriptum, quod Laicus, aut ut vocant, secularis, possit aut debeat esse caput status spiritualis aut ecclesiastici. Hic Cancellarius

interrumpens Mori sermonem, Domine More, inquit, itane tu vis haberi sapientior, meliorisquæ conscientiæ omnibus Episcopis, tota nobilitate, toto denique regno? Ad quæ Morus: Domine, inquit, Cancellarie, pro uno Episcopo quem habes ruzopinionis, ego sanctos & orthodoxos viros habeo plurescentum, mecum sentientes, & pro unico vestro concilio, quod tale sit Deus novit, pro me habeo omnia Concilia generalia annis abhinc mille celebrata: & pro uno regno, habeo Franciam ceteraque orbis Christiani regna omnia. Hic Dux Nortfolcii interpellans: Nunc More, inquit, perspicue liquet tua malevolentia. Ad quæ Morus: Milordt, (sic Angli compellant insigni dignitate præstantes) ut hoc loquar non incitat malevolentia, sed cogit necessitas ad exonerandam conscientiam meam, teste DEO, qui solus scrutatur corda hominum. Præterea dico & illud, constitutionem vestram esse perperam factam, eo quod vos professi estis, & iurejurando vosmetipsos obstrinxistis, nihil unquam molituros adversus sanctam Ecclesiam, quæ per universam ditionem Christianam unica est, integra & individua, neque vos soli ullam habetis auctoritatem citra aliorum Christianorum consensum condendi legem, aut instituendi concilium adversus unionem & concordiam Christianitatis. Nec me fugit, quam obrem à vobis condemnatus sim, videlicet ob id, quod nunquam voluerim assentire in negotio novi matrimonii Regis. Confido autem de divina bonitate ac misericordia, fore ut quemadmodum olim Paulus Stephanum persecutus est usque ad mortem, & tamen iidem nunc unanimes sunt in cælo, ita nos qui nunc discordes sumus in hoc mundo, in futuro seculo pariter simus concordēs, & perfecta charitate unanimēs. Hac spe fretus precor Deum ut vos servet unā cum Rege, eique dare dignetur bonos consultores. His ita peractis, Thomas Morus reductus est in Turrim. Hic obiter accidit spectaculum ipsa condemnatione miserabilius, Margaretha filiarum Mori natu maxima, mulier præter eximiam formæ venustatem cum summa dignitate conjunctam, iudicio, ingenio, moribus & eruditione patris simillima, per mediam populi turbam, perque satellitum arma semet iniecit, & ad parentem penetravit. Quum & mulier esset, & natura cum primis verecunda, tamen & mærum & pudorem omnem excusserat impotens animi dolor, cum audisset patrem in Curia morti addictum esse. Hoc accidit priusquam Morus arcis portam ingrederetur. Ibi in carissimi parentis collum irruens, arctissimo complexu aliquandiu tenuit eum. Cæterum ne verbum quidem interim potuit proloqui. Curæ, inquit Tragicus, leves loquuntur, ingentes stupent. Movit stipatores, tamen si duos, hoc spectaculum. Horum itaq; permissu Morus his verbis consolatus est filiam: Margaretha, patienter feras, nec te discrucies amplius. Sic est voluntas Dei. Jam pridem nosti secreta cordis mei: simulque dedit oscu-

lum ex consuetudine gentis, si quem dimittunt. At illa cum digressa esset ad decem vel duodecim passus, denuò recurrit, & amplexa parentem rursus in hæsit collo illius, sed elinguis præ doloris magnitudine. Cui pater nihil loquutus est, tantum erumpebant lacrymæ, vultu tamen à constantia nihil dimoto. Nec aliud supremis verbis mandavit, quàm ut Deum pro anima patris deprecaretur. Ad hoc pieratis certamen plurimis è populari turba lacrymæ excidere. Erant & inter satellites, ferum & immitte genus hominum, qui lacrymas tenere non poterunt. Nec mirum, quum pietatis affectus adeò valida res sit, ut imitissimas etiam feras moveat. Hic apud se quisq; reputet quàm valido ariete tum pulsatum sit Thomæ Mori pectus. Erat enim erga suos omnes adeò *φιλάνθρωπος*, ut non alius magis: sed eam filiam ut erat eximis prædita dotibus, ita diligebat impensius. Morum fortiter excepsisse sententiam mortis, aut etiam carnificis securum, minus admirandum existimo, quàm pietatem erga suos potuisse vincere. Nihil enim addubito, quin hic doloris gladius crudelius vulneravit Mori præcordia, quàm illa carnificis securis, quæ collum amputavit. Die Mercurii sequente, hoc est, 7. die Julii, productus est in planiciem, quæ est ante arcem. Mos est illic ut afficiendo supplicio, de ponte plebem alloquantur. At Morus paucissimis verbis est usus, tantum orans qui aderant, ut pro ipso Deum orarent in hoc mundo, se vicissim in altero mundo precaturū pro ipsis. Mox hortabatur atque instanter rogabat, orarent Deum pro Rege, ut illi dignaretur impertire bonum consilium, contestans se mori fidelem ac bonum Regis ministrum, ac Dei inprimis. Hæc loquutus promptè constantiq; vultu flexis genibus cervicem posuit securum excepturus, non sine gravi multorum gemitu. Erat enim bonis omnibus carissimus.

Quæ hæcenus narravi, ferè continebantur in scheda apud Parisios jactata, ac per manus hominum volante. Quisquis autem scripsit, videtur actis interfuisse. Quæ deinceps referam, partim ex amicorum literis, partim è rumoribus accepi. Paucis antè diebus, h. e. XV. Cal. Julias Joannes Fischerus, Episcopus Roffensis, qui tum vitæ sanctimonia atq; austeritate, tum administrandis Sacramentis, tum assiduitate docendi voce simul & scriptis, denique mira liberalitate in egenos, benignitate in studiosos, verum agebat Episcopum, ex arce dicta in qua captivus tenebatur, productus est, & ad Curiam, quæ ut antè dixi, Westmonasterio proxima est, frequenti satellitum armatorum stipatu perductus est, partim navigio, partim equo, ob corpusculi debilitatem, quam præter ætatem auxerat carceris incommoditas; licet ipse valetudinem suam semper & jejuniis & vigiliis & studiis & laboribus ac lacrymis vehementer attenuasset. Ille verò tamen si non ignoraret ejus cognitionis exitum, nihil tamen perturbatus est, sed placido, ac propè etiam ad hilaritatem composito vultu ad tribunal

evocantibus parvit. Ibi juxta morem ejus regionis quem ante descripsi, sententia capitali damnatus est, supplicium datus, simulatque Regivisum esset. Hoc adjectum suspicor, si fortè spe veniæ ac supplicii metu posset à sententia deduci. Mortis genus erat & sædum & horribile, quo tamen fuerant affecti Cartusiani aliquot, quos ajunt fuisse quindecim: quod ut credam vix possum adduci. Cartusianis adjunctus est Reginaldus monachus Brigittenfis, vir angelico vultu & angelico spiritu, sanique judicii: quod ex illius colloquio comperi, quum in comitatu Cardinalis Campegii versaret in Angliā. Nam Cartusianorum novi neminem. Ajunt ex his quosdam fuisse per viam tractos, dein suspensos laqueo, ac spirantibus etiamnum exsecta intestina: quosdam etiam exstos igni, sed omnium incredibilem fuisse constantiam. Solet rumor rebus tristibus aliquid addere. At si hic verus est, videtur hoc esse consilium eorum qui regio obsecundant animo, ut immanitate suppliciorum cæteros absterreant. Nam facile divinabant, institutum plurimis improbatum iri, præsertim Ecclesiasticis, & religionis studio deditis. Sed ad Rossensem Episcopum redeo. Is accepta tam horrendæ mortis sententia, quum satellitibus stipatus reduceretur in arcem, ut ad ostium ventum est, versus ad satellites hilari placidoque vultu; Plurimam, inquit, optimi viri, vobis habeo gratiam pro officio, quo me euntem & redeuntem deduxistis. Dixisses hominem ex hilari suavique redire convivio, adeò & color erat jucundior, & ipse toto corporis gestu, quatenus per gravitatem locuti, lætitiā quandam præ se ferebat, ut nemini non esset perspicuum, sanctissimum virum, ceu jam portui vicinum, toto pectore ad illam beatam tranquillitatem aspirare. Nec diu dilata est mors. Ad decimum Cal. Julii productus in planiciem, quam Angli vulgò dicunt Turris collem, vultu non solum constanti, verum etiam alacri, paucis alloquutus est populum. Primum Regi regnoque bene precatus est. Mox ardenti magis quàm proluxa precatione se ipsum Dei misericordiæ commendavit: simulque procumbens in genua, gracili & exhausta cervice securim exceperit. Neque enim apud Anglos carnifices gladio cervicem incidunt, sed damnato in truncum ad id apparatus inclinanti, securi caput amputant. Quanto cum animi dolore viderint hoc spectaculum quibus religio pietasque cordi est, & qui Christi spiritum in pastore operantem experti fuerant, facile quivis ex sese poterit æstimare. Cæterum quòd mitiore pœna affectus est, quàm minabatur judicium sententia, sunt qui in causa fuisse putent, quod metuerint, ne senex & exhausto corpusculo, si per viam tam longam rheda trahave tractus fuisset, sponte exspiraret. Ego suspicor, ob hoc mortis genus atrocis denuntiarum: ut immanitate supplicii territus mutaret sententiam. Nec desunt qui prædicant, ob hoc ipsum acceleratam mortem, quòd Romanus Pontifex Paulus Tertius Episcopum Rossensem ob insignem

doctrinam ac pietatem in Cardinalium ordinem allegisset. Ex amicorum literis cognovi, in Germania inferiore sparsum rumorem, quum Episcopi Rossensis caput esset in ponte Londoniensi de more expositum, non solum non emarcuisse, verum etiam magis effloruisse, vivoque factum similis, ut multi crederent fore, ut etiam loqui inciperet: quod in quibusdam martyribus factum legimus. Ea res, seu fama, quum vulgò inerebuisse, sublatum est atq; abditum. Populus enim credulus sæpe levi quāpiam occasione turbas ingentes excitat. At veriti ne idem eveniret in capite Mori, priusquam exponeretur, aqua ferventi decoctum est, quo plus haberet horroris. Hæc aliaque multa his similia perscribuntur è Flandria Britannis viciniore: penes alios sit fides. Utinam huc pervenissent acta Rossensis, quemadmodum acta Mori pervenerunt. Ex Mori responsis facile liquet, illum destinasse mori citius, quàm suæ sententiæ canere palinodiam. Quo animo videntur omnes fuisse qui ante Morum extincti sunt. Morum ac Rossensem & illud movit, opinor, quòd qui bene natos, lautè educatos, in honore habitos, in carcere detinet, non dat vitam, sed longiorem & acerbiorē mortem. Ego si Regi fuisset in consilio, pro mea stultitia conatus fuisset illi persuadere, ut pro sua solita clementia cæterisque virtutibus, per quas nomen ipsius hætenus erat apud omnes nationes gratiosum & amabile, ab illis Britanniarum luminibus, totique orbi notis abstinere, aut certe pœna mitiore contentus esset. Rursus, si qui perierunt me adhibuissent in consilium, suavissem, ne se irrituē procellæ palam opponerent. Violenta res ira regum, cui si incommodè resistas, graviores excitat tumultus. Equi feroces, quemadmodum & tonitrua, non vi sed popylmate leniuntur. Et nautæ non pugnant adversus impotentem tempestatem, sed vel quiete vel obliquis cursibus utentes expectant cælum commodius. Multis rebus medetur tempus, quas nulla vi possis emendare. Res humanæ semper quidem fluctuant, sed quoties incidit insignis aut fatalis rerum mutatio, multi periclitantur qui non cedunt turbini. Veluti quum Julius Cæsar aperiret januam tyrannidi, & Triumviri junctis copiis imperium orbis occuparent, laudatissimi quique viri perierunt, inter quos erat & M. Tullius. Qui Monarchis serviunt, iis quædam dissimulanda sunt, ut si non queant obtinere quod judicaverunt optimum, saltem aliqua ex parte moderentur principum affectus. Dixerit aliquis, pro veritate mortem oppetendam. At non pro quavis veritate. Si tyrannus jubeat, aut abjura Christum, aut pone cervicem: ponenda cervix. Sed aliud est silere, aliud abjurare. Si fas est te dissimulare Christianum citra grave scandalum, multo magis licuisset hic esse tacitum. Sed ineptè facio, qui de rebus tam arduis disputem, qui nunquam interfuerim Monarcharum consiliis. Itaq; de tota causa judicium aliis relinquo. Illud satis constat, eos viros si quid peccarint, nulla in Regem malevolentia peccasse,

peccasse, sed simplici sinceraque conscientia errasse. Hoc sibi penitus persuaserant, hoc medullis infixum habebant, sanctum, pium, Regi honorificum, regno salutare esse quod tuebatur. Argumento est, quod nullus illorum affectatit regnum, aut alteri asserere conatus sit, nec ullam molitus sit seditionem, aut ullas contraxerit copias, ac ne verbum quidem excidit odium conspirationemve resipiens. Silere cupiebant si licuisset, sed patienter ac placide mortem exceperunt, nihil aliud quam Regi regnoque bene precantes. At in atrocibus etiam criminibus magnam culpæ partem excusat simplex ac pura conscientia, animusque non lædendi, sed bene merendi cupidus. Tum apud efferas etiam nationes frequenter eximæ virtuti præstantique doctrinæ honos est habitus. Platoni apud Aeginetas juxta civitatis constitutionem capite plectendo, profuit Philosophi cognomen. Diogenes impune penetravit in castra Philippi regis Macedonum, ad quem pro exploratore adductus, libere exprobravit Regi insaniam, quod non contentus suo regno, semet coniceret in periculum, ne perderet omnia. Non impune tantum, sed etiam cum munere dimissus est, non ob aliud, nisi quod esset Philosophus. Quemadmodum Monarcharum in eruditos benignitas plurimum honesti nominis illis conciliat, ita durius tractati plurimum invidiæ constant illis. De his præcipue loquor, qui scriptis inclaruerunt apud omnes nationes, & quorum memoria videtur apud posteros futura gratiosa. Quis nunc non execratur Antonium, qui Cicero nem ferro peremit? Quis non detestatur Nerone, qui Senecam occiderit? Nec minimum gratiæ decessit Octavii Cæsaris nomini, quod Ovidium ad Geras relegarit. Hæc nequaquam eo mihi dicuntur, ut Regem Christianum cum impiis principibus conferam, aut de negotio cujus circumstantias non novi pronuntiem, quod etiam si periculum abesset, temerarium esset: sed ut ostendam quibus rationibus fuerim conaturus persuadere, ut Rex parcendo viris pietatis eruditionis commendatione jam immortalitati consecratis, suo quoque nomini consuleret. Plausibilis semper est præpotentium clementia: sed tum clarissimos fert applausus, quoties viris illustribus ac de republica bene meritis impenditur. Omne solum forti patria est: & exilium fortibus ac præclaris viris sæpe cessit feliciter. Mortis invidia gravis est. Quum rex Galliarum Ludovicus XII. regnum adeptus pararet divortium cum Lodovici regis XI. filia, Maria, ni fallor, nomine, res displicuit quibusdam bonis; ex quibus Johannes Standoch, & hujus Discipulus Thomas, in concione nihil aliud dixerant, nisi Deum orandum esse ut Regi inspiraret bonum consilium. Quæ apud populum dicuntur, ad seditionem spectant: & hi deliquerant adversus Regis edictum. Rex tamen nihil aliud quam vertere solum iussit, nec quicquam ademit facultatum: at idem negotio quod agebat confecto, revocabat eos. Hac moderatione

rex ille & suo consuluit instituto, & gravem invidiam evitavit, quod uterque esset Theologus, uterque sanctitatis opinione commendatus. At Thomæ Mori mortem deplorant & ii, quorum instituto pro viribus adversabatur. Tanti erat hominis in omnes candor, tanta comitas, tantaque benignitas. Quem ille vel mediocriter eruditum ab se dimisit indonatum? Aut quis fuit tam alienus, de quo non studuerit bene mereri? Multi non favent nisi suis, Galli Gallis, Germani Germanis, Scoti Scotis; at ille in Hibernos, in Germanos, in Gallos, in Scythas & Indos amico fuit animo. Hæc naturæ benignitas sic Morum omnium animis penitus infixit, ut non secus ac parentem aut fratrem plorent extinctum. Ipse vidi multorum lacrymas, qui nec viderant Morum, nec ullo officio ab eo fuerant affecti: ac mihi quoque dum hæc scribo, nolenti ac repugnant lacrymæ prosiliunt. Quomodo nunc affectum credimus Erasimum nostrum, cui cum Moro tam arcta fuit amicitia, ut prorsus, juxta Pythagoram, in duobus eadem esse videretur anima? Equidem misere metuo, ne bonus ille senex suo Moro commoriatur, si tamen adhuc in vivis est. Sunt qui nos consolantur hoc argumento, quod dicunt, non deplorandos esse, sed gratulandum potius iis, qui tali morte vitam finierunt. Est istud, fateor, non leve doloris lenimen: at ego Morum optarim incolumem, quum omnium studiosorum gratia, tum verè præcipue familiæ causa, quam & numerosam & plane philosophicam reliquit: filium natu minimum jam matitum ac liberorum parentem, filias tres, & has nuptas ac liberorum matres, eruditissimas omnes, ac sub paternæ disciplina ad Christianam Philosophiam pulchre institutas, uxorem fidelem, ac jam anum, ex qua tamen nullam prolem sustulit. Has omnes cum sponhis, nepotibus ac neptibus in unis ædibus alebat, tanta religione, tantaque concordia, quantam non temere reperias in collegiis Monachorum ac virginum. Hic mihi cogita, vir optime, qui luctus, quæ lacrymæ, qui gemitus, qui dolores totam illam familiam conficiant. Quot egregias animas vulneravit illa sectis, quæ Mori caput amputavit? multi demirantes rogant, quid tanti sceleris commiserit vir semper habitus innocentissimis moribus? Quibus vix habeo quod pro comperto respondeam, nisi quod partim conjicere licet ex articulis Moro objectis & illius responsione, partim ex amicorum literis ac fama vulgata discere datur. Rex, ut omnibus notissimum est, aliquot annis moliebatur repudium cum Regina Caroli Cæsaris matertera. Morus prælagiens quo res esset evasura, ultro deposuit Cancellarii munus, alia quædam causatus, ne cogere tur ejus negotii exequitur esse, quod apud se non probabat. Erat enim mentis tam religiosæ, ut propior esset superstitioni quam impietati. Sic cogitabat; Privato licebit quiescere: Cancellario, qui os est regis, non licebit. Videbat fore, ut cogere tur multos condemnare morte, quos judicabat optimos: ad hæc exitum tanti negotii incertum

tum esse, ob Ecclesiasticorum potentiam ac gentis illius solitam in reges ferociam. Tale si quid natum fuisset, prima victima fuisset Cancellarius. At me si Morus in consilium adhibuisset, quum esset tam anxie religiosa conscientia, dehortatus fuisset eum ne susciperet dignitatem. Vix enim fieri potest, ut qui in arduis principum functionibus versantur, in magnis pariter ac parvis iustitiam ad unguem observent. Proinde mihi gratulantibus quod talem haberem amicum in tanto rerum fastigio collocatum, respondere soleo, me non prius illi de ejus dignitatis accessione gratulaturum, quam juberet ipse. Jam tamen in nescio quid sinistri prælagiebat animus. Nec Regem arbitror latuisse, quam ob causam Morus deponeret Magistratum, utcunque dissimulavit; quod Homerus indicat, Monarchis esse proprium, offensionem in animo tegere, donec multo post tempore detur ulciscendi opportunitas. Interim Rex minis ac fulminibus Clementis VII. factus irritatus, adiecit animum ad vetus illius regionis exemplum, ut regnum à jure Pontificis Romani assereret, & utriusque status supremam potestatem sibi vendicaret. Cæterum quum sentiret, plurimorum animos ab hoc instituto abhorreere, ne qua coarctetur seditio, promulgatum est edictum, ut quicumque non abjuraret Romani Pontificis auctoritatem, aut improbaret novum matrimonium, capitalis esset. Verum hoc edictum non est promulgatum, nisi Roffense & Moro jam ductis in custodiam. Roffensis semper plurimum tuitur sedi Romanæ, & adversus repudium libris etiam conscriptis pugnat, sed tum quum adhuc integrum esset consulere. Morus scripsit nihil, sed pro officio quod gerebat, conabatur Regis animum in eam inflectere sententiam, quam putabat & Deo gratam, & Regi tutam, & regno salutarem. Erat illi magna familiaritas cum Episcopo Roffense, tum prædium quod habebat Morus, non procul aberat à Richemonda. Ibi Regio palatio

vicina sunt duo monasteria vehementer opulenta, & quod majus est, bonæ disciplinæ, alterum Cartusianorum, alterum Brigittensum. Ab his facile crediderim sollicitatum Mori animum, ut Ecclesiæ causam tueretur: at ipsum aliquid effutisse quod rebellionem saperet, nunquam sum crediturus, ut qui ex crebris colloquiis perspexerim admirabilem quandam hominis cautionem. Equidem vix alium Anglum comperi, qui tam medullitus amaret principem suum, aut magis ex animo bene vellet, quam ille. Unde igitur hic tumultus? Violenta res est, conscientia magis metuens Deum offendere, quam mortem oppetere. Fortè fefellit eum periculis. At demiror si vir ille levibus argumentis adductus est, ut sic obfirmaret animum. Maluit ipse perpeti, quam in alios facere: quod necesse fuisset, si in suscepto munere perseverasset. Quin & Regiæ veteris, singulari pietate scæminæ multos miseret, non tantum ob id, quod dudum tanta dignitate florens, nunc in eum statum redacta est, ut ob divortium nec eo frui possit, qui cum tam diu vixit, nec alteri nubere ob Clementis sententiam; verum etiam quod videt, non dubium quin cum summo animi dolore, ipsius causa tales viros trucidari. Hujus porro Tragædiæ quis sit futurus exitus, Deus novit. Illud in confesso est, per necem beati Thomæ Actensis, plurimum & auctoritatis & opum accessisse statui Ecclesiastico apud Anglos. Qui res mortalium suo imperiterabili consilio moderatur, pro sua bonitate dignabitur hæc omnia vertere in suam gloriam. Tantum è scheda, tumoribus & amicorum literis, hæcenus licuit cognoscere: si compertiora fuero nactus, tibi communicabo. Tu fac vicissim ut per te sciamus quid agat rex Sion cum suis Prophetis, populoque retincto, de quibus hic mira feruntur,

an vera, nescio. Apud Lutetiam
Parisiorum, X. Cal. Augusti,
An. M.D. XXXV.

F I N I S.

Frankofurti, ad Mœnum,
Ex Officina Christiani Genschii.

SVLIVS CAESAR SCAEGER in Orat. de Verbo INEPTI, p. m. 425. Tho-
mam Morum vocat Anglicum Socratem, epusq. Carmen in Anglum, Galliae Lin-
gae assentatorem, majas ornat encomio, apens: Extat Viri, omni tyrannide majoris,
THOMAE MORI, ad id stichum Epigramma, ut cum eo quid comparum vix habeam. Ibi So-
cratem suum pergrina Britanniae, Britannica peregrinis moribus affectantem, taret
ad id, ut ostendat eum, qui sic ad Gallicum modum per omnia componi cuperet, Gallica
omnia nihil minus quam Gallicis assequi. Iuan quod scribere et compositi descriptit Ci-
cero, Anglicus ille Socrates et argumento et auctoritate explicavit.

Præter carmen hoc, quod occurrit p. 241, 242. præ ceteris album quoz, meretur cal-
culum Carmen de Felo et Mure, quod extat p. 254.

Thomas Morus cum incidisset in nobilem puellam, quæ alijs rebus relictis,
cum labore atq. dolore crines complicabat, dixit: Nisi Deus pro hac tuo tanto labore
tibi infernum reddat, magnam tibi profecto faciet injuriam. Martinus Schoeckius Exercit.
variar. de diversis materijs Exercit. XXIV. p. 347.

D. VI. Jul. Ann. MDXXXV. Thomas Morus, pertinacia Fischeriana (qui decreto
Regio de sacrorum proventuum Annatis decimisq. Regi, tanquam supremo capiti Ecclæ,
sic Anglicana ~~perpetui~~ imperabat, persolvendis reclamabat, et Regem Ecclesiæ Anglicanæ
ne sub Christo supremum caput agnoscent detrectabat, ac propterea ~~rebellis~~ perductionis reus
peractus securi publicæ percussus fuit, caput conto affixum, & supra pontem Londinensem
collocatum) consort, poenam luit eandem, capite truncatus. Hic fuit ille Morus, cujus
opera et alia plurima opuscula, tam Latinæ, quam vernaculæ linguæ conscripta notiozem
reddiderunt eruditionem, quam ut à me opus sit predicari. De moribus ejus qui severissi-
mè judicant, dicacitatem solam reprehenderunt, tanquam ad sales & facetias (ne di-
cam scommata) promptiorem, quam tanti Viri gravitatem deceret, quibus nempe in ipsa
quidem calamitate, & mortis articulo, vix aut ne vix abstinent: Siquidem carceris custodi-
sumum corporis indumentum tanquam ex consuetudine sibi depositum, pileum tradidit. Tonso-
ri pro opera navata jam damnatus nihil à se debere contendit, Regis esse illud caput,
licens, quod raserat: ut sui juris esse probaverit, amplissimam mercedem relatorem. Reg-
ma sive locum supplicii consensurus, manum precedenti eidem porrexit, et ascendentem,
inquit, adjuves quæso, ad descensum quod attinet, non sum sollicitus. Cervicem verò jam
jam cedendam, postquam supra stipitem subjectam protenderat, barbam (quam proliam
albat) manu amovit, capitis, non item barbe amputandæ potestatem carnifici factam
reidenti vultu professus. Abrahamus Scultetus Annal. Evangel. Part. II. p. 485, 486.

Peculiaris ejus in scribendo prophanitas hæc erat, quod naturæ facile lenia sua exprimeret, omnesq. Papas
opinionem quidam speciosiorē faciem lectori representabat, arte callidissima lateris oppositi deformitatem
Lucas vel occultando, nec minori solertia incommodas omnes consequenter habet, quæ ex doctrina Reformationum
cleri poterant, ob oculos pondo, et quavis occasione data laceris abundabat libellis, quas ad propositum suum
apte applicabat. — Burnet. Hist. Reform. lib. 3. pag. 265, 266. in fol.

Thomas Morus, qui Henrici VIII. libem adversus Lutherum suam fecit, illum adversus quem defendere
voluit, venerat, ut reprobant admodum Christianus, admodum nobilis, et natura sua lenissimus de cardo
distinguit, qui tamen utq. ad sui ipsius oblitus est in suo adversus Lutherum Responde, quod vide, supra pag. 29.
et huj. ut in eodem maiorem fedi sermonis copiam evomuerit, quam quis unquam fortassis un scribere potuerit.
Libertus quantus nihil aliud est, quam mera impuritas, ne minimo adhibito rationis granulo, quo virum
aliquid haberet, nullamq. aliam, Authori celebritatem comparavit, nisi quod nemo in tota Europa majoris
fuerit deperitatis, in trivis moribus viribus cum bona latinitate cunctandis. Quamvis tanta quædoque

sit animi ejus impotentia, ut vel amabilem suam puritatem affectibus suis amulet. @

Leto. ad Confid. quato. in Mart. Lutheri perium, impressa Oxonij, 1687. m. t.

De Authore. Vide plura apud Thomam Ponce-Hourt, in Censura Celebrior. Authorum
pag. m. 561. et seq. Magistrum Tronymolog. tit. 6. d. Morus. Freherum, in Theatro
Virorum Clarorum, pag. m. 813. — Richardum Paceum libro de fructu
qui ex doctrina percipitur. pag. m. 82. et seq.

Jacobus I. Rex Angliæ in fust ab anglicis galafus 1572.

Vid. Guincham Einigen Histori, p. m. 801.